Ingen jøder i den korporative stat?

En sammenlikning av hvordan korporatisme og antisemittisme kom til uttrykk i ideologiene til The British Union of Fascists og Nasjonal Samling i årene 1932/33-1939.

Monika Birkeland

Master i Historie
Institutt for arkeologi, konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2016

© Monika Birkeland

2016

Ingen jøder i den korporative stat?

En sammenlikning av hvordan korporatisme og antisemittisme kom til uttrykk i ideologiene til The British Union of Fascists og Nasjonal Samling i årene 1932/33-1939.

Monika Birkeland

http://www.duo.uio.no/

Trykk: Webergs Boktrykkeri AS Webergs Printshop, Oslo

Ingen jøder i den korporative stat?

En sammenlikning av hvordan korporatisme og antisemittisme kom til uttrykk i ideologiene til The British Union of Fascists og Nasjonal Samling i årene 1932/33-1939.

Master i Historie
Institutt for arkeologi, konservering og historie
Monika Birkeland
UNIVERSITETET I OSLO
Vår 2016

IT PUZZLES ME

That foreign Jews,

Who ne'er have seen,

These iles of ours,

Should be let in,

To steal the jobs

Of our own kind

Do those who rule

Think Britons blind?

Can they not read

The public mind?

Can they not hear

The raging wind?

That stirs the clouds

That hang behind..

(Usignert dikt i *The Blackshirt* nr. 31, 1933)

Sammendrag

Dette masterprosjektet er en sammenlignende studie av ideologiene til partiene British Union of Fascists i Storbritannia og Nasjonal Samling i Norge. Mer spesifikt har jeg sett etter likheter og forskjeller i hvorledes korporatisme og antisemittisme kommer til syne i perioden fra partienes opprettelse i henholdsvis 1932 og 1933 til utgangen av 1939, da premissene for sammenlikning endres i stor grad. Konkret forsøker jeg å vise hva ved det korporative systemet som virket fordelaktig for partiene og hvordan staten mer spesifikt skulle organiseres i de nye regimene BUF og NS ville grunnlegge. Jeg har også stilt spørsmål om jødenes stilling og plass i denne nye staten, og i tankesettene generelt. Antisemittismen var ikke en autentisk del av den uttrykte ideologien, men man kan helt fra begynnelsen av se at partiene rommer personer og tanker som er negative overfor jøder. Et spørsmål jeg har stilt er hvorvidt disse tankene er basert på såkalt rasebiologi, eller om de er mer sosialt og kulturelt basert. Med utgangspunkt i disse to partiene, søker studien å vise hvordan utviklingen av høyreautoritære og de etter hvert fascistiske bevegelsene i disse to landene med svært forskjellige utgangspunkt, tross dette har mange likhetstrekk. Samtidig har visse forskjeller også kommet tydelig frem, og jeg har forsøkt å forklare disse ut i fra de ulike nasjonale kontekstene. Både BUF og NS anses for å være såkalte «mislykkete» fascistbevegelser. Det har i noen tilfeller vært nødvendig å se dem opp i mot de «vellykkede» tilfellene av fascismen: Italia og Tyskland. Men ettersom dette ikke er ment å være en asymmetrisk sammenlikning, gjøres dette kun sporadisk, eksempelvis for å tegne opp en internasjonal kontekst eller å drøfte i hvilken grad BUF og NS hentet sine ideer derfra.

Forord

Jeg begynner der de fleste avslutter et forord, med å takke min fantastiske veileder Elisabetta Cassina Wolff for gode tilbakemeldinger, råd og ikke minst en nærmest utømmelig tålmodighet gjennom hele prosessen. Uten henne hadde ikke dette gått, blandingen av konstruktiv kritikk, interessante problemstillinger og tidvis pedantisk korrektur har virkelig vært uvurderlig, tusen takk! Ellers rettes også en stor takk til de ansatte ved arkivene jeg har besøkt, deres veiledning har vært svært hjelpsom. Andre som må takkes i denne sammenheng er min kjære familie og venner som har stått ut med meg hele denne tiden og gode kollegaer som har stilt opp når jeg har trengt avlastning. En særlig takk går til Hilde, som i tillegg til oppmuntrende ord har lest korrektur og kommet med gode råd. Takk også til Hanne og Henriette som tok i et «korrekturskippertak» mot slutten! Til sist går en stor takk til alle mine medstudenter som har bidratt med god stemning på og utenfor pauserommet i 3.etg, faglig støtte og hjelpsomme innspill. Nå er jeg endelig i mål jeg også Kathrine og Norunn!

Å arbeide med dette masterprosjektet har vært en opplevelse som best kan sammenliknes med en lang og konstant berg-og-dal-bane-tur. Aldri før har veien fra å føle at det man jobber med og skriver om er relevant og viktig i det ene øyeblikket, til så å fremstå som banalt og uinteressant for andre i det neste vært kortere enn i denne prosessen. Det å finne en relevant kilde, for så å innse at noen har kommet deg i forkjøpet, til igjen å kunne se at akkurat denne kilden kan studeres i et nytt lys og på den måten gi nye svar har vært en interessant og lærerik erfaring. På mange måter tror jeg den fremste lærdommen jeg har tatt er hva jeg *ikke* burde eller skulle gjort, og hvordan jeg kunne gjort enkelte ting annerledes. Blant annet skulle jeg vært flinkere til å tørre å sende fra meg utkast til medstudenter, -det har ikke stått på tilbudene, -takk særlig Sindre, Siri og Geir! Likevel, da jeg nå runder av prosjektet må jeg medgi at det alt i alt har vært en positiv erfaring, ikke minst fordi jeg har fått bekreftet at feltet jeg jobber innenfor fortsetter å fascinere og interessere meg i aller høyeste grad. Ikke minst fordi ekstreme bevegelser og ideologier stadig er aktuelle i verden i dag, og det synes viktigere enn noen gang å få mer kunnskap om dem og ideene bak.

Grünerløkka, mars 2016

Monika Birkeland

Forkortelser

ANI Associazione Nazionalista Italiana (Nasjonalistisk parti dannet i Italia 1910, forløper til Fascismen)

BF British Fascisti, senere British Fascists. (Det første partiet i Storbritannia som var selverklært fascistisk, dannet 1923)

BUF British Union of Fascists (Fascistisk parti dannet i 1932)

CAUR Comitati d'Azione per l'Universalità di Roma (Komite for utbredelse av den italienske fascismen stiftet i 1933)

DNA Det norske Arbeiderparti (Sosialistisk/marxistisk parti stiftet som Det Forenede norske Arbeiderparti i 1887, forkortet til Det norske Arbeiderparti fra 1891)

FL Fedrelandsslaget (Politisk opplysnings- og propandaorganisasjon stiftet i 1925)

IFL Imperial Fascist League (Fascistisk parti med sterke rasistiske grunntoner dannet i 1929)

NF National Fascists (Parti dannet av utbrytere fra BF i 1924)

NFR Nordisk Folkereisning (Organisasjon dannet av Quisling og kretsen rundt ham i 1931, forløper til NS)

NL Den Nationale Legion (Norges første fascistiske parti, dannet i 1927)

NKP Norges kommunist parti (Kommunistisk parti dannet av utbrytere fra DNA i 1923)

NNSAP Norges Nasjonal-Socialistiske Arbeiderparti (Politisk parti sterkt inspirert av Völkisch-bevegelsen, dannet i 1932)

NSDAP Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Tysk nasjonalsosialistisk arbeiderparti stiftet i 1920)

NS Nasjonal Samling (Fascistisk parti stiftet i 1933)

PNF Partito Nazionale Fascista (Fascistpartiet i Italia, stiftet 1921)

SH Samfundshjelpen (Organisasjon stiftet for å hjelpe bedrifter rammet av streik i 1920)

SV Samfundsvernet (Borgerlig militærorganisasjon stiftet 1923)

INNHOLDSFORTEGNELSE

SAMMENDRAG……..IV

FORORD ……V

FORKORTELSER…….....VI

INNHOLDSFORTEGNELSE……VII

KAPITTEL 1: Innledning……..1

Utgangspunkt for oppgaven, den fascinerende fascismen……1

Problemstilling og avgrensing…….....3

Tidligere forskning og oppgavens relevans…….6

Kilder og metode……..14

Oppgavens oppbygning……15

KAPITTEL 2: Fascisme, korporatisme og antisemittisme……16

Teorier om fascisme…….16

Tolkninger av fascisme…….17

Problemer med sammenligning……18

Korporatisme, i ulike varianter……23

Tanken om det harmoniske samfunn……..22

Variasjoner av den moderne korporatismen……..25

Korporatisme og fascisme…….26

Antisemittisme, et vedvarende hat…….……..…….27

Noen definisjoner……29

Marrus' sirkler……31

Fascisme og antisemittisme……33

KAPITTEL 3: Fascisme i Norge og Storbritannia……36

Internasjonal kontekst: Europa fra krig til krisetid……36

Ulike utgangspunkt, lignende utvikling……..39

Storbritannia…….....41

Sir Oswald Mosley……43

Mosleys første partidannelse……..46

British Union of Fascists……47

Norge……...50

Major Vidkun Quisling…….……51

Nasjonal Samling……54

Utenlandsk innflytelse……57

KAPITTEL 4: Korporatisme i BUF og NS……..…59

NS' og BUFs ideologi vedrørende organisering av staten…….59

Sir Oswald Mosley korporative Storbritannia…….60

Nytt og moderne……60

Stabilitet og progresjon……62

Diktatur i moderne forstand…….63

Tungrodd parlamentarisme…….65

"Authority, prosperity and freedom" …..……..67

Den korporative organiseringen av Staten……..69

Korporasjonene……..72

Pressefrihet eller sensur?.....74

Ikke mer «brød og sirkus»……75

Det korporative Norge…….……76

Vekk med partipolitikk og klassekamp……76

Den døende parlamentarismen……80

Stat og næring i organisk samarbeid…….82

Fascismen som den korporative stats forutsetning..…….84

Vidkun Quisling – først i Norge…….85

Statens organisering og laugene…….87

«Den korporative stat trenger frem med stormskritt»……90

KAPITTEL 5: Antisemittisme i BUF og NS…….91

Antisemittisme i Storbritannia og Norge……..…91

Antisemittisme i BUF…….93

Argumentasjon mot et antisemittisk stempel……95

Jødene, - en stat i staten……...98

Lucifers brev og William Joyce……..101

«Warmongers»……..103

En synder uten anger?.....105

NS og antisemittisme……..109

Koblingen mellom den borgerlige pressen og jødekapitalen……110

Koblingen mellom marxistene, jødene og «det kunstige klasseskillet»……..112

«Den jødiske verdensregjering»……..116

NS og rasehygiene - Halldis Negård Østbye om «jødenes innavl» og «verdensomspennende herredømme»……....119

Det nordiske folk og ætt, og kristendommens verdier.....122

KAPITTEL 6: Sammenlikning og avsluttende kommentarer....125

Korporatisme…….127

Fagstyre over partipolitikk……127

Et organisk samfunn uten klasseskiller……129

En sterk stat med full kontroll……..130

Antisemittisme……130

Konspirasjonsteorier……..130

Rase versus kultur……..131

En avslutning. Flest likheter, en stor forskjell og en stat uten jøder…….131

Tanker til videre forskning……133

Kilder og litteratur……134

Sekundærlitteratur……..134

Tidsskrifter og aviser……...138

Lydopptak av BUF-møter…….138

Trykte primærkilder……..139

Arkiver…….140

Kapittel 1: Innledning

Utgangspunkt for oppgaven, den fascinerende fascismen.[1]

I denne fremstillingen vil jeg sammenlikne deler av ideologiene til to partier som står som eksempler på det som i litteraturen kalles mislykkede fascistbevegelser i mellomkrigstidens Europa.[2] Jeg vil undersøke innslag av korporatisme og antisemittisme i Nasjonal Samlings og British Union of Fascists ideologier, og se hvilke forskjeller og likheter som finnes i hvordan disse elementene kommer til uttrykk i tiden mellom 1932-3 og 1939. I sammenlikning med de som omtales som de vellykkede tilfellene, da med Fascismen i Italia og nasjonalsosialismen i Tyskland som de fremste eksemplene, er de fascistiske bevegelsene som feilet forsket mindre på i et komparativt lys. Dette til tross for at de vellykkede variantene faktisk var unntakene fra regelen når det gjaldt fascismens gjennombruddskraft i de ulike europeiske statene og at forsking på de mislykkede variantene muligens kan bidra til en bedre forståelse av fenomenet.

Allerede fra dens tilblivelse i kjølvannet av første verdenskrig, har fascismen vært gjenstand for undring, undersøkelse og forskning. Ideologien som vakte avsky og forskrekkelse hos noen, samtidig som den fenget og fascinerte andre, regnes som en av forrige århundres totalitære ideologier. Blant dem som studerer fascisme i dag, samt de som har forsket på fenomenet tidligere, hersker uenigheten, og akkurat hva fascisme *er*, og hva som er årsakene til at denne ideologien oppstod, og om det i det hele tatt er en sammenhengende ideologi, vil avhenge av hvem du spør. For enkelte vil fascisme ene og alene henvise til Benito Mussolinis ideologi og regime i mellomkrigstiden, mens den for andre hverken trenger festes til noen bestemt tid eller sted. Uansett hvordan man vrir og vender på det, vil de fleste kunne si seg enige i at det var store likhetstrekk blant mange av bevegelsene, partiene og grupperingene som oppstod i mellomkrigstidenes Europa. I hvilken grad disse bevegelsene fikk noen form for gjennomslag, og hvor stor oppslutning de hadde i befolkningen i de ulike landene, varierte derimot kraftig. Det spente fra nasjonene hvor regimer basert på disse nye ideologiene ble etablert, til de nasjonene hvor slike bevegelser forble marginalisert hele tiden de eksisterte.

---

[1] Fascisme med stor F henviser til den italienske ideologien og regimet, mens fascisme med liten f henviser til den generiske varianten.

[2] Innen den engelskspråklige litteraturen deles fascismen ofte inn i «successful» og «unsuccessful», eventuelt «failures of fascism». Disse bevegelsene var mislykkede i den forstand at de ikke nådde de målene de hadde satt seg. Se eksempelvis Robert Paxton, *The Anatomy of Fascism* (London: Allen Lane, The Penguin Group, 2004): 55-86; Salvatore Garau, *Fascism and Ideology: Italy, Britain and Norway* (New York og London: Routledge, 2015): 4-5; 143-44; Roger Eatwell, *Fascism: A History* (London: Pimlico, 2003): xxiv-xxv; kapittel 9 og 10. Også Hans Fredrik Dahl rangerer fascistbevegelsene i Europa etter deres suksess i Hans Fredrik Dahl, *Hva er fascisme? Et essay om fascismens historie og sosiologi* (Oslo: Pax Forlag A/S, 1972): 28.

Uavhengig av hvordan de nye ideologiene til syvende og sist kom til uttrykk, oppstod det i de aller fleste stater i Europa i løpet av de første tiårene på 1900-tallet en tanke om at liberalismen hadde utspilt sin rolle og at demokratiet ikke lenger var den beste styreformen. Det måtte nye ideer og løsninger til for å kunne hamle opp med den nye, moderne tiden som vokste frem. Dette gjaldt ikke nødvendigvis de bredere lag av befolkningen eller politikerne, men det var klare tendenser, og ikke bare hos de på ytterste fløy. Ettersom det naturlignok har vært en overvekt av studier av fascismens «suksesshistorier», altså der regimer ble etablert, har en del av de mindre bevegelsene kommet i skyggen av disse. Dette gjelder særlig om man ser bort fra de studiene gjort i det landet bevegelsen holdt til i. Utgangspunktet for dette master-prosjektet har da nettopp vært å studere fascisme der denne ideologien var representert i det politiske landskapet, men *ikke* fikk noe større gjennomslag i politikken eller i befolkningen. De såkalte «mislykkede» variantene av fascismen.

Både i Norge og Storbritannia var det flere, både blant politikerne, og i befolkningen generelt, som mente at alternative styreformer til det parlamentariske demokratiet burde prøves ut. Som oftest innebar disse alternativene at individets frihet, jamfør liberalismens doktrine, ville innskrenkes, det ville bli en form for strengere kontroll. Oppgitte over ustabile regjeringer, økende arbeidsledighet og en usikker fremtid for mange, ønsket man endring, og ofte en radikal som sådan. For mange handlet det i aller størst grad om å demme opp for den gryende, og etter hvert stadig voksende sosialismen. Den marxistiske utfordringen i kombinasjon med en forestilling om at nasjonen befant seg i en dyp og alvorlig krise, det være seg økonomisk, moralsk eller politisk, ble av enkelte sett på som en vedtatt sannhet som ikke ble tatt seriøst nok av styresmaktene. Det måtte nye krefter til for å løse alle problemene, og i begge disse landene var det grupperinger som tok skrittet helt ut, og fant svarene i fascismen. Til tross for ganske ulike utgangspunkt i de to nasjonene, synes det som om det er store likhetstrekk mellom særlig de to bevegelsene som her vil undersøkes, men også i den generelle utviklingen som ledet opp til at disse ble etablert.

Ikke minst kan man se at det var enkelte likheter mellom de personene som i aller sterkest grad forbindes med fascismen i sitt respektive land, til tross for store forskjeller mellom dem rent personlig. Oswald Mosley var utadvendt, karismatisk og dyktig, med røtter i den engelske adelen. Vidkun Quisling har snarere blitt beskrevet som innadvendt og stillferdig, også dyktig og med sin helt egen tiltrekningskraft. De hadde begge etter flere år i rikspolitikken med stadige forsøk på å få gjennom forslag til alternative løsninger som gang på gang ble avvist, sett seg ferdig med den gammeldagse partipolitikken og parlamentarismens etablerte normer. På

begynnelsen av 1930-tallet resulterte dette i at de begge så behovet for å danne et nytt parti som kunne håndtere de krisene som hadde oppstått i kjølvannet av første verdenskrig og børskrakket i 1929. Selv om de begge var mot parlamentarismens prinsipper, anså de at det var innenfor partipolitikkens spilleregler de måtte arbeide i første omgang.

Problemstillinger og avgrensing:

Det overordnede temaet for undersøkelsen min er hvilke likheter og forskjeller som fantes mellom norsk og britisk fascisme i mellomkrigstiden, og objektene jeg ser på er Nasjonal Samling (NS) og British Union of Fascist (BUF). I og med at jeg i likhet med mange andre velger å kalle begge bevegelser for fascistiske, vil det høyst sannsynlig være en del likhetstrekk dem i mellom. Men på hvilke områder viker de to ideologiene fra hverandre, og i hvilken grad og på hvilke punkter kan man se disse likhetene? Og hvordan kan de eventuelt forklares? Med utgangspunkt i litteraturen som dekker de to områdene, vil en hypotese være at utviklingen av de to fascistbevegelsene fulgte et rimelig likt mønster. Både årsakene til partietablering, spennvidden blant medlemmene i partiene, og den merkbare radikaliseringen etter noen år, bærer preg av samsvar mellom de to.

Min hovedproblemstilling er:

Hvilke likheter og forskjeller er å spore mellom Mosleys fascisme og Quislings nasjonalsosialisme i årene 1932/33 til 1939, med hensyn til korporatisme og antisemittisme, slik disse kommer til uttrykk ideologisk?

Da det er fascismen i to land som skal undersøkes, finner jeg det hensiktsmessig å kun se på en bevegelse i hvert land. Jeg vil derfor begrense meg til å se på bevegelsene knyttet til Oswald Mosley og Vidkun Quisling, herunder partiene British Union of Fascist (BUF) og Nasjonal Samling (NS), siden disse uten sidestykke var de mest betydningsfulle. Det var med disse personene og partiene at fascismen fikk et ansikt i de to landene, det var ikke lenger bare en bevegelse som befant seg på kontinentet, eller rene kopier av disse. Det vil bli naturlig å nevne forgjengerne til begge disse for å få tegnet et bakteppe, men bevegelser og partier som eksempelvis Fedrelandslaget og Nordisk Folkereisning i Norge og the British Fascisti og The New Party i Storbritannia vil da i hovedsak nevnes i bakgrunns-kapittelet. Om disse grupperingene kan karakteriseres som fascisme, eller om de heller må beskrives som noe annet vil også drøftes kort. En annen grunn til at jeg velger å begrense meg til disse to, er at det finnes et massivt kildemateriale og litteratur som dekker både Mosley, Quisling og partiene deres. Det

ville blitt en jobb som ikke ville kunne dekkes i en mastergrad å ta for seg flere bevegelser inngående.

Selv om jeg har valgt en symmetrisk analyse av Storbritannia og Norge, vil det ved enkelte tilfeller bli naturlig å sammenlikne med Italia i særlig grad, samt Tyskland i noen grad, da disse regimene eksisterte i forkant av, og parallelt med partiene jeg undersøker, og uten tvil var inspirasjonskilder for NS og BUF. Da oppgavens hensikt dog er å gi et innblikk i NS' og BUFs ideologi vedrørende korporatisme og antisemittisme, kommer jeg kun sporadisk til å henvise til den internasjonale konteksten med unntak av et lite underkapittel vedrørende den utenlandske innflytelsen.

Ettersom det å undersøke de to ideologiene i sin helhet ville blitt et for stort område å dekke, har jeg valgt ut to hovedmomenter jeg vil undersøke, ettersom jeg tror at disse feltene vil være fruktbare forskningsområder. Korporatisme og antisemittisme er to viktige kjennetegn for fascistiske bevegelser og regimer, med Mussolinis Italia som ypperste eksempel, særlig med tanke på korporatismen. Korporatismen var en del av den Fascistiske ideologien helt fra begynnelsen av, selv om det tok en del år før regimet var i takt med denne.[3] Derimot var det ikke typisk at antisemittismen var del av en offisiell ideologi, hverken i Fascismen eller i de ulike fascismene som oppstod, men antisemittismen var likevel synlig i bevegelsene, kanskje særlig i praksis, og ble i noen tilfeller tilføyd ideologien etter hvert. I den tyske nasjonalsosialismen stod derimot det rasebiologiske spørsmålet, samt antisemittismen, i en viktig posisjon, helt fra stiftelsen av var dette en vesentlig del NSDAPs ideologi. Det vil bli interessant å se hvilken plass de ulike momentene har i de respektive ideologiene slik de var tenkt av Mosley og Quisling, og deres partifeller. Hvordan så den staten de ønsket å etablere ut? Hvordan så de på «jødene»? Dette vil bli to av underproblemstillingene jeg undersøker.

En antakelse vil være at siden både Quisling og Mosley, samt deres partifeller, hadde sett seg grundig leie av partipolitikken og parlamentarismen, vil målet om fagstyre og ny organisering av staten være grunnleggende i partienes ideologier. Fascismens revolt mot arven etter 1789, som blant annet kunne spores i dens motvilje mot den individuelle friheten liberalismen la opp til, kunne godt forenes med korporatismens tanke om mennesker som prinsipielt ulike, noe jeg kommer tilbake til senere. Men hvordan begrunnet de ellers dette ønsket, hvorfor var korporatismen løsningen slik de så det? I sammenheng med en kartlegging av planene for

[3] Det var først ut på midten av 1930-tallet at det korporative systemet for alvor var kommet på plass i Italia. Se eksempelvis Ottar Dahl, *Fra konsens til katastrofe. Kapitler av fascismens historie i Italia.* (Oslo: Universitetsforlaget, 1996). Særlig kapittel 7 om syndikalisme og korporatisme: 63-74.

statens oppbygging vil et tilliggende moment som diskuteres være i hvor stor grad tanker og ideer angående dette kan sies å ha vært påvirket av utenforstående impulser.

Når det gjelder antisemittismen kan man si at slike holdninger og tanker fra tiden rundt 1900 og til opptakten til andre verdenskrig i utgangspunktet kom svakere til uttrykk i samfunnet generelt både i Norge og Storbritannia enn på kontinentet, og at de nye bevegelsene åpnet for sterkere tilstedeværelse av slike tanker. Her er det særlig fascismens strenge fokus på det nasjonale, noe som synes viktig i både BUF og NS, som spiller inn. En årsak til denne antagelsen innledningsvis i arbeidet var at den jødiske befolkingen var mye mindre i både Norge og Storbritannia, enn i eksempelvis Tyskland og Frankrike, samt at de relativt få jødene hadde tilpasset seg de respektive kulturene i høy grad, de var godt assimilerte.[4] Imidlertid, har blant andre Vibeke Banik vist at forekomsten av antisemittisme i et samfunn ikke nødvendigvis henger sammen med størrelsen på den jødiske befolkningen.[5] Det er likevel en viss enighet om at antisemittismen kom sterkere til uttrykk i eksempelvis Sentral-Europa, hvor dette tidvis var del av den politiske hverdagen, enn i Norge og Storbritannia.[6] For mange vil utvilsomt Tyskland seile opp som det antisemittiske flaggskipet, da selvsagt med Holocausten friskt i minne, men faktum er at Frankrike anses som «verstingen» av flere forskere, da med Dreyfus-affæren som et eksempel.[7] Likevel, fascismens strenge fokus på det nasjonale og myter om rasekamp, vil uten tvil ha åpnet for slike strømninger, der de ikke allerede fantes, og en ser at en radikalisering fant sted ut over 1930-tallet. En siste tanke angående dette innlednings vil være at det i begge partiene muligens fantes enkeltpersoner og grupperinger som talte antisemittismens sak i mye sterkere grad enn hva majoriteten gjorde, og at spørsmål om rase og nasjonalitet var årsak til ulike fraksjoner og splittelser innad i partiene.

Tidsmessig har jeg valgt å begrense meg til 1930-tallet, nærmere bestemt fra da BUF og NS ble stiftet i henholdsvis 1932 og 1933, og frem til utgangen av 1939. Denne avgrensingen synes logisk da vilkårene for sammenligningen endres drastisk ved krigsutbruddet og de følgende

[4] Se eksempelvis Trond Berg Eriksen, Håkon Harket og Einhart Lorenz, *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag.* (Oslo: Cappelen Damm, 2009) særlig kapitlene 19, 20 og 22; Richard J. Golsan, «Antisemitism in Mordern France: Dreyfus, Vichy and Beyond» i Albert S. Lindemann og Richard S. Levy, *Antisemitism: A History*. (Oxford: Oxford University Press, 2010): 136-149; Richard S.Levy, «Political Antisemitism in Germany and Austria, 1848.1914» i Lindemann og Levy (red.), *Antisemitism*: 121-135.

[5] Vibeke Banik, «Antijødiske holdninger i mellomkrigstidens Norge» i Bernt Hagtvet, Nik. Brandal, og Dag Einar Thorsen (red.), *Folkemordenes svarte bok*, 2.utgave, (Oslo: Universitetsforlaget, 2014): 377.

[6] Se eksempelvis Hans Fredrik Dahl, «Antisemittismen i norsk historie» i Bernt Hagtvet (red.), *Folkemordenes svarte bok. Politisk massevold og systematiske menneskerettighetsbrudd i det 20. århundret*. (Oslo: Universitetsforlaget, 2008): 442-444; William D. Rubenstein, «Antisemitism in the English-Speaking World» i Lindemann og Levy (red.) *Antisemitism*: 150-151.

[7] Albert S. Lindemann, *The Jew Accused. Three Anti-Semitic Affairs: Dreyfus, Beilis, Frank, 1894-1915.* (Santa Barbara/Cambridge: Cambridge University Press, 1991); Eriksen, Harket og Lorenz, *Jødehat.:*401-420*;* Lindemann og Levy, *Antisemitism*: 121-160.

årene. Med tyskernes maktovertakelse ble Quisling statsminister og partiet hans kom til makten, mens i England ble Mosley satt i husarrest, flere hundre av hans medlemsfeller arrestert, mistenkt for samarbeid med tyskerne, og BUF mistet raskt den (lille) betydning det noen gang hadde hatt. Altså skifter premissene for sammenligning for mye til at det vil være hensiktsmessig å fortsette ut på 1940-tallet. Hadde det ikke vært for den tyske okkupasjonen av Norge ville NS også etter all sannsynlighet vært enda mer marginaliserte i årene etter 1939 enn de hadde vært gjennom 1930-tallet. Som tidligere forsking viser gikk NS fra å være et parti til å bli en form for sekt fra rundt 1937, og jeg har valgt å se helt frem til 1939 for å få tegnet et klart bilde, samt sammenligne den radikaliseringen som fant sted i begge partiene fra omtrent dette tidspunktet.[8]

Tidligere forskning og oppgavens relevans

Fascismen har blitt studert i nærmere hundre år, og forskningen på feltet favner bredt. Regimer, personer og ideologier har blitt plassert under lupen i en årrekke, og både Mosley og BUF, samt Quisling og NS har vært forskningsobjekter siden etterkrigstiden. Det finnes derfor mye litteratur om disse, utgitt helt fra deres samtid. Fra enkelte hold har det fra tid til annen blitt hevdet at forskningen på BUF og NS har vært for ekstensiv i forhold til partienes betydning.[9]

For å få oversikt over noe av denne litteraturen, samt eventuelle kilder, har jeg benyttet meg av tre bibliografier. I *Fascism in Britain* har Philip Rees gitt en oversikt over bøker, artikler, pamfletter etc., skrevet om fascisme i Storbritannia frem til 1979, da bibliografien ble gitt ut.[10] Denne inkluderer også verk av og om Sir Oswald Mosley, samt andre personer knyttet til BUF, eksempelvis William Joyce, A.K. Chesterton og A. Raven Thomson. Tom B. Jensen har tilsvarende skrevet en bibliografi som mer spesifikt tar for seg tekster av og om Vidkun Quisling selv, samt en om Nasjonal Samlings periodiske skrifter, utgitt i henholdsvis 1996 og 1992.[11] Ingen av disse bibliografiene gir et fullstendig bilde ettersom de ble gitt ut på henholdsvis 1970- og 1990-tallet, og mye har skjedd innen forskningen siden da, men det har likevel vært en god måte å starte letingen på.[12]

[8] Om NS fra parti til sekt se Hans Olav Brevig og Ivo de Figueiredo, *Den norske fascismen. Nasjonal Samling 1933-1940*. (Oslo: PAX forlag A/S, 2002); Hans Fredrik Dahl, Bernt Hagtvet og Guri Hjeltnes, *Den norske nasjonalsosialismen. Nasjonal samling 1933-1945 i tekst og bilder*. (Oslo: Pax Forlag, 2009).
[9] Martin Pugh, *'Hurrah for the Blackshirts!' Fascists and Fascism in Britain Between the Wars.* (London: Pimlico, 2005): 2.
[10] Philip Rees, *Fascism in Britain.* (Sussex/Hassocks: The Harvester Press, 1979).
[11] Tom B. Jensen, *Vidkun Quisling –en bibliografi*. (Oslo: A/S Historisk Forlag Røyken, 1996); Tom B. Jensen, *Nasjonal Samlings periodiske skrifter 1933 – 1945*. (Oslo: Grafisk Media Forlag, 1992).
[12] Nedra McCloud gav i 2006 ut en artikkel med en oppdatert historiografisk oversikt, men den har jeg benyttet meg mindre av, rett og slett fordi jeg «fant frem» på egen hånd. For denne noe mer oppdaterte oversikten, se Nedra

Når det gjelder forskingen på Quisling og NS har jeg støttet meg mye på standardverk som Hans Fredrik Dahls biografi, *Quisling –en norsk tragedie*[13], *Den norske fascismen*[14] av Hans Olav Brevig og Ivo de Figueiredo, samt *Den norske nasjonalsosialismen*[15] av Hans Fredrik Dahl, Bernt Hagtvedt og Guri Hjeltnes. Dahls biografi tegner et godt bilde av hvem Quisling var som person og en god del av tankene og ideene hans fra unggutt til Fører, mens de to sistnevnte verkene tar for seg opprettelsen og utviklingen til partiet NS, samt utviklingen av høyreradikalisme og fascisme i Norge. Brevig og de Figueiredo fokuserer en del på partiets politiske og ideologiske utvikling de siste årene før krigsutbruddet, da partiet går fra parti til sekt. Denne boken er for øvrig en sammenslåing av Brevigs hovedoppgave 1965, samt tilsvarende for de Figueiredo omtrent 30 år senere, i 1994. Supplert med Øystein Sørensens *Solkors og solidaritet*[16], samt *Fra idé til dom. Noen trekk fra utviklingen av Nasjonal Samling*[17] hvor blant annet Dag O. Bruknapp og Stein Ugelvik Larsen er bidragsytere, får man et ytterligere bredere bildet av Nasjonal Samlings tankegods og virke. Bruknapps bidrag om splittelsene og fraksjonene innad i NS som følge av striden om rasespørsmålet har vært til stor hjelp, ettersom antisemittismen også nevnes her. På dette området har også Rikard Andre Toftesunds hovedoppgave fra 2001 vært til hjelp, ettersom han tar for seg Halldis Neegård Østbye som antisemittisk ideolog i NS.[18] Paul M. Hayes forsøker i *Quisling. The Career and Political Ideas of Vidkun Quisling*[19] å få frem en forklaring av Quislings handlinger i 1940, i lys av hans egne tanker og handlinger, samt å bryte med det bildet han mener hadde vært fremtredende til da, i 1971, nemlig at Quisling var mistolket og misforstått. Denne biografien kom litt over to tiår før Hans Fredrik Dahl gav ut sine første to biografier, og har først og fremst vært interessant fordi forfatteren har vært så bevisst på at han skal ha en annen innfallsvinkel enn det som hadde vært vanlig til da.

De til nå nevnte verkene om Quisling, Nasjonal Samling og fascisme i Norge mer generelt, favner i seg noen av trendene som har funnet sted i forskningen på dette området, studier av «gåten» Quisling, Nasjonal Samling som parti, og i noen grad deres ideologi. Fra 1970- og

---

McCloud: «Oswald Mosley and the British Union of Fascists. A Brief Historiographical Inquiry» i *History Compass*, vol.4, nr.4 ss.687-697, juli 2006.

[13] Hans Fredrik Dahl, *Quisling –en norsk tragedie*. (Oslo: Aschehoug, 2004).

[14] Brevig og de Figueiredo, *Den norske fascismen. Nasjonal Samling 1933-1940*.

[15] Dahl, Hagtvet og Hjeltnes, *Den norske nasjonalsosialismen.*

[16] Øystein Sørensen, *Solkors og solidaritet. Høyreautoritær samfunnstenkning i Norge ca. 1930-1945*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag A.S, 1991).

[17] Rolf Danielsen og Stein Ugelvik Larsen (red.), *Fra idé til dom. Noen trekk fra utviklingen av Nasjonal Samling*. (Bergen o.a.: Universitetsforlaget, 1976).

[18] Rikard Andre Toftesund, «'Da allt folket skulde tro løgnen' Halldis Neegård Østbye – Antisemittisk ideolog i Nasjonal Samling.» Hovedoppgave, historisk institutt, Universitetet i Bergen, 2001.

[19] Paul M. Hayes, *Quisling. The Career and Political Ideas of Vidkun Quisling*. (Newton Abbot: David & Charles, 1971).

1980-tallet har det derimot vært gjennomgående for mye av forskingen på fascisme i Norge generelt, og Nasjonal Samling spesielt, at fokuset har vært på hvem som ble medlemmer og hvilke deler av befolkningen som støttet opp om partiet, eller sympatiserte med fascismens ideer. Det har også blitt sett på hvorfor enkelte steder, byer og bygder skilte seg ut ved sin store oppslutning. Særlig steder som Setesdal og Stavangerområdet har vært under lupen som steder hvor NS stod sterkere enn ellers i landet. Når man ser på hovedoppgaver og masterprosjekter fra de siste 20-30 årene ser man også der det lokalhistoriske preget, i forhold til at det ofte er undersøkelser fra forfatterens hjemby/bygd.[20] I de siste tiårene har også kirke/preste- og skolevesenet vært i søkelyset i samme type oppgaver, NS-prestene og biskopene, samt lærernes motstand har blitt undersøkt.[21] Det er altså særlig to tilnærminger som har dominert denne forskningen de siste femti årene, det sosioøkonomiske grunnlaget partiet er basert på, samt biografiske studier av lederen, Quisling. Disse har utfylt hverandre ved at de undersøker NS fra forskjellig hold, henholdsvis fra bunn til topp og fra toppen og ned.

En annen gjennomgående trend for mye av forskingen på den norske fascismen er at den har tatt for seg okkupasjonstiden, og rettsoppgjørene i etterkant av krigen. Dette har også vært gjengs i mye av den internasjonale forskingen på fascismen generelt, hvor da særlig Hitlers og Mussolinis regimer og ideologier har stått i fokus. I og med at jeg har valgt å undersøke tiden i forkant har jeg også sett spesifikt på andre prosjekter som holder seg innenfor omtrent det samme tidsrommet, og da har særlig to skrifter vært nyttige. Den første av disse er en artikkel skrevet av statsviter Thomas Chr. Wyller og publisert i svensk statsvitenskapelig tidsskrift i 1953. Wyller tar her for seg NS sine ideer om samfunn og stat i tiåret 1930-1940, som en slags innledning til et senere verk om nyordningen NS forsøkte seg på etter 1940.[22] Wyller går i detalj på hvordan Quisling og hans medlemsfeller ønsket å organisere den norske staten i en korporativ retning, og konkluderer blant annet med at deres «nyordningsideer bærer preg av manglende gjennomtenkning og politisk [dilettantisme]».[23] Han peker også på en del likheter til Fascismen, noen ganger i form av nærmest dirkete oversettelser fra Mussolinis beskrivelser av

[20] Se oversikt over hovedoppgaver som ble levert i tidsrommet 1961-2002 og tar for seg NS i appendiks til Dahls artikkel i Hans Fredrik Dahl, «Nordisk høyreradikalisme. En forskningsoversikt og et forslag.» i *Historisk tidsskrift* 03/2004 (Vol.83): 442-444.

[21] Noen eksempler er: Andreas Bagås Lien, «En ny ånd i skolen : Nasjonal Samlings skolepolitikk 25.9.1940 - 31.12.1942» Masteroppgave i historie ved Universitet i Oslo, 2012; Tor Sperre, «Nasjonal Samlings holdning til kirke og kristendom i de første år etter partistiftelsen - belyst særlig ved enkelte engasjerte presters forhold til partiet og dets politikk». Hovedoppgave i kristendomskunnskap - Universitetet i Oslo, 1997.

[22] Thomas Chr. Wyller, «Hovedtrekk av Nasjonal Samlings idéer om stat og samfunn 1930-40.» i *Statsvetenskaplig Tidskrift* Årg.56, hefte 2-3. C.W.K. Gleerup, Lund 1953.

[23] Wyller, «Hovedtrekk av Nasjonal Samlings idéer om stat og samfunn 1930-40»: 249. Det står «dilletantisme» i originalen.

den korporative staten.[24] Denne fremstillingen gir et godt bilde av innholdet i planene til NS angående statsorganisering, og Wyller har mange gode poenger. Det har dog i noen grad vært viktig å tenke på at teksten ble skrevet i underkant av ti år etter krigens slutt, noe som kan ha farget oppfatningen til forfatteren.

Den andre teksten er Iselin Theiens doktoravhandling fra 2001 som tar for seg NS sin ideologiske plassering i det norske partilandskapet fra 1933 til 1940. Theien gir en bred innføring i hvordan NS skiller seg ut og kan plasseres i forhold til de eksisterende partiene, og også hvorfor noen av disse vurderte former for samarbeid med NS, mens andre avviste det blankt.[25] Slik går hun også inn på ideologiske aspekter, og det er blant annet hennes definisjon av korporatisme, som jeg kommer tilbake til, jeg har valgt å vektlegge i arbeide mitt.

I forskningen på britisk fascisme, Mosley og bevegelsene knyttet til ham, finnes det mye litteratur, det finnes langt flere utgivelser om BUF enn det finnes om NS. Blant de som har studert Mosley og hans partier har det i lang tid, og det eksisterer fremdeles blant mange, en stor enighet om at hverken the New Party, BUF eller fascismen generelt noensinne hadde noen reell sjanse for å slå gjennom i Storbritannia. Det er også et faktum at fascismen forble marginal i britisk politikk, men i senere tid har enkelte forskere utfordret dette relativt etablerte synet. Det råder derimot større uenighet om hvorvidt Mosleys ideer var en kopi av Fascismen i Italia, og den senere nasjonalsosialismen i Tyskland, eller om de var mer originale, og stammet fra hans eget tankegods, med dype røtter i økonomisk tenkning. I de mange oversiktsverkene som finnes over mellomkrigstidens fascisme i Storbritannia generelt, er det overveiende tyngde på Mosley og de bevegelsene som kan knyttes til ham. Dette er en naturlig konsekvens av at disse uten sidestykke var de mest innflytelsesrike, til tross for at det som nevnt aldri fikk noe større gjennomslag.

Robert Benewick, nå professor emeritus ved universitetet i Sussex, gav i 1972 ut boken *The Fascist Movement in Britain* som var en revidert utgave av *Political Violence and Public Order* som ble gitt ut tre år tidligere, basert på hans doktoravhandling. Benewick beskriver fascismen mellom krigene, med størst fokus på BUF, og hans hovedtese er at det britiske politiske landskapet var et relativt fredfullt og godt etablert miljø og at Mosley og BUFs forsøk på å introdusere den form for voldelig adferd som de gjorde, gjennom særlig voldelig sammenstøt

[24] Se eksempelvis Wyller, «Hovedtrekk av Nasjonal Samlings idèer om stat og samfunn 1930-40»: 217.
[25] Iselin Theien, «Norwegian Fascism 1933-40: the position of the Nasjonal Samling in Norwegian politics» Ph.D fra - University of Oxford, 2001.

med kommunister, virket selvutslettende for bevegelsen, at de ødela for seg selv.[26] Ved å vise til politirapporter etc. viser Benewick hvordan partiet og deres medlemmer og ledere ikke blir behandlet som en trussel mot staten, men mer som et ordensproblem. Dette ble også tydeliggjort av mitt besøk i National Archives i London, hvor det fantes store mengder Metropolitan Police- og Home Office-rapporter om ordensforstyrrelser skapt av eller i sammenheng med BUF.[27] Til tross for at Benewick fremhever voldsbruken i partiet og at det faktum at BUF av mange ikke ble sett på som seriøse politiske utfordrere, var han blant de første som forsøkte å analysere BUF ut fra et ideologisk standpunkt. Ettersom Benewick da denne boken ble skrevet ikke hadde tilgang til det arkivmaterialet man i senere tid har hatt, fremstår noen av konklusjonene hans som noe forenklet.

I tillegg til denne boken har jeg brukt Martin Pughs *'Hurrah for the Blackshirts!' Fascists and Fascism in Britain between the wars*, hvor forfatteren har hatt fokus på at fascismen i Storbritannia ikke bare hadde sine støttespillere i Londons East-End. Pugh får frem et noe mer nyansert bilde enn det Benewick gjorde omtrent 30 år tidligere. Han tegner et bilde av fascismen som mer «allment», i den forstand at slikt tankegods også kunne ses i eksempelvis Det konservative partiet. Ved å vise til menings- og tankeutveksling mellom det konvensjonelle høyre og fascismen er Pugh blant dem som utfordrer det etablerte synet som hevder at den britiske fascismen var dømt til å feile som følge av at det eksisterende politiske systemet hadde en iboende, naturlig motstand mot fascismen.[28] Han viser ved dette at fascismen ikke nødvendigvis var så fremmed for mange innen det etablerte politiske systemet, samt den britiske befolkningen som tidligere har vært hevdet. At Pugh, slik forlaget påstår i sin beskrivelse av boken, derimot viser hvor nære Storbritannia var å bli en fascistisk stat, er muligens dog å sette det på spissen.

Når det gjelder forskningen på Mosley og hans bevegelse mer spesifikt, har særlig to, overlappende historiografiske debatter gjort seg gjeldende i spørsmålet om hvordan han kom til å innta et fascistisk ståsted. Den ene har stilt spørsmål ved om dette var et resultat av Mosleys egen karakter, person og temperament, eller om det kan sies å være en rasjonell respons på endringene og utfordringene den nye tiden brakte med seg. Den andre stiller spørsmål ved i hvilken utstrekning Mosleys fascisme var et resultat av indre, nasjonale forhold eller av ytre faktorer og internasjonal innflytelse. Til dags dato er det få som har inntatt en helt fast posisjon i

[26] Robert Benewick, *The Fascist Movement in Britain*. (London: Allen Lane The Penguin Press, 1972).
[27] Eksempelvis NA MEPO 2/10646-49; MEPO 2/10651-53; MEPO 2/10976; MEPO 3/3098; MEPO 3/551; HO 144/21064; HO 144/20143.
[28] Pugh, '*Hurrah for the Blackshirts!*': 1-6.

forhold til den ene eller andre av disse debattene, det råder ingen konsensus. Selv om det helt fra den tidligste forskningen på emnet til stadighet har blitt tegnet opp et grundig bilde av omstendigheten og rammene rundt Mosleys valg, har eksempelvis både W.F. Mandle og Robert Skidelsky avstått fra å linke årsak og virkning.[29]

Matthew Worley er blant dem som har studert Mosleys vei til fascismen, samt stiftelsen av hans første parti, The New Party og senere BUF. I «Finding Fascism» argumenterer Worley for at Mosley mer endte opp med fascismen som den beste løsningen, enn at han nødvendigvis hadde tenkt ut tankegodset helt ferdig.[30] Worley viser i sin undersøkelse av The New Party at uenighet, motsigelser og paradokser fantes innad i partiet fra oppstarten av, og hvordan dette var særdeles problematisk. Hans slutning om at de indre spenningene var årsaken til at partiet aldri ble noen suksess i britisk politikk, kan synes som en legitim antagelse. Worley er blant dem som mener man ikke må undervurdere den ytre påvirkningen på Mosleys tankegods, mens blant annet Pugh vekter de indre kreftene.[31]

Som jeg skal komme tilbake til i kapittel to, har ulike tilnærminger og metoder vært brukt i studiet av fascismen, en av disse er den biografiske. En av årsakene til at både Mosley og Quisling har blitt viet like mye, og til tider mer, fokus enn fascistpartiene de ledet er at både NS og BUF ble til og forsvant med disse. Riktignok døde ikke Mosley før nærmere 30 år etter andre verdenskrigs slutt, men BUF hadde intet virke etter at han ble satt i husarrest, så resultatet var tilnærmet lik. Jeg har allerede nevnt noen av biografiene som er skrevet om Quisling, og også i forskingen på britisk fascisme har den biografiske tilnærmingen blitt brukt til gangs. Det nyeste tilskuddet blant disse er Stephen Dorrils *Blackshirt: Sir Oswald Mosley and British Fascism*.[32] Denne har blitt tatt godt i mot som et uttømmende, sterkt og viktig bidrag til forskningen. Til forskjell fra den første av Mosley-biografiene, *Oswald Mosley*[33] skrevet av Robert Skidelsky i 1975 og som ifølge kritikerne fremstilte hovedpersonen alt for snilt, har Dorril lyktes med å fremstille Mosley på en mer nyansert og nøktern måte. Dette kan muligens forklares så enkelt som at Dorril hadde en større avstand til objektet han skrev om enn det hans forgjenger hadde. Da Skidelskys biografi ble utgitt ble den oppfattet som kontroversiell, og innen forskingen står

[29] Matthew Worley, «Why Fascism? Sir Oswald Mosley and the Conception of the British Union of Fascists.» i *History*, The Historical Association and Blackwell Publishing Ltd. Vol. 96, nr.321, Januar 2011:70.
[30] Matthew Worley, «Finding Fascism: The Politics of Sir Oswald Mosley, 1929-1932.» i Nicola K. Karcher og Anders G. Kjøstvedt, *Movements and Ideas of the Extreme Right in Europe: positions and continiuties*. (Frankfurt og Main: Peter Lang Edition, 2013):103-115.
[31] Worley, «Why Fascism?»: 71.
[32] Stephen Dorril, *Blackshirt: Sir Oswald Mosley and British Fascism* (London: Penguin, 2006).
[33] Robert Skidelsky, *Oswald Mosley*. (London: MacMillan,1975).

den for mange som et vendepunkt ved at den viste Mosley i et nytt, mer forstående lys, som utfordret den oppfatningen som til da hadde vært gjeldende.[34]

Tidligere undersøkelser hadde hatt en tendens til å svartmale fascistlederen, og fremstille han som intet mer enn en «kjeltring» uten noen konsise tanker og planer. Skidelsky viser derimot en karismatisk og intellektuell mann, til tider nærmest på beundrende vis, noe som altså ble slått hardt ned på. Biografien resulterte blant annet i at Skidelsky aldri fikk fast ansettelse som professor ved universitetene John Hopkins eller Oxford, hvor han hadde vært tilknyttet i lang tid. Til sammenlikning ble også Mussolini av mange fremstilt på en slik måte. Særlig innen den angloamerikanske forskingen fremstilles Mussolini fremdeles av mange som en pragmatiker uten et fast ideologisk standpunkt. Renzo de Felices biografi om ham hadde en tilsvarende effekt, i alle fall innad i Italia, hvor dette synet har blitt kraftig utfordret.[35]

I prosessen med å skrive biografien var Skidelsky i jevnlig kontakt med Mosley selv og hans familie, og blant annet Benewick har kritisert Skidelsky for å fremstille Mosley «mildere» enn sant er, kanskje særlig i spørsmålet om antisemittisme, som følge av svekket objektivitet. Som motsvar på slike påstander har Skidelsky hevdet at de som stiller spørsmål ved hans objektivitet tilhører en gruppe forskere som selv ikke kan sies å ha objektive og nøkterne. Han mener at eksempelvis akademikere som Benewick har hatt som mål å fordømme Mosley og BUF i sine undersøkelser, og at de som har forsket på fascismen i Storbritannia med en slik tilnærming ikke har et riktig utgangspunkt for å kunne forstå forskningsobjektet.[36] Likevel, Skidelskys relasjon til Mosley, samt at forfatteren i stor grad brukte dennes selvbiografi, *My Life*, som kilde, gjør at biografien bør leses med en viss skepsis.

Den gjennomgående trenden for forskingen på både norsk og britisk fascisme er at den sjeldent er sammenlignende, den ser først og fremst på partiene og bevegelsene for seg selv, altså en nasjonal tilnærming. Når forskningen først har en komparativ vinkling er analysen oftest asymmetrisk, altså sammenliknes den britiske og norske med en av de suksessfulle variantene. Eksempelvis har forholdet mellom NS og Hitlers Tyskland blitt dekket av Hans Dietrich Loock i *Quisling, Rosenberg og Terboven: den nasjonalsosialistiske revolusjon i Norge, dens forhistorie og forløp.*[37] Ved enkelte anledninger har det dog blitt påpekt visse likheter mellom norsk og

[34] Se eksempelvis Pugh, *'Hurrah for the Blackshirts!'*: 1.
[35] Elisabetta Cassina Wolff, *Starting from the End. Fascist Ideology in Post-War Italy (1945-1953).* Doktoravhandling fra Universitetet i Oslo (Oslo: Acta Humaniora/Unipub, 2008): 37.
[36] Skidelsky, *Oswald Mosley*: 551.
[37] Hans-Dietrich Loock, *Quisling, Rosenberg og Terboven: den nasjonalsosialistiske revolusjonen i Norge, dens forhistorie og forløp.* Norsk utgave av Astrid og Einhart Lorenz, (Oslo: Gyldendal, 1972).

britisk fascisme, og en av de tidligste gangene dette nevnes, er i T.K. Derrys kapittel om Norge i *European Fascism*, redigert av S.J. Woolf, utgitt i 1970. Derry skriver at:

> In at least two respects Quisling's failure resembles that of Sir Oswald Mosley. Returning prosperity made the conflict between capital and labour less menacing, so that extreme solutions were no longer called for.(…) the saveries perpetrated by German fascists against political opponents and the Jews(…) made the shortcomings of democracy seem comparatively trivial.[38]

Her peker Derry altså på to årsaker til at fascismen ikke fikk noen større oppslutning og gjennomslagskraft i Norge, og at situasjonen var liknende i Storbritannia, men noe utover det sammenliknes ikke de to. Da Iselin Theien skrev sin doktoravhandling påpekte hun i en fotnote at en slik sammenlikning ikke forelå, samt at den norske fascismen ei heller var sammenliknet med den italienske Fascismen.[39] Denne fotnoten var en av årsakene til at Salvatore Garau i sin PhD-grad tok fatt på nettopp en slik, asymmetrisk komparasjon, av fascismen i Italia, Norge og Storbritannia. Avhandlingen som ble levert ved Royal Holloway i London i 2010, ble våren 2015 publisert i bokform.[40] Som følge av videre arbeid med temaet inneholder boken ifølge forfatteren selv noen vesentlige forskjeller, så i mitt arbeid har jeg kun tatt hensyn til boken, som jeg var så heldig å få tilgang til før denne ble publisert.[41] I sin studie, som jeg vil utdype mer i kapittel to, undersøker Garau fremveksten og utviklingen av fascismen i de tre landene ut i fra en ideologisk tilnærming.

Det å studere de ulike variantene av fascisme i nye settinger kan gi oss andre svar enn dem som er funnet før, og ettersom Garau sin fremstilling tar for seg et lengre tidsrom, 1923-1939[42], samt at han inkluderer både en tredje part, Italia, og andre partier og bevegelser enn BUF og NS, anser jeg mitt prosjekt for å være svært relevant i så måte. Ved å gå i dybden på to enkeltstående områder av ideologiene, håper jeg å kunne bidra til bedre innsikt i disse som helhet. Ved å sette to ideologier, som så vidt jeg, vet kun har blitt sammenliknet i en større studie tidligere, håper jeg å kunne kaste nytt lys på dem begge. Da ekstreme grupperinger, både i høyre og venstre varianter, stadig er på frammarsj i dag, synes det stadig viktigere fullt ut å forstå disse gruppenes inspirasjon.

[38] T.K. Derry, «Norway» i S.J. Woolf (red.), *European Fascism*. (London: Weidenfeld and Nicolson, 1970): 225.
[39] Theien, «Norwegian Fascism 1933-40»: 7.
[40] Garau, *Fascism and Ideology.*
[41] Mailkorrespondanse med Garau februar 2015.
[42] I delen om Italia strekker undersøkelsen hans seg fra 1910 til 1939.

Kilder og metode

Som nevnt finnes det et ganske ekstensivt kildemateriale både i Norge og i Storbritannia. Aviser, partiprogrammer, private brev og så videre er bevart i stor skala. I Norge er det meste å finne på Riksarkivet, hvor blant annet Nasjonal Samlings partiarkiv, med partiprogrammer, møteprotokoller, brevvekslinger og så videre finnes, samt på Nasjonalbiblioteket, hvor avisene *Nasjonal Samling* og *Fritt Folk* finnes på mikrofilm. Det finnes også en tekstsamling på Arbeiderbevegelsens arkiv, med ulike trykksaker fra perioden. I Storbritannia finnes det flere arkiver av interesse, hovedsakelig ved universitetene i Sheffield og Birmingham, i tillegg til massive National Archive i London. Jeg søkte om støtte fra IAKH slik at jeg kunne dra å lete etter relevante kilder der. Dette fikk jeg innvilget og i juni 2014 dro jeg derfor til England for å undersøke disse tre arkivene.

Western Bank Library ved Universitetet i Sheffield har en del spesial samlinger (Special Collections), hvor særlig British Union Collection har vært av interesse. Her finnes dokumenter, publiserte og upubliserte, om bevegelser knyttet til Oswald Mosley, som the New Party, the British Union of Fascists, senere kalt the British Union of Fascists and National Socialists, eller British Union, samt etterkrigstidens Union Movement. Samlingen dekker tidsrommet 1925 til 1996. Jeg fant en del interessant i løpet av mine tre dager der, blant annet kassetter med enkelte av Mosleys taler. Jeg støtte dog på et problem i forhold til å bringe med meg kildene, da jeg ikke fikk lov til å fotografere eller kopiere mer en 10% av hver tekst, noe som innebar at jeg eksempelvis kun fikk ta med meg én side av en ti siders brosjyre. Det ble derfor en del notering og skissering av det jeg kunne bruke, som gjorde at tiden ble noe knapp.

Hovedvekten av besøket mitt i England ble lagt til The Cadebury Research Library ved Universitetet i Birmingham hvor the Oswald Mosley Papers befinner seg. Samlingen inneholder Oswald Mosleys private og politiske dokumenter, inkludert dokumenter etter hans andre kone Diana. Mesteparten av dokumentene dekker tiden etter 1945, men der finnes også en god del som tar for seg tiden før dette. Her fikk jeg ta bilder av alt jeg ville, så mesteparten av kildematerialet mitt kommer herfra, i størst grad i form av avisartikler fra avisene *The Blackshirt, Action* og *Fascist Week.* Også her hadde de opptak av et par av møtene hvor Mosley taler, særlig var ett av disse interessant med tanke på oppbygging av den nye, korporative og fascistiske staten. Da jeg senere kom i kontakt med Salvatore Garau, var han så vennlig at han i tillegg til å sende meg sine upubliserte kapitler av den kommende boken, gav meg tilgang til samtlige årganger av tidsskriftene tilknyttet BUF som han hadde scannet fra microfilm, slik at jeg har kunnet gjennomgå fullstendige årganger av disse.

I mine undersøkelser har jeg valgt å bruke partienes aviser som hovedkilde, da de var det som var tilgjengelig for alle, partienes talerør, i tillegg til offisielle programmer og skriv. Grunnlaget for analysen er tolkning av tekster. Jeg har systematisk gått gjennom artikler og annet materiale og sett hvordan BUF og NS ytret seg om jøder, antisemittisme og rase på den ene siden, og om statens organisering og korporatisme på den andre. Ut i fra dette har jeg forsøkt å finne ut hva dette innebar og betydde, og brukt det vi i historiefaget kaller kvalitativ teknikk. Dette henger igjen sammen med at jeg har valgt en hermeneutisk tilnærming og jeg har forsøkt å være objektiv i min forståelsesvurdering. Jeg har forsøkt å se på tekstene for seg, samt i lys av andre tekster og sekundærlitteratur, og ut i fra realhistorien. Da oppgaven er ment å være en analyse av partienes ideologi, har jeg forsøkt å kartlegge aktørenes grunnleggende tankesett og ideer, mer enn det å se på de ytre politiske handlinger. Et siste moment som bør fremheves er at ettersom både BUFs og NS' ideologier er basert på førerprinsippet har det vært naturlig å ha et større fokus på Mosleys og Quislings tanker enn andre partifeller. På enkelte felter har det dog vært vesentlig å fremheve andre, da disse har vært særdeles delaktige av utformingen av visse deler av ideologien.

Oppgavens oppbygning

Jeg vil først i et teorikapittel gjøre rede for fascismen, og de to elementene jeg skal undersøke, korporatisme og antisemittisme, og hvordan disse sammenkobles. Deretter vil jeg i kapittel tre se på hvordan fascismen vokste frem i Storbritannia og Norge, for å tegne et bakteppe. Her vil jeg også kort se på hvor synlig innflytelsen fra kontinentet er i denne utviklingen, men som nevnt over vil dette ellers utebli, da det er en symmetrisk analyse av de to partiene. I kapittel fire og fem følger en redegjørelse og analyse av henholdsvis korporatisme og antisemittisme i partienes ideologier. Deretter vil hvordan disse to komponentene kommer til syne sammenlignes i et sjette kapittel, før jeg samler trådene i et avsluttende sjuende kapittel.

Kapittel 2: Fascisme, korporatisme og antisemittisme

Teorier om fascisme

Å studere fascismen er ingen lett oppgave. Forskingen og litteraturen innen feltet er så mangfoldig at selv de som har arbeidet innen det i lang tid og kan anses som eksperter, innrømmer at det kan være vanskelig å orientere seg i all forskingen som eksisterer.[43] Studiet kan ha mange forskjellige innfallsvinkler og akkurat hva man undersøker ved fenomenet varierer, noe som har resultert i at fascismen har vært, og er, gjenstand for undersøkelse innen mange ulike fagfelt, eksempelvis historie, idehistorie og statsvitenskap. Emnet har opptatt historikere, og forskere innen andre disipliner, siden dens oppkomst i kjølvannet av første verdenskrig, og er stadig et felt som forskes mye på i dag. Som innen de fleste områder i forskningen råder uenighet snarere enn konsensus, og det eksisterer ingen felles forståelse eller definisjon som alle retter seg etter, teoriene om fascisme er mange og ulike. Det arbeides dog i større og større grad mot å komme frem til et allment godkjent fascistisk minimum, noen retningslinjer de fleste vil rette seg etter. I dette kapittelet vil jeg gjøre kort rede for fascismens historiografi, altså endringene i forskningen på dette feltet, samt ulike tolkninger og teorier.

Man opererer hovedsakelig med tre utledninger av ordet fascisme, selv om det også innen disse vil være visse punkter historikerne viker fra hverandre. Innen den første av disse tre plasseres de som mener at bevegelsen utelukkende må knyttes til Italia og Mussolinis parti og regime i mellomkrigstiden, altså ett politisk fenomen innen et bestemt tidsrom, 1919-1945. Andre liknende bevegelser eller partier vil ifølge denne definisjonen eller tilnærmingen ikke kunne kalles «fascistiske», men må omtales på en annen måte, eksempelvis «autoritære» eller «høyreekstreme». Det mindretall av akademikere som forfekter denne nasjonale tilnærmingen, hvor den italienske Fascismen anses som den virkelige og «sanne fascismen», er i all hovedsak italienske historikere.[44]

Et flertall av akademikerne innen feltet arbeider ut i fra en sammenliknende tilnærming og faller derimot inn under den andre utledningen av begrepet. Denne favner dem som ser fascisme som et europeisk fenomen, også skapt av og knyttet til tiden mellom krigene, hvor ulike bevegelser med fellestrekk i ideologi og politiske mål og midler vil inngå. Likhetstrekkene ble i all

[43]Ian Kershaw, *The Nazi Dictatorship*. (London: Edward Arnold, 1985) : 2-3 i Roger Eatwell, «Towards a new model of generic fascism» i *Journal of Theoretical Politics* vol.4, hefte 2 1992 pp.161-194: 161.
[44] Wolff, *Starting from the End*: 31.

hovedsak i første rekke oppdaget mellom nasjonalsosialismen i Tyskland og Fascismen i Italia, og disse anses av mange som de to hovedtypene av fascisme, en type foregangsmodeller. Det gikk heller ikke lang tid før andre bevegelser også ble sammenliknet med disse, og British Union of Fascists og Nasjonal Samling vil altså falle under denne gruppen.

Den tredje og siste av de tre knyttes til dem som anser fascismen som et overnasjonalt fenomen man ikke kan knytte til sted eller tid, hvor bevegelser også utenfor Europa innlemmes. Her vil også bevegelser og tankesett i tiden etter andre verdenskrig inngå, da riktignok ofte kalt neofascisme for at de skal kunne skilles fra de «originale» variantene. Her vil eksempelvis ulike regimer og bevegelser i Sør-Amerika kunne innlemmes. Blant dem som ser på fascismen slik den andre og tredje utledningen beskriver vil mange gjøre et skille mellom Fascisme, med stor F, som viser til Mussolinis ideologi og regime, og fascisme med liten f, for den generiske varianten.[45]

I dette prosjektet oppfattes fascisme som et europeisk fenomen, knyttet til tiden fra 1918 til 1945, det vil si andre utledning av ordet.

Tolkninger av fascisme

Forsøket på å forklare dette komplekse fenomenets innerste natur, årsaker til tilblivelse og utvikling, har ledet til mange ulike tolkninger. Mens fascismen beskrives som reaksjonær og tilbakeskuende av blant andre Hans Fredrik Dahl, er den for andre, eksempelvis Roger Griffin, fremtidsrettet og moderne.[46] Robert Soucy har stemplet fascismen som konservativ, George Mosse, blant andre, som revolusjonær.[47] Fascismen har blitt tolket som anti-intellektuell og opportunistisk, samtidig som andre igjen har stemplet det som en fullt utviklet og kompleks ideologi. Benedetto Croce beskrev allerede i 1925 Fascismen som:

> an incoherent and bizarre mixture of appeals to authority and demagoguery, professed reverence for the law and violation of some laws, ultra-modern concepts and mouldy old-fashioned ideas, absolutist attitudes and Bolshevik tendencies, unbelief and courtship of the Catholic Church, abhorrence of culture and sterile efforts towards a culture deprived of its own premises, mystic swoons muted by cynicism.[48]

[45] Eksempelvis Paxton, Payne og Eatwell blant svært mange andre innen feltet.
[46] Hans Fredrik Dahl, «Fascismen i Norge 1920-40. Et overblikk» i *Kontrast* nr.3. (Oslo, Pax, 1966); Roger Griffin, *Modernism and Fascism: The Sense of a Beginning under Mussolini and Hitler*. (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007).
[47] Robert Soucy, *French Fascism: The Second Wave, 1933-1939.* (New Haven: Conn.: Yale University Press, 1995); George Mosse, *The Fascist Revolution: Toward a General Theory of Fascism.* (New York: H.Fertig, 1999).
[48] Benedetto Croce, «Manifesto degli intellettuali antifascisti» i *Il Mondo*, 1.mai, 1925 i Garau, *Fascism and Ideology*: 53.

Ut i fra dette kan man se at det helt fra begynnelsen har vært stor tvetydighet knyttet til fascismen som fenomen. Også rundt selve ideologibegrepet har uenigheten vært stor. Innenfor ulike definisjoner av ideologi i det tjuende århundret er det noen punkter som går igjen i flere av dem. Ifølge Ottar Dahl innebærer det oftest ideer eller systemer av verdier og overbevisninger og det råder en viss enighet om at «ideologies include both cognitive and evaluative elements, although these may be given different weight.»[49] Det som menes med en ideologi i dag kan formuleres eksempelvis på denne måten: et strukturert tankesett av ideer om en gruppes oppfatning av livet eller samfunnet, som ofte bærer i seg en formening både om hvordan noe er, kan bli og bør bli og hvordan det kan bli slik, men ikke nødvendigvis er logisk og konsistent. Dette er et forsøk på kort å sammenfatte noen av de mange definisjonene som er gitt av begrepet ideologi, hvor av flere av dem er svært inngående. Det er denne definisjonen som legges til vekt i det følgende. (Om vi i dag lever i en postideologisk tid vil ikke bli diskutert her, men det vil bare pekes på at dette er en debatt som har funnet sted, som en påminnelse på at begrepet som sagt er i konstant endring.)

Problemer med sammenlikning

Det økte fokuset på å komme frem til en minsteformular for fascismen, en felles indre kjerne, har ført til en bevissthet rundt at den sammenliknende tilnærmingen byr på noen problemer. Dette gjelder både når man søker dette på empirisk grunnlag, samt når man legger teori som basis. En årsak vil være at det i mange tilfeller er store forskjeller mellom en bevegelse eller et parti sin ideologi, og hvordan denne kommer til uttrykk når denne bevegelsen eller partiet kommer til makten, eller bare fungerer i praksis. Hva skal man da legge vekt på? Er det politikken regimet førte eller ideologien som bør legges til grunn for et slikt generisk begrep? Ser man eksempelvis på utviklingen av Fascismen i Italia er det stor forskjell fra den radikalismen man så i programmet av 1919 og tiden før maktovertakelsen i 1922, til den mer imøtekommende politikken regimet førte etter denne, før den igjen returnerte til den opprinnelige radikalismen under Salò Republikken fra 1943 til krigens slutt.[50]

Det er også blitt klart ved å sette de ulike fascistiske bevegelsene opp mot hverandre, at ulikhetene ofte er større enn likhetene mellom dem, eksempelvis er det mange ulike trekk mellom fascismen i Middelhavsområdene og der hvor den tyske nasjonalsosialismen har vært innflytelsesrik. Enkelte forskere mener da også at forskjellene mellom Fascismen og nasjonalsosialismen er for store til at de i det hele tatt kan omtales under samme benevnelse,

[49] Ottar Dahl, «The Historical Study of Ideologies» i Ragnar Björk og Karl Molin (red.), *Societies Made Up of History: Essays in Historiography, Intellectual History, Professionalisation, Historical Social Theory, & Proto-industrialisation*. (Edsbruk: Akademitryck, 1996): 18.

[50] Eatwell, «Towards a New Model of Generic Fascism»: 163; Wolff, *Starting from the End*: 33.

særlig med tanke på rasismen.[51] Enkelte mener også at ulike teoretiske modeller ikke passer med virkeligheten.[52]

Både første og andre utledning plasserer altså fascismen til mellomkrigstiden, mens den tredje ikke knytter den til et bestemt tidsrom eller sted. Utover å plassere fenomenet i tid og rom, stilles ofte andre spørsmål, eksempelvis om hvorvidt det er en tilbakeskuende eller moderne ideologi? Er den høyre- eller venstreorientert? Eventuelt en gyllen middelvei? Dette er spørsmål folk har forsøkt å redegjøre for i nesten hundre år, fascismens historiografi er i seg selv et spennende emne verdt en kort gjennomgang:

I løpet av mellomkrigstiden oppstod det tre ulike teorier om hvorfor fascismen oppstod, og hvordan den skal eller bør forstås. Disse tre teoriene kalles ofte de klassiske teoriene og er alle preget av en viss farget oppfatning, ettersom de ble til i den tiden hvor ideologiene ble til, samt at fascistiske regimer var i funksjon. Kort fortalt går den første av disse ut på at fascismen representerte en parentes i Italias historie og var et resultat av moralsk fordervelse i befolkningen, noe eksempelvis Benedetto Croce mente. Friedrich Meinecke kan også knyttes til denne teorien, men han studerte den tyske nasjonalsosialismen.

Den andre ser derimot Fascismen som et uunngåelig resultat av den retningen Italias historie hadde hatt over lengre tid, i likhet med den tyske «sonderweg»-teorien. Innen denne tradisjonen finner vi blant andre antifascisten Piero Gobetti. Uttrykket Sonderweg, som betyr «en spesiell vei eller retning», henviser til det samme i Tyskland, nemlig at nazismen var et resultat av en spesiell, tysk utvikling, ikke en parentes i den tyske historien.[53] At ulike samfunnspåvirkende faktorer, det være seg økonomiske, militære, sosiale, kulturelle eller politiske, førte til at fascismen var et unngåelig resultat i disse to landene, har blitt utforsket av flere forskere, blant annet A.J. P Taylor som mente at nasjonalsosialismen i Tyskland var et resultat av en egen vei fra aristokrati til demokrati, ulik andre europeiske land.[54] Den kontroversielle Taylor gikk så langt som å hevde at det tyske folket ønsket nazistenes regime.[55] George L. Mosse og Fritz Stern, har undersøkt elementer av Völkisch-bevegelsens tanker og ideer som noe særegent for

[51] Eksempelvis Zeev Sternhell, *The Birth of Fascist Ideology: From Cultural Rebellion to Political Religion* (Princeton: Princeton University Press, 1994): 6-7.
[52] Wolff, *Starting at the End*: 32-33.
[53] Merk at det her refereres til Sonderweg-teorien etter andre verdenskrig, ikke den positive varianten mange tyske historikere før dette forfektet. Se eksempelvis Jurgen Kocka «German History before Hitler: The Debate about the German *Sonderweg*» i *Journal of Contemporary History*, vol.23, nr.1 januar 1988: 3-16 for en utgreiing om teorien.
[54] A.J.P Taylor. *The Course of German History: a survey of the development of Germany since 1815*. (London: Hamish Hamilton, 1945).
[55] Taylor. *The Course of German History*: 213-214.

Tyskland, særlig med tanke på den hissige antisemittismen, dog uten å bruke ordet Sonderweg, og er eksempler på dem som har bidratt til utviklingen av teorien uten å kalle den dette.[56] Stern har i tillegg på sine eldre dager gått over til å argumentere mot denne teorien, som altså ses på som kontroversiell av mange.

Tredje, og muligens mest innflytelsesrike av de tre er den marxistiske teorien, som kan knyttes til Gramsci og Trotzky. Denne så fascismen som det borgerlige samfunnets reaksjon mot arbeiderklassen, et siste ledd i kapitalismens fase. Alle de klassiske teoriene vil falle under den første eller andre utledningen som er beskrevet over, de er knyttet til Italia eller Tyskland i mellomkrigstiden.

Videre ser man at ved Hitlers maktovertakelse i 1933, så mange straks likheter mellom de to bevegelsene i Italia og Tyskland, og forskere begynte å sammenlikne Fascismen og nasjonalsosialismen. På samme måte som med teoriene fra mellomkrigstiden var også teoriene fra etterkrigstiden ofte lite objektive ettersom disse var påvirket av krigserfaringene. Først på 1960-tallet begynte forskere å se på fascismen med en mer nøytral lupe, og selv om man ikke har kommet til en fullstendig enighet, er det noen teorier som har fått mer medhold enn andre. Gjennom særlig de siste tiårene har man stadig kommet nærmere en definisjon, et felles minimum de fleste kan si seg enige i. Stanley G.Payne skrev i 1980 boken *Fascism. Comparison and Defininition* hvor han satte opp en tabell kalt «Typological Description of Fascism» som var ment å være et redskap for sammenligning av fascistiske bevegelser. Dette skulle ikke være noen strikt og firkantet tabell, men den skulle gjøre det mulig å skille de fascistiske bevegelsene fra andre revolusjonære og nasjonalistiske bevegelser.[57]

I tabellen deler han inn i tre ulike grupper av kjennetegn, A, B og C. A står for alle «anti-ismene» som kan favnes i fascismen, eksempelvis anti-kommunisme og anti-liberalisme. I B-gruppen ramses punkter under «ideologi og mål» opp, for eksempel målet om å skape en nasjonalistisk og autoritær stat, eller målet om staten som korporativt oppbygd uten klasseskiller. C-gruppa inneholder punkter om «organisering og stil» hvor elementer som massemobilisering, vekten på symboler og leder-rollen nevnes.[58] Ved Paynes og andre lignende

[56] Kocka «German History before Hitler»: 4-5.
[57] Stanley G. Payne, *Fascism. Comparison and Definition.* (Madison: The University of Wisconsin Press, 1980): 6-9. Se tabellen på side 7.
[58] Payne, *Fascism*: 7.

tabeller og modeller kan man enkelt plassere ulike bevegelser inn og se at man kan snakke om ulike typer av fascisme, ulike varianter av samme ideologi.

I sitt kapittel om ulike tolkninger av fascismen lister Payne opp hele tretten hovedtolkninger, og understreker at den ene ikke nødvendigvis utelukker den andre, men i noen tilfeller kan de ulike kategoriene overlappe hverandre:

> Fascism has been considered a violent, dictatorial agent of bourgeois capitalism; a unique radicalism of the middle classes; a twentieth-century form of "Bonapartism"; a typical manifestation of the twentieth-century totalitarianism; a new form of «authoritarian polyocracy»; a cultural revolution; a product of cultural, moral or sociopsychological pathologies; a product of the rise of amorphous masses; a consequence of unique national histories; a reaction against modernization; a product of the struggle for modernization or a stage of socioeconomic growth; and a unique metapolitical phenomenon.[59]

En trettende tolkning er rett og slett at det ikke går an å definere eller identifisere en form for generisk fascisme.

De siste årene har noen forskere begynt å se etter et nytt verktøy for å studere fascismen, det fascistiske maksimum, ikke nødvendigvis for å erstatte minimumet, men snarere for å supplere det. Salvatore Garau beskriver dette som et verktøy som legger til rette for et bredere perspektiv i studiet av fascistisk ideologi, og at premissene for denne nye tilnærmingen skyldes en rekke ulike forskere, deriblant Michael Freeden, Juan Linz og Kevin Passmore.[60] Med det fascistiske maksimum menes:

> ..the full range of parts of disparate ideologies that fascism was able to incorporate in its role as unifier. In other words, instead of seeking the lowest common denominator between many movements, the fascist maximum focuses on the full ideological extent of individual movements. Hence, it measures their internal ideological variety and dynamism during they years of formation, seeing the «finished product» i.e. fascism's ideology, as the result of this previous dynamic process of internal competition and, often, even struggle between different strands.[61]

Ved å tegne et kart over én bevegelses indre ideologiske struktur, for så å legge dette over et samme type kart av én annen bevegelses ideologi kan man tydelig få frem forskjeller og likheter

[59] Payne, *Fascism*: 442.
[60] Garau. *Fascism and Ideology*: 13-14.
[61] Garau. *Fascism and Ideology*: 13.

mellom ulike nasjonale eksempler, og vil være et godt verktøy i sammenliknende studier, nettopp fordi det kan vise hvordan ulike nasjonale kontekster former de ulike bevegelsene.

Korporatisme, ulike varianter

Korporativisme, eller enklere, korporatisme, er et tvetydig konsept som bærer i seg mange ulike, og ofte svært upresise definisjoner.[62] Begrepet karakteriseres som alt fra en ideologi på linje med sosialismen eller liberalismen, til en måte å organisere samfunnet på som kan finnes i ulike samfunn til ulike tider. Det kan også sies å være et samfunnsvitenskapelig verktøy i form av en analytisk modell som står i motsetning til den pluralistiske. Eventuelt er det muligens en blanding av alle. En felles definisjon alle sier seg enige i finnes heller ikke i dette tilfelle, men det er stor enighet om at korporatismen forekommer i ulike variasjoner.

Selve ordet korporatisme stammer fra det latinske «corpus», som betyr legeme, og tanken om samfunnet som en levende organisme var et viktig utgangspunkt for dette tankesettet fra dets opprinnelse i kjølvannet av den franske revolusjonen, da de første teoretiske uttrykkene kom til syne. Metaforen om samfunnet som en levende organisme, eller kropp, sies ofte å ha sin opprinnelse i det første Korinterbrevet (12, 12-31), hvor Paulus beskriver hvordan alle deler av kroppen er like viktige, samt at harmoni dem i mellom er vesentlig for at den skal fungere optimalt.[63] Det som omtales som historisk eller nøytral korporatisme, altså en førmoderne samfunnsorganisering basert på gruppeidentitet og et naturlig samhold basert på eksempelvis stamme eller etnisitet, finner man da også spor av helt tilbake til den vestlige sivilisasjons opprinnelse.[64] Denne formen er den første av fire Howard J. Wiarda operer med i sin studie av korporatisme, men inkluderes ikke av Peter J. Willamson, som kun bruker tre variasjoner. I det følgende vil jeg gå gjennom den moderne korporatismens opphav og utvikling, og ekskluderer dermed Wiardas første form.

Tanken om det harmoniske samfunn

Det gamle regimets bortgang og utviklingen av industriell kapitalisme og gryende liberale styringsformer hadde ført til at spesielt to grupper hadde mistet både rettigheter, innflytelse og ikke minst eiendom, og det kommer derfor ikke som en stor overraskelse at de første teoretikerne innen korporativ tankegang var å finne innen den katolske kirken, samt blant

[62] Peter J. Williamson, *Varieties of corporatism: theory and practice.* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985): 3.
[63] Howard J. Wiarda, *Corporatism and Comparative Politics. The Other Great Ism.* (Armonk og London: M.E. Sharpe, 1997): 28.
[64] Wiarda, *Corporatism and Comparative Politics*: 16.

adelen/aristokratiet.[65] I en turbulent tid, ønsket disse gruppene seg tilbake til det de anså som mer harmonisk tid og samfunnsordning, nemlig middelalderen, hvor jordeier og bonde var knyttet sammen i en naturlig sammenslutning. Den nye tiden og industrialiseringen hadde ført med seg fremveksten av en ny klasse, arbeiderklassen, og konfliktene mellom denne og de andre partene i næringslivet, eksempelvis arbeidsgiverne, ledet til en rekke konflikter og utfordringer for styresmaktene, og i samfunnet generelt.

Et tidlig eksempel på en form for korporativ tankegang finner man eksempelvis i et brev Pave Leo XIII i 1891 sendte ut til alle biskoper om regler for arbeid og kapital, kalt *Rerum Novarum*.[66] Dette ble skrevet etter at Pave Leo XIII i 1881 hadde bedt en kommisjon av teologer og samfunnsvitere studere dette fenomenet i sammenheng med katolsk lære, med et mål om å oppnå sosial og økonomisk utjevning for arbeiderne.[67] Denne kommisjonen kom sammen i den tyske byen Freiburg i 1884, og der ble den første definisjonen av korporatisme presentert. I denne definisjonen het det at korporatisme var et «system of social organization that has at its base the grouping of men according to the community of their natural interests and social functions, and as true and proper organs of the state they direct and coordinate labor and capital in matters of common interest.»[68] Disse første tankene om korporatisme vekter gruppementaliteten, som hadde måttet vike for liberalismens tanker om individets frihet. Pavebrevet støttet blant annet arbeidernes rett til organisering, og advokerte for at konflikter og saker vedrørende arbeidsforhold skulle løses av spesielt opprettede utvalg, med staten som opprettholder og iverksetter av vedtakene tatt i slike organer.[69]

En sosial og politisk organisering av samfunnet hvor organiserte sammenslutninger av arbeidstakere og arbeidsgivere var integrert i beslutningstakingen og jobbet sammen, med hverandre og med staten, for å løse konflikter og gjennomføre de beslutningene som ble tatt, er da også en enkel måte å si noe om korporatisme på. Litt mer utdypende sier *Britannica Encyclopædia* det, hvor korporatisme defineres på følgende måte:

---

[65] Williamson, *Varieties of Corporatism:* 19.
[66] Brevet kan leses på Vatikanets hjemmeside http://w2.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum.html.
[67] Wiarda, *Corporatism and Comparative Politics*: 36-37.
[68] Wiarda, *Corporatism and Comparative Politics*: 37.
[69] Iain McLean and Alistair McMillan (red.), *The Concise Oxford Dictionary of Politics (3.ed)* (Oxford: Oxford University Press, 2016) Nettugave, søkeord «corporatism». https://vpn2.uio.no/+CSCO+1h756767633A2F2F6A6A6A2E626B736265716572737265726170722E70627A++/view/10.1093/acref/9780199207800.001.0001/acref-9780199207800-e-291?rskey=bIazyg&result=4 og http://w2.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum.html.

> ..the theory and practice of organizing society into "corporations" subordinate to the state. According to corporatist theory, workers and employers would be organized into industrial and professional corporations serving as organs of political representation and controlling to a large extent the persons and activities within their jurisdiction.[70]

Denne definisjonen fører fokus over på det politiske aspektet mer enn det sosiale, og tanken om korporatisme som en organisering mer av staten enn av samfunnet. Stanley Payne skriver at det er viktig å gjøre denne distinksjonen mellom «sociatal-» og «statecorporatism», ettersom den sistnevnte fokuserer i større grad på det politiske og økonomiske.[71]

Korporatisme vil av mange assosieres med fascisme, og vil derav være forbundet med noe negativt. Den første rene, korporative stat vil da også i stor grad ene og alene kunne brukes om en viss periode av Mussolinis regime i mellomkrigstiden, og slik sett kan den politiske belastingen begrepet innebærer, grunnet denne historiske dimensjonen, sies å være relativt legitim. Innslag av korporatisme vil derimot også finnes i andre, demokratiske land, eksempelvis har man sett dette i de skandinaviske landene fra tiden etter første verdenskrig. Forskjellen mellom disse ligger i typen av korporatisme: i Italia snakker vi om en autorativ (totalitær i betydning altomfattende) statskorporatisme, mens det i eksempelvis Norge er tale om en demokratisk samfunnskorporatisme.

I denne siste varianten er det i dagens samfunn ofte snakk om at ulike interesseorganisasjoner deltar på et rådgivende plan i beslutningsprosesser, mens det tidligere kunne være snakk om at arbeidstaker- og arbeidsgiversiden i en konflikt kunne komme til enighet i hemmelighet for å unngå streik eller lockout. I den første varianten, og den typen denne oppgaven handler om, vil det være snakk om en total omlegging av staten, hvor ulike korporasjoner i stor grad erstatter de eksisterende styringsorganer i samfunnet, slik det altså var snakk om i Italias tilfelle.

Ut i fra dette kan man se at korporatisme kan defineres på langt mer enn en måte, og det kan brukes om samfunn hvor de politiske systemer ses på som vidt forskjellige. Williamson trekker frem Sovjetunionen og USA som de fremste eksemplene.[72] Disse ulike måtene å definere fenomenet på, gjør at det ofte brukes alt for vidt, og i tilfeller hvor det ikke burde vært brukt. Det er derfor viktig å definere hva man legger i begrepet. I løpet av 1970-tallet begynte man å snakke om moderne eller «neo»- korporatisme som et verdifullt rammeverk for analyse av

[70] Britannica Encyclopædia søkeord «corporatism» https://vpn2.uio.no/+CSCO+0h756767633A2F2F6E706E71727A76702E726F2E70627A++/EBchecked/topic/138442/corporatism
[71] Payne, *Fascism*: 24-25.
[72] Williamson, *Varieties of corporatism*: 3.

politiske systemer i avanserte industriland, da med tanke på samspill mellom interesseorganisasjoner og staten. Denne moderne korporatismen skilte seg fra måten korporatisme hadde blitt brukt på tidligere.[73] Her er det særlig tre ulike variasjoner av korporatisme det er snakk om, og Williamson går gjennom disse i sin diskusjon av begrepet. I det følgende vil jeg dog begrense meg til å ta for meg de to første, da disse vil ha betydning for mine undersøkelser.

Variasjoner av den moderne korporatismen

Den første av disse er når korporatisme brukes som betegnelse på en samling av normative sosiale og/eller økonomiske teorier som var fremtredende i europeiske land fra rundt 1860 til 1940. Den moralske filosofien bak korporativ ideologi slektet mye på den man finner i den romersk katolske kirkens tankegods, og selv om ideologien ble sett på som en av de store «ismene», sammen med den liberale kapitalismen og sosialismen, slo den aldri gjennom på lik linje med disse. Den fikk dog et noe større gjennomslag i land der katolisismen stod sterkere, og kan på mange måter ses på som dennes svar på kapitalismens protestantisme og sosialismens ateisme. Etter andre verdenskrig «døde» tankesettet i mange av de vestlige statene som følge av tilknytningen den hadde hatt til de nedkjempende akse-maktene. For mange var korporatismen som nevnt uløselig knyttet til eksempelvis Fascismen. Unntakene finner man i land i Latin-Amerika og på den Iberiske halvøy, hvor korporatismen fortsatte å stå sterkt etter 1945.[74]

Dette bringer oss videre til det neste begrepet korporatisme kan referere til, nemlig når man snakker om et politisk-økonomisk system, en måte å organisere staten på, som ble praktisert under en rekke autoritære regimer i løpet av det 20.århundret, med Mussolinis Italia som det tidligste eksempelet. Andre eksempler er i Portugal mellom 1933-74, under Vichy-regimet i Frankrike, i Østerrike mellom 1934-8, samt i Mexico, Peru og Brazil i etterkrigstiden. I tillegg ble korporative eksperimenter iverksatt i flere andre stater i løpet av århundret, selv om de da altså ikke ble opprettholdt. Et fellestrekk for de regimene hvor systemer basert på slike ideer derimot ble tatt i bruk, var at de alle hevdet å følge «oppskriften» til ulike sosial- og/eller økonomi-teoretikere, at grunnlaget var lagt av korporativ teori, når i praksis denne kun var en svært liten del av «grunnmuren». Det hendte oftere at det korporative systemet ble en slags skreddersydd variant, hvor alt som ikke passet inn med regimets ideologi var strippet vekk, og den ene var tilpasset den andre.[75]

[73] Williamson, *Varieties of corporatism*: 4.
[74] Williamson, *Varieties of corporatism*: 4-7.
[75] Williamson, *Varieties of corporatism*: 4-7.

Ettersom det finnes en del kjennetegn som går igjen i alle måtene begrepet brukes på, de to som er beskrevet over, samt neo-korporatismen som er den tredje varianten Williamson tar for seg, kan det syntes som at hans argumentasjon for at det er snakk om tre typer av samme generelle begrep er legitim.[76] De sentrale dimensjonene som går igjen i alle variantene kan oppsummeres i A) Statens rolle som iverksetter og opprettholder av økonomisk og sosial orden, B) Overvekt av privat eierskap innen produksjon og lønnsarbeid, C) En viss innskrenking av det liberale demokratiet og D) Interesseorganisasjonenes rolle som mellommann mellom samfunn og stat.[77]

Korporatisme og fascisme

Når man snakker om korporatisme i sammenheng med fascisme, vil både første og andre variasjon være brukbar, og siden ingen av partiene jeg studerer kom til makten i løpet av den perioden jeg undersøker, vil det hele tiden dreie seg om teori og ikke utførelse. Den korporative ideen i fascistisk ideologi går i korte trekk ut på at arbeidstaker, arbeidsgiver, samt forbruker skal arbeide sammen for at næringslivet, og også samfunnet, skal fungere på best mulig måte. Dette innebærer samtidig at de som skal ta avgjørelsene i et samfunn, bør ha spesiell kompetanse innenfor det feltet de tar avgjørelser innenfor, i motsetning til at de «bare» er valgt inn på geografisk basis. De ulike økonomiske sektorene skal deles inn i korporasjoner etter hva slags type næring det er snakk om, eksempelvis jordbruk, tekstil og jern, og konflikter, lønnsspørsmål og andre saker skal i høyest mulig grad løses innad i korporasjonene. Om dette mot formodning ikke lar seg gjøre, har man en hoved-korporasjon som er stilt over alle de andre korporasjonene, som da kan gripe inn dersom situasjonen ikke lar seg løse.

I sin doktoravhandling fra Oxford har Iselin Theien lagt til grunn en bred definisjon av begrepet, noe som var fruktbart i forhold til å skille NS' ideer og planer om korporatisme fra de øvrige partienes. Hun ser korporatisme som «a network of ideas which advocated an institutionalisation of contacts between the state and the economic organisations.»[78] Ved å benytte en såpass bred definisjon håper jeg at BUF og NS sine ideer rundt dette, vil stå i sterk relieff til andre partier og grupperingers mindre utviklete tanker som sprang av ut den generelle misnøyen med demokratiet.

[76] Williamson, *Varieties of corporatism*:7.
[77] Se tabell 1 i Williamson, *Varieties of corporatism*: 10.
[78] Theien, «Norwegian Fascism 1933-40»: iii.

Argumentene som utad ble lagt til grunn for denne form for organisering av staten av de som advokerte for korporatismen var ofte at dens organisering med samarbeid mellom partene i arbeidslivet vil lede til ro og orden på dette område, samt fjerning av klasseskiller, og dermed harmoni i samfunnet ellers. Kompetansen ville øke, og dermed sørge for et mer effektivt styre. I praksis vil man muligens kunne argumentere for at det like mye handlet om at staten skulle kunne kontrollere befolkningen, gjennom kontroll over eksempelvis fagforeninger, som i den korporative staten skulle underlegges korporasjonene. Her vil et skille kunne trekkes mellom de som ønsket visse innslag av korporatisme, som flere av de eksisterende partiene i både Storbritannia og Norge gjorde, og de som arbeidet for en fullt ut korporativ stat, slik de som inntok et fascistisk ståsted gjorde. For de sistnevnte vil det å kontrollere fagforeningene, som lenge i stor grad hadde vært et talerør for venstresida og de forhatte sosialistene, være et viktig mål.

Antisemittisme, et vedvarende hat

Antisemittisme, eller jødehat, beskrives på den mest elementære måten som nettopp dette, et hat rettet mot jøder fordi de er jøder, eller muligens rettere sagt, «jøden». Denne distinksjonen, at jøden bør puttes i anførselstegn, påpekes av Lorenz, Eriksen og Harket i forordet til deres verk om antisemittismen, da dette hatet ofte har vært, og er, myntet på innbilte og tillagte egenskaper hos jødene, enn hvordan jøder faktisk er.[79] Antisemittismens røtter strekker seg langt tilbake i tid, samtidig som den stadig er synlig i dagens samfunn. Selve begrepet ble popularisert, dog uten og å bli definert, av den selverklærte antisemitten Wilhelm Marr på 1870-tallet, som et forsøk på å fjerne den negative beskrivelsen jøde*hater*, og heller bruke dette begrepet som i datidens Tyskland ble sett på mer nøytralt.

Begrepet bærer i seg en uklarhet ettersom at ordet «semitt» egentlig referer til langt flere folkegrupper enn jødene. Motviljen og hatet rettes dog ikke mot alle semitter, men det er ene og alene jødene som rammes. Til tross for denne uklarheten, har begrepet antisemittisme stått fast og brukes av de aller fleste, både i dagligtale og akademia synonymt med jødehat. Av den grunn velger jeg også å bruke disse ordene på lik linje. Ser man dog på antisemittismens historie og historiografi, finnes det jevnt over en enighet om at det jødehatet som kan spores tilbake til antikken eller middelalderen, er noe annet enn den politiske, raseideologiske antisemittismen

[79] Eriksen, Harket og Lorenz, *Jødehat*.: 7.

man ser fra særlig siste halvdel av 1800-tallet.[80] Eksempelvis er den kristne begrunnede antisemittismen, hvor jødene ble stemplet som Jesu mordere, av en ganske annen natur enn den antisemittismen blant annet herr Dreyfus ble offer for.

Jødene var Europas syndebukk gjennom svartedauden og nedgangstider, og fikk av enkelte også skylden for Trippelalliansens tap i den store krigen, at Tyskland tok på seg skylden ved å signere Versaillestraktaten, samt at de ble sett på som kommunismens forkjempere. De ble ofte beskrevet på sterkt motstridende vis, alt etter som hva de skulle anklages for, og hvordan dette passet inn. Denne fleksibiliteten i hva jødene representerer og kan knyttes til, har ført til at antisemittismen ofte kalles «den mobile fordommen». Begrepet ble lansert av den tyske filosofen Theodor Adorno som en betegnelse på det psykologiske behovet for å projisere et negativt fenomen på et hatobjekt, som jødene altså til stadig ble offer for.[81] Kjetil Braut Simonsen ved HL-senteret har i sin masteroppgave fra 2009 formulert dette på sin egen måte og sagt at jødene ble brukt som et «elastisk negativt symbol.»[82]

Hvorfor har så denne gruppen blitt utsatt for denne form for undertrykkelse, voldsomheter og demonisering gjennom historien? Er det noe ved jødene selv, deres særegenheter og annerledeshet? Eller er det omstendighetene? Dette har opptatt dem som har forsket på antisemittismen i lang tid, og heller ikke på dette punktet kommer man til enighet. En teori handler om at fiendtligheten på sett og vis stammer fra den måten jødene ser seg selv, at de er Guds utvalgte folk, og som en konsekvens av dette dømt til lidelse og smerte. En annen argumenterer for at jødene ved sin oppførsel, sine ritualer, sin generelle «annerledeshet», selv er skyld i at de har blitt utestengt fra samfunnet, nettopp som følge av at de har fortsatt å gjøre ting på andre måter enn resten av samfunnet, i stedet for å rette seg etter normen.[83] Her velger jeg å si meg enig med dem som mener at antisemittismen er et resultat av vedvarende, og ofte svært fleksible, innbilte og konstruerte bilder og forstillinger om «jødene», og at håndgripelige jøders faktiske situasjon nærmest kan løsrives helt fra likningen.[84] Dette vil selvsagt være en formulering satt på spissen, ettersom jødenes handlinger og væremåte vil ha en viss effekt på hvordan antisemittismen kommer til uttrykk. Men som blant annet idehistoriker Henrik Bachner

[80] Se eksempelvis Lindemann og Levy (red.), *Antisemitism*; Daniel Tilles og Salvatore Garau (red.), *Fascism and the Jews: Italy and Britain*. (London: Vallentine Mitchell, 2011); Eriksen, Harket og Lorenz, *Jødehat.*
[81] Theodor W Adorno, *The Authoritarian personality* (New York: Norton, 1982): 302-311.
[82] Kjetil Braut Simonsen, «"Den store jødebevægelse" – Antisemittiske bilder av jøden i bondeavisene Nationen og Namdalen, 1920-1925», masteroppgave i historie, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo 2009: 12.
[83] Lindemann og Levy, *Antisemitism*: 7-11.
[84] Se eksempelvis Henrik Bachner, *Återkomsten. Antisemitism i Sverige efter 1945* (Stockholm: Natur och kultur 1999): 23-25.

understreker, møtte jo faktisk den ikke-jødiske befolkingen til de virkelige jødene og så at de verken hadde horn eller drepte ungene deres, dog har slike forestillinger levd videre i århundrer.[85]

Noen definisjoner

Som sagt er «hat mot jøder fordi de er jøder» den enkleste måten å definere antisemittisme på, og denne definisjonen vil inkludere fiendtlighet overfor jødene helt fra antikken til i dag. Noen forskere på feltet vil mene at denne definisjonen er nærmest overflødig, den sier ikke noe nytt, bare stadfester «det alle vet».[86] Den differensierer ikke mellom det som kan siles ut som antijudaisme, altså når avskyen er religiøst begrunnet, og den moderne, raseideologiske antisemittismen. Ei heller inneholder denne definisjonen noen form for gradering av handlinger og holdninger, alt fra de mildeste til de groveste hendelsene inngår. Dette gjør at denne helt enkleste definisjonen blir for bred og unyansert for mitt formål. En av Europas fremste forskere på emnet, Wolfgang Benz, operer derimot med fire grunnvarianter av fiendtlighet mot jøder, som har gjort det lettere å skille ut den typen eller formen for antisemittisme dette prosjektet fokuserer på. Disse grunnformene kan oppsummeres i 1) den religiøst motiverte antijudaismen, 2) den «moderne» antisemittismen som vokste frem i løpet av siste halvdel av 1800-tallet, 3) «sekundærantisemittismen» som en levning etter Holocaust, og 4) antisionismen.[87] Ettersom den tredje og fjerde av disse variantene ikke er relevante for min undesøkelse, da de ikke er aktuelle før etter tidsrommet jeg undersøker, vil jeg kun utdype første og andre variant.

Den første er den eldste varianten, og kan altså spores tilbake til antikken, da jødene som eneste monoetiske religion skilte seg kraftig fra andre trosretninger, og ble anklaget for å være ateister. Da kristendommen fikk sitt gjennombrudd, ble jødene kollektivt beskyldt for å ha myrdet Jesus, og slik utviklet fordommen seg videre gjennom middelalderen hvor jødene ble koblet til så å si alt som var vondt og leit, uten at det nødvendigvis kunne knyttes til religion. Slik ser man at det religiøse aspektet også ble brukt som en kamuflasje for kulturelle, sosiale og økonomiske motiver.[88] Den religiøst begrunnete typen av antisemittismen kan man finne spor av i så å si hele Europa, i mange land var jødene som gruppe ikke velkomne i perioder av gangen.[89]

[85] Bachner, *Återkomsten*: 25.
[86] Lindemann og Levy (red.), *Antisemitism*: 1.
[87] Eriksen, Harket og Lorenz, *Jødehat.*: 8-9.
[88] Eriksen, Harket og Lorenz, *Jødehat*: 8.
[89] Her skorter det ikke på eksempler, både i Spania, England og flere Skandinaviske land var jødene (og ofte jesuitter) nektet adgang til riket. Se eksempelvis Eriksen, Harket og Lorenz, *Jødehat*: kapittel 5 og 15; Lindemann og Levy (red.): *Antisemitism:* kapittel 10.

Den andre, og den formen min undersøkelse for det meste vil dreie seg om, kom til andre del av det 19. århundret, og skiller seg blant annet fra den første formen ved at den hevdet å være basert på vitenskap. Fokus på rase, biologi, renhet, kampen for tilværelsen, ofte i skjønn forening, ble stadig mer aktuelt og folk hevdet at det var en rase-biologisk årsak til at jødene ikke skulle få innpass. Mange av de gamle fordommene med basis i antijudaismen, da særlig tanken om at jødedommen stadig utkjempet en kamp mot kristendommen, ble med videre i denne formen, men som den tidligere nevnte Marr påpekte, var antisemittismen (altså dette begrepet han selv var en forkjemper for å gjøre til dagligtale istedenfor jødehat) grunnleggende annerledes fra den førmoderne benevningen. Den sekulære antisemittismen var ifølge dem som forfektet den et resultat av denne nye forskingen som ble stadig mer aktuell. På denne måten forsøkte de å gi den antijødiske propagandaen et (pseudo)vitenskapelig, rasebasert rammeverk.

Einhart Lorenz påpeker at den moderne varianten ikke oppstod med Marr og hans etablering av *Antisemittisk Liga* i 1879, begrepet «semittisk» var allerede godt utbredt i dagligtalen som forklaring på en rekke fenomener man forbandt med det moderne.[90] Dette kunne gjelde alt fra kapitalismen, materialismen, både det liberale demokratiet *og* sosialismen, samt store deler av filmindustrien og pressen, som noen eksempler. Det var med denne andre varianten at konspirasjonsteoriene om jødenes ønske om verdensdominans for alvor tok til, med *Sions vises protokoller* som prakteksempel. Protokollene, som nesten momentant ble påvist å være falske, var en fabrikkert samling av protokoller som utgav seg fra å være fra den første sionistkongressen i Basel i 1897, med opphav i Russland. Til tross for at det raskt ble slått fast at dette var et falskneri ble protokollene utgitt i svært mange land og brukt som et bevis på jødenes ønske om å ta over verden, det være seg gjennom finans, industri, politikk, film eller pressen.
I stedet for å kategorisere antisemittismen i ulike grupper, har den amerikanske sosiologen Helen Fein foreslått en definisjon som beskriver ulike måter og nivåer antisemittismen kan komme til syne på, som kan brukes uavhengig av historisk situasjon eller et bestemt tankesett:

> I propose to define antisemitism as a persisting latent structure of hostile beliefs toward Jews as a collectivity manifested in individuals as attitudes, and in culture as myth, ideology, folklore, and imagery, and in actions – social or legal discrimination, political mobilization against the Jews, and collective or state violence – which results in and/or is designed to distance, displace or destroy Jews as Jews. (Herein, it is assumed that

[90] Eriksen, Harket og Lorenz, *Jødehat*: 287-88.

> Jews are people who are socially labeled as Jews as well as people who identify themselves as Jews, regardless of the basis of ascription.)[91]

Denne definisjonen er særdeles anvendelig, og brukes av mange forskere, blant annet flere med tilknytning til HL-senteret i Oslo.[92] Ettersom jeg studerer en gitt historisk periode og situasjon, og ønsker å få frem de eventuelle forskjellene mellom den mildeste «hverdags-antisemittismen», som var relativt utbredt i både Storbritannia og Norge i tidsrommet som undersøkes, og de grovere tilfellene, vil jeg kombinere denne med en annen definisjon.

Marrus' sirkler

Michael Marrus og Robert O. Paxton foreslår i sin bok om jødene under Vichy-regimet en definisjon som tilbyr en systematisk og konsekvent måte å forholde seg til ulike grader av antisemittisme.[93] Murras utdyper denne i sin artikkel om antisemittismens teori og praksis.[94] Modellen de bruker deler den moderne antisemittismen inn i tre ulike kategorier, tre konsentriske sirkler som beveger seg fra mild til hard. I den ytterste sirkelen innlemmes et bredt spekter av antijødiske holdninger og følelser, alt fra en vag antipati, til de som bevisst ikke omgås sosialt med jødiske personer.[95] I denne ytterste sirkelen vil også personer som ikke tenker på seg selv eller sine handlinger som antisemittiske kunne plasseres. Dette kunne eksempelvis gjelde en forfatter som nærmest uten å tenke over det skapte en stereotyp karakter basert på klassiske antijødiske forestillinger, for så å bli overrumplet over å få merkelappen «antisemitt».[96] Ifølge Marrus har denne formen for antisemittisme aldri kunnet skrives til et opphavsland, eller monopolinnehaver, samt at intet vestlig land har unnsluppet den.[97] Slike holdninger eller sosiale preferanser kunne fint sameksistere med den mer generelle trenden i de vestlige samfunn, nemlig integrasjon av jødene, og det var først når den ytterste ringen ble influert av ringen innenfor at forfølgelse kunne finne sted.

I denne andre sirkelen, nærmere den harde kjernen, finner vi en mer voldelig og intens form for jødehat. Her har vage følelser og tanker økt til en defensiv holdning overfor jødene, og antisemittene som innlemmes her er mer aktive og bevisste. Fiendtligheten kommer oftere til

[91] Helen Fein, «Dimensions of Antisemitism: Attitudes, Collective Accusations, and Actions», i Helen Fein,(red.), *The Persisting question - Sociological Perspectives and Social Contexts of Modern Antisemitism*, (Berlin: Walter de Gruyter & Co.,1987): 67.
[92] Eksempelvis bruker Vibeke Banik og Kjetil Braut Simonsen denne definisjonen.
[93] Michael R Marrus og Robert O. Paxton, *Vichy France and the Jews* (New York: Basic Books, 1981).
[94] Michael R Marrus, «The Theory and Practice of Anti-Semitism» i *Commentary*, Vol.74, Nr.2 (August 1982) ss.39-41, https://www.commentarymagazine.com/article/the-theory-and-practice-of-anti-semitism/ :3-6. (Artikkelen på nett inneholder ikke sidetall, men blir 6 A-4 sider ved utskrift, så jeg bruker da 1-6 når jeg refererer.)
[95] Marrus, «Theory and Practice»: 3.
[96] Marrus, «Theory and Practice»: 3. Marrus' eksempel viser til Dickens og hans karakter Fagin i Oliver Twist.
[97] Marrus, «Theory and Practice»: 3-4.

uttrykk gjennom handling, gjerne i form av innskrenking av jødenes sosiale, økonomiske og politiske rettigheter. Denne typen av antisemittisme øker i styrke når nasjonale kriser inntreffer, her kommer bruken av jødene som syndebukk inn. Som eksempel på et tidlig utbrudd av denne formen for antisemittisme viser Marrus til tilstanden i Wien rundt overgangen mellom 1800- og 1900-tallet.[98] Her hadde en alarmerende vekst i den jødiske befolkningen ført til at den øvrige befolkningen i byen hadde blitt mer og mer skeptiske til disse immigrantene som var «for flinke» i det meste i en ustabil periode. Den blivende borgermester Karl Lueger kunne dra nytte av denne økende uviljen i sin valgkamp, nettopp ved å spille på de antijødiske holdningene blant velgerne og sine støttespillere, og innførte restriksjoner av jødenes rettigheter og muligheter for å unngå disses fryktede overtakelse.[99]

Antisemittismen i den andre sirkelen kom altså ofte til uttrykk gjennom at jødenes muligheter og bevegelsesrom ble lagt under strikt kontroll og kunne i mange tilfeller innebære tiltak som strengere innvandringspolitikk, kvoter for antall jøder som fikk opptak ved forskjellige læringssteder eller jobbe innen ulike profesjoner, samt restriksjoner på hvem som fikk drive med handel og håndverk. Tross denne hensynsløsheten i forhold til å stenge jødene ute av samfunnet, hadde denne graden av antisemittisme sine grenser. Som Marrus viser med sitt eksempel fra Wien, kunne antisemitten i denne ringen være nokså pragmatisk i sine holdninger, enkelte jøder kunne eksempelvis få innpass.[100] Lueger brukte antisemittismen som et verktøy for å komme til makten, men advokerte ikke like sterkt for dette synet etter at denne var vunnet, og ble derav beskyldt for å være inkonsekvent.[101] Om man setter han opp mot de som i det 20. århundret skulle vinne makten basert på antisemittisk tankegods, må han ifølge Marrus ses på som en «..mild and pragmatic leader, whose victory brought little real hardship to Jews.»[102]

For å finne dette må man helt inn til kjernen, den tredje sirkelen. I den innerste ringen finner man de antijødiske ideologene, viss jødehat er en sentral del av deres verdensbilde, og «jøden» er synonym med en pest eller sykdom som ødelegger samfunnet. Ifølge Marrus kan deres besettelse med jødene ofte grense til paranoia.[103] Her er det ikke lenger snakk om vage og ubevisste utsagn eller en form for sjalusi over gode prestasjoner som må demmes opp med restriksjoner, men et brennende og voldsomt hat som bare kan forsvinne om også problemet,

[98] Marrus, «Theory and Practice»: 4-5.
[99] Marrus, «Theory and Practice»: 4-5.
[100] Marrus, «Theory and Practice»: 4-5.
[101] Marrus, «Theory and Practice»: 4.
[102] Marrus, «Theory and Practice»: 4.
[103] Marrus, «Theory and Practice»: 5.

altså jødene gjør det. I denne sirkelen havner de som generelt ikke definerer jødene ut i fra religion, kultur eller nasjonalitet, men etter rase, hvilket innebærer at assimilering eller restriksjoner ikke er et alternativ, da «jødiskheten» ikke kan fjernes.[104] De aller fleste vil høyst sannsynlig tenke på Hitlers tredje rike som det beste eksempelet her, og dette vil selvsagt være en legitim tanke ettersom nazismen her resulterte i 6 millioner myrdede jøder.

Men som Marrus skriver er det ingen nasjon som skiller seg ut som den harde antisemittismens særskilte «hjem», og Zeev Sternhell viser heller til Frankrike som en av «værstingene» før den første av verdenskrigene.[105] I tiden før Hitler finner man dog representanter for dette synet overalt i Europa, og ideene om jødene som en smittsom sykdom som ødela de vestlige sivilisasjoner innenfra, spredte seg i en viss grad til større deler av befolkningen flere steder. Populariseringen av slik antisemittisk ideologi kunne spres via presse, politikk og læringsanstalter, og rundt århundreskiftet ble det utgitt mye særdeles antisemittisk litteratur i de fleste europeiske land. I denne ringen nytter det altså ikke lenger å snakke om andre løsninger enn «den endelige løsningen», -å kvitte seg med kilden til «sykdommen» helt og holdent, ettersom jødiskheten ifølge de som advokerte dette synet var biologisk bestemt.

Fascisme og antisemittisme

Hitlers plan for jødene i det tredje riket førte til at antisemittisme uløselig er knyttet til fascisme for svært mange mennesker. Det er dog en slutning man bør være forsiktig med å trekke, da det ikke nødvendigvis er gitt at man kan sette et likhetstegn dem imellom. På samme måte som korporatisme ikke nødvendigvis trenger å kobles sammen med fascismen, har det lenge vært et utbredt syn blant forskere innen feltet at antisemittismen ikke har en selvskreven plass i fascistisk ideologi. Dette er dog et tema som, særlig i sammenlikning med andre aspekter vedrørende fascismen, ikke har fått mye oppmerksomhet. Det er først i løpet av de to siste tiårene at spørsmålet om linken mellom fascistisk tankegang og antisemittisme, og også rasisme, har fått større oppmerksomhet.[106]

I prototypen, den italienske Fascismens offisielle ideologi fantes der ikke noe som kan sies å være fiendtlig overfor jødene som gruppe før etter at Mussolinis regime hadde eksistert i over et tiår. Også i de øvrige europeiske fascistbevegelsene ble det vist liten interesse for «det jødiske spørsmålet» før utover 1930-tallet. De Felice, viss syn på antisemittisme og rasisme i Fascismen

[104] Marrus, «Theory and Practice»: 5. Assimilering vil kunne tenkes mulig i både 1. og til dels 2. sirkel.
[105] Marrus, «Theory and Practice»: 5.
[106] Daniel Tilles, «"Jewish Decay against British Revolution': The British Union of Fascists' Antisemitism and Jewish Responses to it». Doktoravhandling fra The Royal Holloway, University of London, 2011: 7; 24-25.

kan sies å være et godt bilde på hvordan dette har blitt oppfattet i lang tid, argumenterer for at innlemmingen av antisemittismen rundt 1938, ene og alene var av pragmatiske utenrikspolitiske årsaker, men aldri en del av Mussolinis tankegods, og dermed ikke en autentisk del av denne ideologien.[107] Også når det gjelder de mindre bevegelsene rundt om i Europa, har det blitt hevdet at antisemittismen ble tilføyd som følge av utviklingen i Tyskland.[108]

Mens Fascismen som sagt har vært gjenstand for forskning siden dens tilblivelse, uteble forholdet Mussolini - antisemittisme i mange tiår fra akademikernes søkelys. Da man etterhvert begynte å undersøke dette forholdet nærmere, ble det relativt etablerte synet om at antisemittismen og rasismen i fascismen generelt kun var et resultat av tysk innflytelse, kraftig utfordret. Eksempelvis har Roger Griffin og Kevin Passmore blant annet argumentert for at fascismen må ses som essensielt rasistisk i lys av dens ekstreme nasjonalisme, og det ble med forskere som disse og eksempelvis Payne vanligere å se rasismen og antisemittismen som en naturlig del av fascistisk ideologi.[109] Det understrekes dog at den latente troen på enkelte rasers overlegenhet ikke nødvendigvis var biologisk begrunnet i den grad som var tilfelle i Nazi-Tyskland. Den trengte heller ikke å ha et sosialdarwinistisk perspektiv, som ofte var medvirkende i den nordiske rasismen.[110] I samme stil anser Paxton at rasisme er et biprodukt av fascismens renhetslengsel, uønskete elementer må fjernes for at nasjonen skal kunne bli det organiske samfunnet fascistene søker, og disse elementene demoniseres ofte i denne prosessen.[111] Derimot er det ikke gitt at det er nettopp jødene som blir offer for denne trangen.[112]

Noen historikere mener å finne spor av antisemittiske holdninger i det italienske fascistpartiet (PNF) helt tilbake på 1920-tallet, og andre at antisemittismen hadde dype kulturelle røtter i Italia, ikke minst i den katolske tradisjonen. Blant annet viser Salvatore Garau i sin undersøkelse av antisemittismen i det fascistiske Italia, at det fantes slike holdninger i PNF lenge før 1936. [113] Elisabetta Cassina Wolff er et annet eksempel på den nye generasjon av forskere som utfordrer tanken om rasisme og antisemittisme som et fremmedelement i Fascistisk ideologi. I en artikkel om Telesio Interlandi viser hun blant annet hvordan utviklingen av rasisme og antisemittisme

[107] Se Renzo De Felice, *The Jews in Fascists Italy: A History.* (New York: Enigma Books, 2001) Eksempelvis advokerer også George L. Mosse dette synet.
[108] Tilles, «"Jewish Decay against British Revolution'»: 24.
[109] Roger Griffin, *The Nature of Fascism*. (London: Routhledge,1993): 48; Kevin Passmore, *Fascism: A Very Short Introduction.* (Oxford: Oxford University Press, 2002); Stanley G. Payne, *A History of Fascism,1914-1945.* (Madison: Wisconsin University Press,1995).
[110] Roger Griffin (red.), *Fascism* (Oxford: Oxford University Press, 1995): 7; Payne, *A History of Fascism*:11.
[111] Paxton, *The Anatomy*: 32, 76-7, 174, 218-20, 253-4.
[112] Paxton, *The Anatomy*: 32, 76-7, 174, 218-20, 253-4.
[113] Salvatore Garau, «Between "Spirit" and "Science": The Emergence of Italian Fascist Antisemitism through the 1920s and 1930s» i Tilles og Garau (red.), *Fascism and the Jews.*

utviklet seg i kretsen rundt Interlandi og hans tidsskrifter fra 1920-tallet til Mussolinis regime kollapset.[114] Hun stadfester dog at Interlandis rasistiske og antisemittiske propaganda ikke fikk særlig gjenklang i befolkningen generelt, et bilde på hvordan slikt tankegods ikke falt seg naturlig i den italienske kulturen.[115] Man kan muligens argumentere for at det lå latent i ideologien ettersom det nasjonale stod så sterkt, tanken om «oss og dem» leder ofte til ekskludering. Likevel, selv om det altså ikke nødvendigvis er en selvskreven del av ideologien, vil mange knytte sterke bånd mellom antisemittismen og fascismen. Kanskje først og fremst ettersom antisemittismen kom til uttrykk i sin mest ekstreme form under nasjonalsosialismens Tyskland ved Hitlers endelige løsning, Holocaust.

[114] Elisabetta Cassina Wolff, «Biological Racism and Antisemitism as Intellectual Constructions in Italian Fascism. The Case of Telesio Interlandi and La difesa della razza» i Anton Weiss-Wendt og Rory Yeomans (red.), *Racial Science in Hitlers new Europe, 1938-1945.* (Lincoln og London: University of Nebraska Press, 2013): 175-199.
[115] Wolff, «Biological Rascism and Antisemitism»: 194.

Kapittel 3: Fascismen i Norge og Storbritannia

Internasjonal kontekst: Europa fra krig til krisetid

Da første verdenskrig endelig var over stod et skadeskutt og fortvilt kontinent tilbake, de menneskelige og materielle tap hos begge parter var enorme. Mange vendte hjem fysisk og psykisk skadde til en usikker fremtid, flere av dem som hadde vært hjemme måtte returnere til sine opprinnelige posisjoner i samfunnet og svært mange kom aldri hjem igjen. Verden slik man kjente den var for alltid tapt og mange begynte å stille spørsmål ved det etablerte systemet og hva som måtte til for å redde tilværelsen fra den degenerering som mange mente var i ferd med å skje.

I Tyskland var situasjonen elendig, for i tillegg til å ha mistet over 1,7 millioner menn på slagmarken og at over det dobbelte av dette kom tilbake sårede, ble tyskerne den absolutte svarteper i fredsforhandlingene i Versailles. På toppen av å måtte betale store erstatningssummer til seierherrene og gi avkall på landområder og kolonier, kanskje viktigst Alsace-Lorraine området som gikk tilbake til Frankrike, måtte den tyske Weimar-regjeringen ta på seg hele skylden for krigen, uten at de engang var til stedet under forhandlingene i speilsalen. Denne innrømmelsen satt dypt i det tyske folk som aldri godtok traktaten, og den første demokratiske republikken var ille ute allerede fra den spede begynnelse. Særlig høyresiden i tysk politikk skulle komme til å bruke dette mot regjeringen, som besto av sosialdemokrater og venstresosialister, i tillegg til at flere av dem også hadde jødisk bakgrunn som også ble sett på som negativt. Innad i flere av de høyreaktivistiske og antidemokratiske kretsene ble dette en slags for videreføring av «dolkestøtslegenden», hvor venstresiden ble beskyldt for å ha vendt seg mot sine egne i felten og at dette var den virkelige årsaken til nederlaget i krigen.

Heller ikke i Italia, som teknisk sett hadde vært på «vinnerlaget», var man fornøyde når det gjaldt resultatet av fredsforhandlingene. De mente i all hovedsak at deres nasjon hadde fått for liten del av innrømmelsene, særlig med tanke på landområder, hvor de mente de hadde blitt forespeilet en større del av kaka. Samtidig hadde også godt over en halv million italienere falt i strid, samt at nesten 1 million kom hjem med skader. Flere mente de ikke burde ha vært med i krigen i det hele tatt, og situasjonen var spent, noe ikke minst revolusjonen i Russland i 1917 hadde bidratt til.

I forskingen på fascismen og hvorfor denne ideologien fikk gjennomslag der den gjorde, og ikke andre steder, har det ofte vært vanlig å fremheve de over nevnte aspektene ved Italia og Tysklands historie, denne skuffelsen over krigens utfall og etterdønninger. Folket måtte leve

med høy arbeidsledighet, lave lønninger, deflasjon, matmangel, og da situasjonen stadig ikke så ut til å forbedres la mange skylden på det inneværende systemet og de som satt i førersetet. I Italias tilfelle sved det for noen kanskje aller mest at nasjonens ledere ikke hadde tatt til motmæle mot seierherrene og stått sterkere på sine opprinnelige krav, og for tyskerne handlet det som nevnt om at mange ikke anerkjente den regjeringen som hadde signert, og dermed godtatt fredsforhandlingene. I tillegg har det blitt pekt på at i både Italia og Tyskland hadde arbeiderbevegelsen gjennom de siste tiårene vokst seg stadig sterkere og i begge land eksisterte det nå sterke sosialist/marxist-partier. At disse partiene ble mektigere på bekostning av de tradisjonelle partiene skapte frykt, særlig blant bønder og i borgerskapet. Spesielt etter revolusjonen i Russland økte frykten for marxistiske bevegelser blant de konservative gruppene stadig, og mange så et behov for å demme opp for den «røde fare». Manglende samarbeid mellom de ulike fraksjonene på venstresiden, kanskje særlig i Tyskland, blir også fremholdt som en årsak til at fascistene kom til makten. Alt dette blir som oftest sett i kombinasjon med at begge nasjonene ble samlet sent og derav hadde de begge kort erfaring med et demokratisk styresett. Dette siste fremholdes av mange som en av de fremste årsaksforklaringene på fascismens gjennombrudd.

I Italia mente en handlekraftig mann at løsningen på alle nasjonens problemer lå i å skape et nytt samfunn, korporativt fundert og fritt for klasseskiller, hvor staten stod i høysete. Mussolini gikk fra å være en ledende person innen det italienske sosialistpartiets revolusjonære fløy til å kjempe mot det samme partiet, samt fagforeningene. Likevel, da han dannet de første «fasci» i mars 1919 hadde denne bevegelsen et klart venstreorientert preg, og som Ottar Dahl påpeker var mange av punktene i det første programmet sosialistisk i natur.[116] Her ser man et eksempel på hvordan det helt siden dens oppkomst har vært vanskelig å putte klare merkelapper på fascismen. Et avgjørende skille var Mussolinis holdning til krigen og nasjonen, fra 1914 ønsket han, i motsetning til sosialistpartiet, at Italia skulle gå med i krigen på vestmaktenes side, og ikke forholde seg nøytrale.[117] Veien fra dannelsen av Fascistbevegelsen Fasci di Combattimento i 1919 til at Mussolini og Partito Nazionale Fascista (PNF) satt med makten og kunne begynne å bygge sin fascistiske stat fra 1922, var ikke like rettlinjet staket ut som enkelte vil ha det til. Da han stiftet PNF i 1921 og marsjerte med sine meningsfeller til Roma i oktober 1922, og deretter fikk regjeringsmandat av kongen, måtte Mussolini først lede en regjering hvor kun et mindretall av medlemmene tilhørte hans parti. Det gikk dog ikke mange år før partiet stykkevis hadde fått

[116] Ottar Dahl. *Fra konsens til katastrofe: kapitler av fascismens historie i Italia*. (Oslo: Universitetsforlaget, 1996):19.
[117] Dahl. *Fra konsens til katastrofe*:18-19.

gjennom de endringene som rundt midten av 1920-tallet førte til at alle andre partier ble forbudt og Fascistene hadde monopol.

Utviklingen av Fascismen og situasjonen som tilsynelatende bedret seg under denne ble spent fulgt av både høyresiden og venstresiden i de fleste andre land, blant de førstnevnte omtrent utelukkende med positive øyne, de så at Mussolinis politikk fikk resultater det foregående styre ikke hadde oppnådd. Rundt om i Europa så den borgerlige og den stadig fremvoksende ytterliggående høyresiden til Italia med iver, og liknende bevegelser oppstod i de aller fleste land. En av disse bevegelsene var nasjonalsosialismen i Tyskland under ledelse av Hitler, som overtok som partisjef av NSDAP fra 1921, men det skulle altså gå over et tiår før han ledet det tyske riket. Historien om det mislykkede kuppet i 1923, Førerens fengselsopphold hvor han videreutviklet sitt tankegods og den videre veien som ledet til at NSDAP var eneste lovlige parti i Riksdagen og Hitler selv som øverste leder er velkjent. Også til Tyskland så omverdenen stort sett, med unntak av venstresiden, med spent forventing og positivitet. Ofte ser man at noen skepsis til utviklingen av det italienske og tyske regime ikke kom til før ut på midten av 1930-tallet, da spesielt radikaliseringen av antisemittismen og rasismen i Tyskland, og til dels Mussolinis hissige adferd i Etiopia på grunnlag av det samme, fikk folk til å endre kurs.

Den internasjonale konteksten er altså preget av uro og usikkerhet som gjør at nye, utfordrende ideer som fører til sterkere polarisering innen politikken vokser frem og får fotfeste. I likhet med resten av Europa var tiden etter krigen turbulent også i Storbritannia og Norge. Til tross for svært ulike utgangspunkt, den ene et (tidligere) verdensomspennende imperium og den andre en lilleputt nasjon med nyvunnen suverenitet, opplevde de to nasjonene mange av de samme utfordringene utover 1920-tallet. Skyhøy arbeidsledighet, et urolig arbeidsliv med streiker og lockouts, et partilandskap i endring og ustabile regjeringer med politikere som kunne virke maktesløse ovenfor disse utfordringene preger nasjonene. Storbritannia, som hadde vært direkte involvert i den store krigen, hadde mistet nærmere en million av sine menn og omtrent det dobbelte var blitt såret, og selv om Tyskland var dem skyldig store erstatningssummer, skyldte den britiske stat til gjengjeld nå USA mye. Og selv om Norge hadde forsøkt i lang tid å forbli nøytrale, hadde man også der kjent krigen på kroppen, og de økonomiske krisene som fulgte som følge av den rammet også dette landet.

I begge land hadde det vokst frem en stadig større arbeiderklasse og med dette en stadig sterkere arbeiderbevegelse som jobbet for å ivareta dennes interesser. I løpet av 1920-tallet hadde arbeiderpartiene i Storbritannia (Labour) og Norge (DNA) vokst seg så store at de ikke bare utfordret det tradisjonelle to-partisystemet, men også dannet sine første, om så kortvarige,

regjeringer i henholdsvis 1924 og 1928. Denne utviklingen i kombinasjon med den man så i Russland etter revolusjonen 1917, gjorde at frykten for kommunismen bredte seg i store deler av befolkningen i begge land, særlig blant borgerskapet. Dette var helt i takt med det man så de aller fleste steder ellers i Europa, hvor den røde fare for mange stod som den viktigste utfordringen å hamle opp med. I studiet av fascismens ideologi er det viktig å se at den er mer enn kun antikommunisme, men som studiet av NS og BUF viser var kampen mot venstresiden og utbredelsen av kommunismen en særdeles viktig del, og tok mye plass, selv lenge etter at DNA ikke lenger var revolusjonære og det i begge land hadde vist seg å være liten reell fare for noe inntog fra Moskva.

Ulike utgangspunkt, lignende utvikling

Fascismen kan som nevnt tolkes som en motreaksjon mot kommunismen, og det var i mange tilfeller frykten for kommunismen og alt ved denne, som førte til fascistiske ideer i deler av befolkningen i de fleste land, også i Norge og Storbritannia. Til tross for at de to nasjonene som nevnt hadde et forskjellig utgangspunkt, følger mange trekk ved utvikling av fascismen et bemerkelsesverdig likt mønster i de to landene. De partiene som skal undersøkes i det følgende, altså BUF og NS, hadde begge sine forløpere. Om disse organisasjonene som kom til i forkant kan sies å ha vært fascistiske, eller bør kategoriseres som annet, er ofte oppe til diskusjon i slike redegjørelser av utviklingen av fascismen i ulike land, noe jeg kommer tilbake til senere i kapittelet med tanke på forgjengerne til nettopp BUF og NS. Av de mange som har studert disse to fascismene før meg er det tegnet opp langt grundigere baktepper enn det jeg vil tillate meg å gjøre her, hvor jeg vil begrense meg til et kort tilbakeblikk på 1920-tallet, og hovedsakelig en forløper i hvert land, da dette syntes mer enn tilstrekkelig med tanke på hva den senere analysen dreier seg om.[118]

Det norske Arbeiderparti (DNA) hadde en langt mer revolusjonær profil og ideologi enn søsterpartiet Labour i Storbritannia, og man kan langt på vei argumentere for at den «røde fare» syntes mer prekær i Norge, ettersom DNA i en periode hadde sterke bånd til Sovjetunionen. De var et av få nasjonale sosialdemokratiske partier som var lojale mot Moskva og Komintern fra dens opprettelse til rundt 1923. Likevel, på begge sider av Nordsjøen, mente mange at grep måtte tas for å demme opp for kommunismen og dens internasjonalisme. Flere av de organisasjonene som oppstod, ble i sin egen samtid karakterisert som fascistiske av kanskje

[118] Se eksempelvis Benewick, *The Fascists Movement in Britain*; Pugh, *"Hurrah for the Blackshirts!"*; Thomas Linehan, *British Fascism, 1918-39: Parties, Ideology and Culture*. (Manchester: Manchester University Press, 2000); Thurlow, *Fascism in Britain*; Brevig og de Figueiredo, *Den norske fascismen*; Sørensen, *Solkors og solidaritet*; Garau, *Fascism and Ideology*.

særlig opposisjonen, men også av mennesker som antas å ha vært mer objektive.[119] I Storbritannia var det flere av bevegelsene som kom til i løpet av 1920-tallet som selv hevdet å være nettopp fascistiske, mens det i Norge ble gjort store nummer ut av å motarbeide slike påstander. Hvor fascistiske noen av disse organisasjonene faktisk var, om man vurderer det ut i fra hvordan man i dag ser på dette, kan derimot diskuteres.

I Norge er det relativt stor konsensus blant forskerne for heller å snakke om høyreautoritære eller profascistiske grupperinger, da de fleste av disse har åpenbare mangler i forhold til å kunne defineres som fascisme.[120] Som Sørensen påpeker i *Solkors og solidaritet. Høyreautoritær samfunnstenkning i Norge ca. 1930-1945*, er det noe problematisk å bruke begrepet *høyreautoritær* om de ulike aktørene og gruppene det her er snakk om, med tanke på at mange av disse grupperingene stilte seg over, eller utenfor det tradisjonelle partisystemet, og derfor hverken var høyre eller venstre.[121] Men i tråd med forskningstradisjonen, og i mangel på en mer dekkende betegnelse, vil *høyre* likevel brukes, for å skille disse fra den marxistiske/kommunistiske siden. Noen eksempler som gjør at man heller vil definere dem slik er blant annet mangel av en sterk førerideologi. Mennene bak organisasjonene som vil gjøres rede for nedenunder var ikke sterke menn som il Duce eller den noe senere, der Führer, men representerte gammel venstretradisjon. De søkte heller ikke å endre tilstandene, men snarere bevare dem.

Også i Storbritannia vil det muligens gi mer mening å snakke om profascistiske organisasjoner, for selv om altså flere av disse erklærte seg fascistiske, var dette en merkelapp som ikke helt passet av flere av de samme årsakene som i Norge. Uavhengig av om man velger å kalle de det ene eller andre, er det ikke til å komme utenom at disse grupperingene legger et visst grunnlag for NS og BUF, da disse partiene senere absorberte flere av de tidligere bevegelsene og deres ideer og medlemmer. Garau viser i sin undersøkelse at det her er store likheter til utviklingen i Italia, eksempelvis om man ser på hvordan PNF absorberte mange ideer fra det italienske nasjonalistpartiet, Associazione Nationalista Italiana, ANI.[122]

[119] Se eksempelvis Theien, «Norwegian Fascism 1933-40»; Salvatore Garau, «Anticipating Norwegian Fascism: The Radicalization of Urban Right-Wing Nationalism in Inter-war Norway» i *European History Quarterly* Vol.43, nr.4, oktober 2013.
[120] Se eksempelvis Brevig og de Figueiredo, *Den norske fascismen*: 9-15; Sørensen *Solkors og solidaritet*: bevegelsene omtales kun som høyreautoritære, særlig sidene 9-18; Derry, "Norway" i *European Fascism:* 217-230. Derry skriver dog at noen av bevegelsene har enkelte tentative fascistiske trekk.
[121] Sørensen, *Solkors og solidaritet*: 11-12.
[122] Garau, *Fascism and Ideology*: 29-53 og 143-182.

Storbritannia

Som blant andre Martin Pugh viser, hadde høyreradikalt tankegods i Storbritannia røtter tilbake til rundt århundreskiftet, og gjorde seg særlig tydelig ved anti-semittisk propaganda og en mistillit til demokratiet.[123] Det er likevel flere, eksempelvis Skidelsky og Bret Rubin, som mener at man kan sette likhetstegn mellom Mosley og britisk fascisme, - uten ham fremstår fascismen i Storbritannia som spak eller helt uviktig.[124] Den første organisasjonen som dog omtalte seg selv som *fascistisk* ble stiftet av Rotha Lintorn-Orman i mai 1923, altså bare noen måneder etter Mussolinis maktovertakelse i Italia. Som man kan lese av dennes navn, the British Fascisti, var parallellene til denne bevegelsen tydelige, og Lintorn-Orman la heller ikke skjul på hva som var hennes inspirasjonskilde.[125]

Årsakene til bevegelsens tilblivelse samt formen denne etter hvert fikk, henger tett sammen med stifterens personlige liv og opplevelser, noe som også skulle vise seg å være tilfelle for Oswald Mosley noen år senere. Rothas familie tilhørte det øvre sjiktet av middelklassen, og med en sterk tilknytting til militære, både hennes far og bestefar var militæroffiserer, falt det seg naturlig at hun avla tjeneste i første verdenskrig. Dette gjorde hun ved å kjøre ambulanse blant annet i Serbia og disse erfaringene medførte at hun følte en frigjørelse hun ikke hadde kjent tidligere.[126] Etter krigen kjentes det nok på mange måter som et anti-klimaks da hun ikke kunne fortsette å jobbe slik hun hadde gjort under krigen, fordi kvinner igjen ble tvunget tilbake til mer tradisjonelle kvinne-yrker eller helt ut av arbeidslivet. Hun så med stor frykt at arbeiderpartiet vokste seg stadig sterkere, Labour hadde etter krigen blitt Storbritannias nest største parti. Rotløs så hun arbeidsledigheten øke og at det kunne se ut som at Storbritannias plass i førersete ikke lenger var like opplagt.

For Lintorn-Orman som hadde utviklet en meget sterk nasjonalistisk sans, samt en voldsom forakt for kommunismen og dens internasjonalisme, ble blant annet Labours fremgang så sterk kost at hun valgte å ta grep for å demme opp for denne tendensen. Ved å sette inn en annonse i en høyrefløys avis, *The Patriot*, hvor hun søkte etter likesinnede anti-kommunister, kom hun i kontakt med nettopp dette, og disse la grunnlaget for British Fascisti.[127] Nasjonalisme var en nøkkelkomponent og for å unngå at organisasjonens navn skulle skape noen tvil om hvor dens

[123] Pugh, *«Hurrah for the Blackshirts!»*: 7-21.
[124] Skildelsky, *Oswald Mosley*; Bret Rubin «The Rise and Fall of British Fascism» i *Intersections*, høst 2010: 324.
[125] Benewick, *The Fascists Movement in Britain*: 27.
Se denne eller eksempelvis Pugh, *«Hurrah for the Blackshirts!»* for en grundigere gjennomgang av utviklingen før 1920-tallet. Før øvrig vil både «organisasjon» og «bevegelse» brukes om BF, da dette synes vanlig i litteraturen på området.
[126] Pugh, *"Hurrah for the Blackshirts!"*: 51.
[127] Colin Cross, *The Fascists in Britain* (New York: St Martin's Press,1963): 57.

lojalitet lå eller om de mottok støtte fra kontinentet, ble navnet endret til det engelske British Fascists (BF) allerede i 1924. BF tiltrakk seg mange med militærbakgrunn, med partipresident Brigader-General Robert Blakeney som et godt eksempel, og fikk også et militært preg når det gjaldt dens oppbygning. Blakeney og flere med ham så fascismen som en slags voksen utgave av speiderbevegelsen, hvor idealer om brorskap og plikt ble holdt høyt, og i den første tiden var BFs mål blant annet å gjenopplive en sunn form for nasjonalisme og å sørge for at den daværende konstitusjonen ble ivaretatt.[128]

Benewick deler bevegelsens politiske innhold inn i tre faser. I den første av disse fasene beskrives BF som en anti-kommunistisk bevegelse med et militant preg, mens den andre er preget av et ønske om å ville skape et politisk program som ikke bare baserte seg på negativer.[129] I tredje fase inntar bevegelsen et fullt ut fascistisk ståsted og setter opp et politisk program etter italiensk mønster.[130] Selv om BF selv altså la vekt på at de var fascistiske, er det bred enighet blant de som har studert organisasjonen om at den heller må defineres som en ekstrem form for konservatisme[131], en konsekvens av tiltakende nasjonalisme, anti-sosialisme og anti-parlamentarisme.

Selv var Rotha opprinnelig en Tory, og hennes politiske liv kan sies å alltid beholde et preg av å være sterkt knyttet til de konservative kreftene i landet, samt at flere konservative, spesielt i utkantene av disse kretsene, kan sies å ha «flørtet» med BF og deres tankegods. Mange mente at den autoriteten og nasjonalismen BF fremmet ville være nødvendig for å få Storbritannia på rett kjøl, da særlig med tanke på et stadig sterkere Labour. Dette kan underbygge argumentet om at BF kanskje var mer konservativt enn fascistisk. Eksempelvis kan det også nevnes at partisplittelsen i BF som er nevnt overfor, skjedde blant annet som følge av at flere partimedlemmer mente Lintorn-Orman og BF var for vage, de ønsket en mer radikal tilnærming. Dette gjaldt særlig spørsmålet om utlendinger (aliens), da med et særskilt hensyn til jødene. For i tillegg til å tiltrekke seg personer med militær og marinebakgrunn, patrioter og nasjonalister, samt konservative, ble BF et samlingspunkt for mennesker med sterke motforestillinger om minoritetsgrupper med utenlandsk opphav, spesielt jøder.

En av disse var William Joyce, senere kjent som Lord Haw-Haw, hvis inderlige hat mot jøder, katolikker og kommunister utviklet seg allerede fra tenårene av. I 1928 viste det seg at også NF var for lite radikalt for noen, med Arnold Leese i spissen ble the Imperial Fascists League (IFL)

[128] Benewick, *The Fascists Movement in Britain*: 27.
[129] Benewick, *The Fascists Movement in Britain*: 27.
[130] Benewick, *The Fascists Movement in Britain*: 27.
[131]Se Benewick, *The Fascist Movement in Britain*: 22-47; Pugh *«Hurrah for the Blackshirts!»*: 55-56.

dannet, som den til da mest radikale og rase/antisemittiske av de såkalt fascistiske grupperingene. Et fellestrekk ved BF, NF og IFL var at de ønsket å ta et klart oppgjør med det nåværende samfunn, men ikke hadde noen klart utformet ideologi på hvordan dette skulle skje. I tillegg ser man at frykt og motvilje mot fremmede var en sterkt samlende kraft, og særlig de to sistnevnte hadde en klart antisemittisk profil.

Sir Oswald Mosley

Den som uten tvil knyttes sterkest til fascismen i Storbritannia er den karismatiske Sir Oswald Mosley. Mannen som gikk fra å være en mange trodde kunne bli Storbritannias neste leder til å bli stemplet som en fiende av nasjonen, en femte kolonne på tyskerens side. Født inn i Storbritannias aristokrati, hans far og bestefar var henholdsvis femte og fjerde baronett, var han blant de privilegerte i samfunnet. Men som Skidelsky fremhever i sitt kapittel om familien Mosleys bakgrunn, var ikke denne rollen like klart definert for Mosley som den hadde vært for hans forfedre, ettersom han vokste opp i en kompleks tid hvor det engelske samfunnet befant seg i en overgang.[132] Denne usikkerheten kan sies å ha vært med å forme Oswalds syn på verdenen rundt seg, særlig etter første verdenskrig da usikkerheten favnet stadig flere områder. Dette kan blant annet vises i hans senere manglende evne til å finne sin plass i det britiske politiske landskapet. Av de konservative ble han stemplet for nyskapende og kontrovers, av de selverklærte fascistiske grupperingene for sosialistisk og av arbeiderbevegelsen ble han til slutt for fascistisk.

Oswald Ernald Mosley, ble født i Rolleston, Stattfordshire, i 1896, og foreldrene hans var som nevnt del av det britiske aristokratiet og eide store landområder. Mosley begynte sin utdanning ved en av landets fremste internatskoler, Winchester College, før han som 16-åring begynte på Sandhurst, det kongelige militære akademi. Ved krigsutbruddet i 1914 ble Mosley utplassert i en del kavaleriet, the 16th Queen's Light Dragoons, men søkte seg heller til luftforsvaret og ble plassert ved fronten. Etter å ha pådratt seg en skade i benet i en flyulykke da han skulle fullføre pilotsertifikatet hjemme i England, ble han sendt tilbake til skyttergravene. Tilstanden der gjorde dog skaden hans verre og han ble fritatt for tjeneste som følge av dette handikappet. Mosley følte i ettertid en sterk sympati for dem som hadde kjempet tappert ved fronten, og blant annet var misnøyen over det disse soldatene kom hjem til etter krigen en synlig komponent i hans politiske engasjement fra 1918 av.

[132] Skidelsky, *Oswald Mosley*: 23.

Da ble Mosley valgt til å være kandidat for det Konservative partiet i distriktet Harrow og ble videre valgt inn i det Nasjonale Partiets koalisjon ledet av Lloyd George. At det ble nettopp dette partiet var nærmest en tilfeldighet ettersom han uttrykte å ha lite kunnskap om, og å bry seg enda mindre om hva de stod for.[133] For mange ble Mosley tidlig en kontroversiell figur, da han blant annet ikke kjente noen parti-tilhørighet, samt at han ikke hadde noen form for politisk erfaring. Som Benewick påpeker i *The Fascist Movement in Britain* foregikk både Mosleys oppdragelse og utdannelse i et upolitisk miljø og han manglet både den emosjonelle og praktiske «læretiden» de fleste innen politikken hadde før de entret Underhuset som parlamentsmedlem. I denne sammenheng mener han at man opp til et visst punkt kan forstå Mosleys utålmodighet og ubesluttsomhet i forhold til det politiske systemet allerede fra begynnelsen av.[134]

Kontrovers til tross, helt fra begynnelsen av hans politiske karriere ble Mosley kjent som en dyktig taler og mange anså ham som en mann som etter hvert kunne besitte et høyt politisk embete, dette gjaldt både tilhengere og motstandere. Ettersom hans interesser, meninger og holdninger etter en stund førte ham lenger unna de konservative, «krysset han gulvet» og stod fra 1920 av som uavhengig parlamentsmedlem. Derfra gjorde han igjen en vending og fant veien til Labour som medlem av Independent Labour Party fra 1924. Labours første statsminister, Ramsey MacDonald er blant dem som viser sin begeistring for Mosley på dette tidspunkt. I et brev skrevet i forkant av valget i Ladywood, Birmingham skriver MacDonald følende til Mosley:

> I need not tell the electors of your great ability, your brilliance in debate and your comprehensive graspe of every phase of Politics: I merely say to them: «We need Mosley in the House, he is one of our most brilliant young men. *Free* yourselves from the shackles of a worn out tradition and return a man who has all the qualities of a great Leader and the capability for brilliant service to his Party and the Country.»[135]

I det følgende valget stod Mosley mot de konservatives lovende kandidat, Neville Chamberlain, og tapte med svært liten margin, som etter en omtelling viste seg å være på 77 stemmer i favør Chamberlain.[136] Da Mosley i 1926 stod som kandidat i Smethwick vant han derimot overlegent, og ble en del av MacDonalds regjering. Som medlem av denne regjeringen forsøkte han aktivt å gjøre noe med den høye arbeidsledigheten og den ustabile situasjonen han mente nasjonen befant seg i. Da dette mot slutten av 1920-tallet hadde vist seg å medbringe ytterst få resultater,

[133] Skidelsky, *Oswald Mosley*: 69.
[134] Benewick, *The Fascist Movement in Britain*: 52.
[135] Brev fra Ramsey MacDonald til Oswald Mosley angående hans eventuelle valg til Underhuset for Ladywood, datert 23. oktober 1924 i OMD 1/1/1/10.
[136] Skidelsky, *Oswald Mosley*: 132.

og kabinettet i 1930 avviste det memorandumet Mosley som Arbeidsledighetsminister hadde skrevet for å få bukt med arbeidsledigheten som hadde nådd nye høyder etter børskrakket, så han ingen annen mulighet enn å si fra seg stillingen i regjeringen. *Mosley-memorandumet* inneholdt blant annet forslag om Keynes-inspirert underskudds-finansiering, en sentralisering av den politiske makten, samt opprettelsen av et nytt kabinett hvor statsministeren og andre representanter kontinuerlig skulle rådføre seg med økonomiske eksperter.[137] Etter å ha mottatt Mosleys oppsigelsesbrev skriver MacDonald at han er lei seg for at omstendighetene har blitt som de har blitt, og at regjeringen uten tvil mister verdifull kompetanse, men at han er enig etter samtaler med Mosley om at dette er eneste løsning.[138]

Mosley holdt i anledning sin oppsigelse en tale i parlamentet kalt «Unemployment».[139] Denne talen resulterte i svært mange gode tilbakemeldinger fra ulikt hold.[140] Blant annet sendte den innflytelsesrike pressemogulen Max Aitken, kjent som Lord Beaverbrook, eieren av avisene *Daily Express*, *The Evening Standard* og *Sunday Express* et gratulasjonsbrev. Lord Beaverbrook gratulerer Mosley med en flott tale og sier videre at han på et hvilket som helst tidspunkt er klar til å gjøre tilnærmelser i Mosley retning i det offentlig, om Mosley ønsker det slik.[141] At en mann av Lord Beaverbrooks kaliber støttet Mosley er et annet eksempel på den troen mange hadde på ham og hans ideer i første del av hans politiske karriere. Dette brevet er kanskje det som gir Mosley det siste støtet han trenger for å danne sitt eget parti. Beaverbrook kan også brukes som et godt eksempel på hvordan Mosley senere bruker tilfeller som ham som et eksempel på jødenes dype innflytelse i alle samfunnets deler. Når slike personer etterhvert trekker sin støtte fra Mosleys bevegelse, etter at den har gått for langt i retning av fascisme og blitt for radikal, beskyldes jødisk kapital for dette skiftet. I sin selvbiografi sier Mosley at en annen pressebaron som en stund støttet BUF, lord Rothermere, føler seg tvunget til dette ettersom jødiske økonomiske interesser truer med å trekke sine reklamemidler fra avisene hans dersom hans støtte fortsetter.[142]

[137] Oswald Mosley, *The Mosley Memorandum* London 1930.
[138] Brev fra Ramsey MacDonald til Mosley etter å ha mottatt hans oppsigelse, datert 20.mai 1930 i OMD 1/1/1/17.
[139] Mosleys tale til Underhuset ved sin avgang 28.mai 1930 i OMD 3/1/2/3.
[140] Diverse brev til Oswald og Cynthia Maosley i OMD 1/1/1/22-27 og OMD 1/1/2/4-7.
[141] Brev fra Maxwell Aitken, bedre kjent som Lord Beaverbrook, til Mosley etter hans avskjedstale i Parlamentet, datert 17.juli 1930 i OMD 1/1/1/22.
[142] Om Rothermere se Mosley, *My Life*: 343; I *The Blackshirt* no.30, 1933 nevnes Lord Beaverbrook på sarkastisk vis i sammenheng med alle –ismene BUF har mistet troen på; Om den gule presse og Lord Beaverbrook se *The Blackshirt* no.3, 1933; Lord Beaverbrook som jødefinansens venn og det britiske folks fiende se *Action* nr.5, 1936.

Mosleys første partidannelse

Selv om Mosley egentlig ikke var interessert i partipolitikk, så han at han måtte jobbe innenfor partilandskapet og det parlamentariske systemet i første omgang. Da han til nå hadde prøvd seg innen flere av de eksisterende partiene uten hell stod en siste mulighet tilbake, å danne et nytt parti, passende den nye tiden. I sin studie av the New Party (NP), Mosleys første partistiftelse, starter Matthew Worley på slutten, ved opprettelsen av BUF og publiseringen av dette partiets program. Et av målene Worley har ved denne tilnærmingen er å vise hvordan Mosley som en påstått venstremann i løpet av bare noen år befant seg på den andre enden av skalaen.[143] Ettersom NP ble stiftet i 1931 og oppløst i 1932 ser man raskt at paritet ikke var noen suksess, men partiet er likevel interessant. Worley viser at man gjennom en studie av NP lettere kan forstå Mosleys vei til en fullt ut fascistisk tankegang.

Som Worley påpeker var ikke NP et «one-man-show», men ble stiftet sammen en håndfull andre politikere med tidligere tilhørighet i Labour, The Independent Labour Party og medlemmer av Underhuset som var såkalte «backbenchers», altså en som ikke innehar noe embete eller forventes å støtte partiet sitt i alle saker.[144] Sammen med blant andre John Strachey hadde Mosley som representant for Labour lenge villet tette det intellektuelle hullet de mente fantes mellom sosialisme i teori og i praksis, og sammen jobbet de for å sy ulike elementer sammen til en sammenhengende helhet med et mål å forbedre og utfylle Labours poltikk når det kom til økonomisk planlegging.[145]

Mange av ideene var inspirert av John Maynard Keynes' ideer om økonomi og stat, og det kan synes som om Mosleys tanker på dette området til dels et resultat av Stracheys kunnskaper om Keynes teorier. John Strachey hadde i likhet med Mosley vokst opp som en av de privilegerte i samfunnet, men hans mer intellektuelle lynne hadde ført hans utdanning via Eton og Oxford. For begge to hadde deres bakgrunn i noen grad virket hemmende da de entret Labour, kanskje særlig med tanke på Mosley ekteskap til Cynhtia Curzon, men dette forble ikke et tema lenge. «Cimmie» gikk raskt selv med i partiet og ble parlamentsmedlem og en respektert skikkelse i arbeiderbevegelsen.

I NP fortsatte Mosley og de andre partifellene å jobbe for å influere regjeringen i retningen av økonomiske og strukturelle endringer som ville lede til bedring av situasjonen. Mye bygget på Mosleys memorandum og *Revolution by Reason*, kjent som «The Birmingham Proposals» og

[143] Matthew Worley, *Oswald Mosley and the New Party*. (New York:Palgrave Macmillan, 2010): 1-2.
[144] Worley, *Oswald Mosley and the New Party*: 2-3.
[145] Worley, *Oswald Mosley and the New Party*:4.

ble utarbeidet av Mosley og Strachey i 1925.[146] Deres mål var å være et nytt og spennende alternativ til de etablerte og utdaterte partiene, som etter krigen hadde vist seg å være totalt ute av stand til å hamle opp med den nye tiden.[147] Etter hvert utviklet deres tanker seg til å gjelde mer konkrete og langsiktige mål, som å bygge om staten etter korporative linjer, og gikk slik fra å være en noe midlertidig organisasjon, noe som også var Mosleys opprinnelige plan, til å fremstå som mer permanent.[148]

Partiet støtte på mange problemer, både interne som sykdom og pengemangel, men også eksterne i form av motstand fra tidligere kollegaer i arbeiderpartiene. Da de 24 kandidatene som stilte til valg for NP i 1931 fikk omtrent 36 000 stemmer til sammen, måtte de innse at partiet ikke var kommet for å bli, og det ble oppløst ikke lenge etterpå. Valget i 1931 resulterte i ytterligere bitterhet fra Labour, hvor noen av medlemmene nå kalte Mosley en «Judas» for å ha medvirket til å splitte deres stemmer.[149] Denne splittelsen av arbeiderklasse-stemmene hadde ifølge anklagerne resultert i at de konservatives kandidat i Ashton-under-Lyne hadde vunnet.[150] John Strachey hevdet at Mosley fra dette øyeblikket av stilte seg mot arbeiderklassen, og at det var på dette tidspunktet at britisk fascisme ble født.[151]

British Union of Fascists

Med denne kritikken fra Labour og oppstyret rundt hendelsen i Ashton ble det klart for Strachey at arbeiderne ikke identifiserte seg med NP, og Mosleys vridning mot høyre falt ikke i god jord hos partiets mer venstreorienterte medlemmer, som Strachey selv, Allen Young og Cyril Joad.[152] Særlig mente de at ungdomsavdelingen av NP, Nupa, bar preg av å være fascistisk i sin form. Disse hadde alle vært delaktige i å få partiet på beina, og begynte sommeren 1931 å se i motsatt retning av Mosley. Selv fant Strachey svarene i kommunismen, og brøt med Mosley i juli 1931. At en av de viktigste støttespillerne Mosley hadde hatt til da gikk fra ham og i tillegg identifiserte seg med kommunismen, som Mosley avskydde, var muligens en viktig komponent i at Mosley i enda større grad vendte seg steilt mot denne ideologien. Flere har ment at Labours beskyldninger mot Mosley i sammenheng med det tapte setet i Ashton var feilaktige, og at NPs

[146] Worley, *Oswald Mosley and the New Party*: 6.
[147] Oswald Mosley, «Statemant by Sir Oswald Mosley Announcing the Fomation of «the New Party»» i John Strachey mfl, *Why We Left the Old Parties* (London: New Party, 1931) i Worley, *Oswald Mosley and the New Party*: 6.
[148] Worley, *Oswald Mosley and the New Party*: 6; Rubin, «The Rise and Fall of British Fascism»: 339.
[149] Rubin, «The Rise and Fall of British Fascism»: 341.
[150] Rubin, «The Rise and Fall of British Fascism»: 341.
[151] John Strachey, *The menace of Fascism*. (New York: Covici, Friede Inc., 1933): 156-7 i Rubin, «The Rise and Fall of British Fascism»: 341; Skidelsky, *Oswald Mosley*:252.
[152] Skidelsky, *Oswald Mosley*:253-4.

deltagelse i valget ikke var det som ødela for Labour.[153] Det at Strachey likevel valgte å vektlegge denne situasjonen som et moment i hvorfor han brøt med NP gjorde at Mosley mente han allerede før dette hadde drevet mot kommunismen.[154]

Da NP formelt ble oppløst hadde enkelte nøkkelpersoner i kretsen som hadde vært med å danne partiet altså falt fra, men det fantes flere som stadig var interesserte i å samarbeide om å danne et parti, samt at nye personer komt til. Med Mosley i spissen begynte etter hvert et nytt prosjekt, British Union of Fascists skulle det komme til å hete. Allerede før oppløsningen av NP hadde en stadig gravitering i retning fascisme resultert i at Mosley i januar 1932 hadde reist til Italia for å besøke Mussolini og studere hans regime på nært hold. Oppholdet der ledet til en enda sterkere tro på tanken om at demokratiets tid var over og at svaret på krisene måtte søkes i nye tankesett. Ved å se resultatene Mussolini hadde oppnådd på relativt kort tid kan det også tenkes at nettopp fascismen stod som et stadig bedre alternativ. Noen av elementene som kan tenkes å ha dratt Mosley i retning av denne ideologien, i tillegg til at den var handlingsfremmende og tilpasset den nye tiden, var måten den rettet seg mot og brukte ungdommen, samt hvordan Mosleys personlige sans for militær grandeur fint passet inn.[155] Brett Rubin skriver at Mosley ble dypt imponert over det italienske regimet og alt de hadde oppnådd, men at han ikke anså Mussolini selv for å være en ekstraordinær person.[156] Om noe anså han seg selv for å være en bedre skikket leder og politiker.[157] Ifølge Harold Nicolson, en av dem som hadde fulgt med Mosley fra Labour for å danne NP og som reiste sammen med Mosley til Italia, beskrev han Mussolini som «affable, but unimpressive».[158] Mens det italienske regimet i stor grad begeistret Mosley, skremte det Nicolson tilsvarende, og også han brøt med Mosley og hans ideer i overgangen mellom oppløsningen av NP og opprettelsen av BUF, ettersom dette ifølge Mosley skulle bli en britisk variant av fascismen.

Mosley vektet dette aspektet, at hans ideologi og parti skulle være britisk, og ikke noen kopi av lignende, kontinentale bevegelser tungt. I første nummer av partiorganet *The Blackshirt* skriver han at BUF vil «..solve our British problems by British methods. Fascism, like all the great political creeds, is an world-wide movement. It comes to each great country in turns as the hour of crises approches. Here in Great Britain we seek to give it a british form charateristic of our

[153] Eksempelvis Skidelsky, *Oswald Mosley*: 253; Rubin, «The Rise and Fall of British Fascism»: 342.
[154] Skidelsky, *Oswald Mosley*: 253-4.
[155] Rubin, «The Rise and Fall of British Fascism»: 344-346.
[156] Rubin, «The Rise and Fall of British Fascism»: 346.
[157] Rubin, «The Rise and Fall of British Fascism»: 346.
[158] Harold Nicolson og Nigel Nicolson, *The Harold Nicolson diaries and letters 1907-1963* (London: Orion Publishing Group, 2004): 79 i Rubin, «The Rise and Fall of British Fascism»: 346.

Nation.»[159] Dette til tross, ordet «fascisme» ble for mange for sterk kost, og flere av hans støttespillere, eksempelvis W.E.D Allen og Robert Forgan, hadde rådet ham til å bruke et annet ord da de mente dette var for «utenlandsk».[160] Mens noen kun hadde problemer med merkelappen, hadde andre også vanskelig for innholdet og det faktum at Mosley inntok et fascistisk ståsted. Blant annet var «Cimmie», som til da trofast hadde fulgt sin ektemann, sterkt imot denne endringen. Hun hadde store innvendinger mot at han, slik hun så det, vendte ryggen til arbeiderklassen, da hun selv anså det som sin plikt å beskytte nettopp denne klassens rettigheter.[161] Etter ektemannens besøk i Italia truet hun med offentlig å trekke sin støtte fra bevegelsen, og selv om hun aldri gjennomførte dette, tok hun selv aldri til seg denne ideologien som hun avskydde.[162]

En viss motstand og uenighet til tross, med utgivelsen av partiprogrammet *The Greater Britain* i oktober 1932 lanserte Sir Oswald sitt nye parti, the British Union of Fascists. Med seg på laget hadde han en del personer fra det oppløste NP, men den nye retningen han hadde valgt ideologisk sett førte også med seg at enkelte medlemmer fra de allerede eksisterende fascistiske partiene, eksempelvis BF og NF, også sluttet seg til. Allerede i utformingen av programmet hadde Mosley åpnet for forhandlinger med enkelte personer fra disse organisasjonene, hvor enkelte altså hadde funnet seg tilfredse med resultatet, mens andre igjen ikke kunne stille seg bak det nye partiets tankesett. BUF ble av BFs Lintorn-Orman beskyldt for å være for sosialistisk, mens Arnold Leese fra NF mente det blant annet manglet en definert og streng rasepolitikk. Indre spenninger i partiet gjorde seg gjeldende utover 1930-tallet, og Garau mener at splittelsen mellom en Fascistisk orientert gruppering og de som advokerte for en mer nasjonalsosialistisk stil må ses som en av årsakene til at BUF mislyktes.[163]

Selv ønsket Mosley at partiet skulle være et moderne og handlingskraftig alternativ til de gamle og utdaterte partiene og den politikken de førte, som ifølge ham sørget for at Storbritannia havnet dypere og dypere i krisen. Mye av politikken var fremdeles kraftig økonomisk fundert, i likhet med den politikken NP hadde stilt til valg på, men det meste var nå farget av et fascistisk lys. I *The Greater Britain* forklarer han nøkternt og logisk hvordan hans variant av fascisme vil være tilpasset Storbritannia, og håper på den måten og fjerne de negative konnotasjonene han er

[159] *The Blackshirt* februar 1933.
[160] Skidelsky, *Oswald Mosley*: 292.
[161] Rubin, «The Rise and Fall of British Fascism»: 348.
[162] Skidelsky, *Oswald Mosley*: 284; Rubin, «The Rise and Fall of British Fascism»: 348-349.
[163] Salvatore Garau, «The Internationalisation of Italian Fascism in the face of German National Socialism, and its Impact on the British Union of Fascists» i *Politics, Religion & Ideology*. (Routledge Taylor and Francis group) Vol.15, nr.1, 2014, ss.45-63: 46.

klar over at mange har.[164] Mye av politikken der dreide seg om rent praktiske ting som lønn, arbeidsledighet, industri og som nevnt økonomi, men han snakker også om hvordan glede og et sunt legeme hører sammen, om den nasjonale ånd, samt om hvordan nasjonen bør samles om et enkelt slagord «Britain First».[165]

Norge

Som nevnt tidligere hadde arbeiderpartiet i Norge en relativt revolusjonær ideologi i lengere tid. Det var først ved kriseforliket og hovedavtalen i 1935 at den reformistiske fløyen kan sies å ha vunnet over den revolusjonære, selv om partiet sakte, men sikkert viste seg som mer moderate mot begynnelsen av 1930-tallet. 1920-tallet var et turbulent tiår, hvor den ene arbeidsliv-konflikten syntes å avløse den neste. Som blant andre Rolf Danielsen har påpekt var det i dette tiåret at høyreaktivistiske og det han kaller profascistiske tendenser, var mest synlige i det norske samfunnet.[166] Som i Storbritannia var altså frykten for sosialismen et hovedelement for disses fremvekst, og frykten bredte seg utover store deler av det borgerlige partilandskapet, og deler av befolkningen.

Dette viste seg fra begynnelsen av 1920-tallet da flere innen borgerlige og militære kretser fryktet at politiet og militære alene ikke var sterke nok til å stanse venstresiden. Dannelsen av Norges Samfundshjelp (SF), og dens paramilitære søsterorganisasjon Norges Samfundsvern (SV), i henholdsvis 1920 og 1923, var et uttrykk for dette. De arbeidet begge for å hjelpe bedrifter som var rammet av streik og assistere de som var villige til å arbeide, altså organisert streikebryteri. Det var en sammenslutning av ulike forbund som stod bak, eksempelvis Det norske Rederforbund, Den Norske Bankforening og Norges Handelsstands Forbund, og SF hadde på sitt meste rundt 30 000 medlemmer. Bevegeselene var borgerlige og nasjonalistisk fundert, og flere av dem som var involverte her kom til å bli medlemmer av NS da det ble stiftet, eksempel lederen for SV, Major Hvoslef.

Ettersom det utover 1920-tallet skulle vise seg at DNA fikk stadig større oppslutning, blant annet som følge av den nye valgordningen, begynte stadig flere i den borgerlige leiren å bli bekymret. I 1925 bestemte en gruppe av menn at aksjon var nødvendig for å demme opp for disse tendensene, og med ingeniør Joakim Lehmkuhl i spissen ble organisasjonen Fedrelandsslaget (FL) dannet. Sterke nasjonale symboler som Christian Michelsen og Fridtjof

[164] Mosley, *The Greater Britain*, se eksempelvis sidene 19-23.
[165] Mosley, *The Greater Britain:* 19; om «Fitness and Happiness» se sidene 52-54.
[166] Danielsen, Rolf. *Borgerlig oppdemmingspolitikk 1918-1940* (bind 2 av *Høyres historie*). (Oslo:Cappelen, 1984): 202->

Nansen var viktige bidragsytere og initiativtakere, og bevegelsens hovedmål var å samle en borgerlig front mot arbeiderpartiet. Bevegelsens viktigste beskjeftigelser bestod blant annet i å mobilisere mot arbeideraksjoner, samt å organisere streikebryteri. Lehmkuhl var som organisasjonens leder fra 1925 til 1935 den som aller sterkest la føringer for bevegelsens tankegods, og mange av ideene hans var inspirert av det han hadde opplevd i USA. Etter dette reiste han tilbake til Norge med kunnskap om morderne teorier og metoder for bedrifts- og arbeidsrasjonalisering, som skulle resultere i økt produktivitet og verdiskapning.[167] I 1920 gav han ut boken *Rationel Arbeidsledelse* som i all hovedsak bygget på tayloristiske prinsipper om rasjonalisering, fornying og effektivisering av næringslivet, og det varte ikke lenge før Lehmkuhl advokerte for at disse prinsippene også kunne påføres samfunnet i sin helhet.[168] FL favnet relativt bredt og hadde støtte fra blant annet Frisinnede Venstre og Bondepartiet, samt en relativt stor del av befolkningen generelt. Man regner med at FL hadde så mye som over 100 000 medlemmer i 1930, med 412 lokale avdelinger.[169]

I tillegg til å være i sterk opposisjon til DNA og sosialismen, var FL også mot liberalismen, som de mente representerte en form for individuell frihet som ikke var forsvarlig i den nye situasjonen man nå befant seg i. I det alternativet FL fremmet, ville staten mer aktivt gå inn for å løse samfunnets problemer, men selv om deres ideologi innebar en del endringer av næringsliv og samfunn generelt, var den i bunn og grunn samfunnsbevarende. Dette er en årsak til at bevegelsen ikke kan sies å være fascistisk. Antiparlamentarisk og relativt autoritær, ja, men ikke fascistisk. En annen organisasjon som kanskje er det nærmeste man kommer fascisme i Norge før NS er Karl Meyers Nationale Legion i 1927-28. Dette partiet er nylig blitt belyst av Terje Emberland i boken *Da fascismen kom til Norge,* og blir av Emberland, og også av Hans Olav Brevig presentert som et komisk innslag i norsk politisk liv, under sterk inspirasjon av italiensk fascisme.[170] Meyer fremmet et syn om at partipolitikken hadde spilt fallitt og at samfunnet måtte bygges opp på et korporativt grunnlag, mange av de samme argumentene som skulle komme til å bli fremmet senere i NS.

Major Vidkun Quisling

På samme måte som Mosley for mange er synonymt med fascisme i Storbritannia, kan man ikke snakke om fascismen i Norge uten å snakke om Vidkun Quisling. Mannen som i historien har

[167] Store Biografiske Leksikon (på nett) om Lehmkuhl 12.03.15.
[168] Sørensen, *Solkors og solidaritet*: 48.
[169] Derry, «Norway»:.222; Sørensen: *Solkors og solidaritet*: 48.
[170] Terje Emberland, *Da fascismen kom til Norge. Den Nasjonale Legions vekst og fall, 1927-1928.*(Dreyer Forlag: Oslo, 2015); Brevig og de Figueiredo, *Den norske Fascismen*: 19.

blitt en gåte, av noen genierklært, av andre sett på som en nikkedukke med alt for høye tanker om seg og sine evner. Heller ikke Quisling fant sin umiddelbare plass i det eksisterende systemet, og ble i en tid dratt i ulike retninger. Fra å være en nær medarbeider av den folkekjære Fridtjof Nansen ble han en noe omstridt forsvarsminister i to regjerninger ledet av Bondepartiet, før hans navn til syvende og sist skulle bli synonymt med «landssviker». Hvordan den tause og sjenerte, samt ytterst brilliante «telen» endte opp som en av de mest forhatte nordmennene i vår historie har interessert historikere i lang tid, og oppfatningen av NS Føreren varierer altså kraftig.

Vidkun Abraham Lauritz Jonssøn Quisling kom til verden i Fyresdal i juli 1887, til et foreldrepar som beskrives som litterære og intellektuelle.[171] Noe større fokus på politikk kan det derimot ikke sies å ha vært i familien Qvisling (faren skrev navnet med v) og var som Hans Fredrik Dahl beskriver det konvensjonelle Høire-velgere, med fast abonnement på Morgenbladet.[172] Med en far som var prest hadde derimot kristendommen en fast stilling i familien, noe som skulle vedvare for Vidkun. I likhet med resten av søsknene var Vidkun en særdeles begavet elev, og de gode resultatene han oppnådde gjorde at han fikk opptak ved Krigsskolen, hvor han ble kadettaspirant som 18-åring. Også på Krigskolen gjorde Quisling det meget godt, til dags dato har ingen i skolens historie tangert hans resultater, og som 24-åring trådte han inn i generalstaben med høyeste rang, noe man vanligvis ville brukt særdeles lengre tid på.[173] Som del av offiser-utdannelsen hadde Vidkun valgt å spesialisere seg på Russland, og lærte seg også det russiske språket. Fra 1917 av fulgte han spent revolusjonen og bolsjevismens utvikling og våren 1918 reiste han som militærattaché til den norske legasjonen i Petrograd.

Som Dahl, Hagtvet og Hjeltnes skriver mente mange av fascismens tilhengere at denne ideologien var en ny og forbedret sosialisme, og man kan i flere tilfeller se at også Quislings tanker ble utviklet i en dialog med marxismen slik den utspilte seg i Russland etter revolusjonen.[174] Dette fikk han et særskilt godt innblikk i ettersom han tilbrakte mye tid der, samt i andre land, både i militærtjeneste og som utsending for Nansen og hjelpearbeidet i regi Folkeforbundet, og til slutt som forretningsmann i Moskva. Quislings reising i perioden 1918-1929, medførte at han traff mange ulike mennesker, forretningsfolk, sivile og militære embetsmenn og politikere, og han fikk et innblikk i hvordan den sovjetiske ledelsen utøvde sin

[171] Dahl, *Quisling*: 28-34; Hayes, *Quisling*: 11-15.
[172] Dahl, *Quisling*.: 28,32.
[173] Dahl, *Quisling*.: 15.
[174] Dahl, Hagtvet og Hjeltnes, *Den norske nasjonalsosialismen*: 30-31.

politikk. En av dem han møtte som må sies å ha hatt størst innflytelse på ham og omstendighetene hans var kaptein Frederik Prytz, som var hans handelspartner i Moskva.

Da Quisling ikke kan sies å ha vist noen særlig interesse for politikk tidligere kan det synes som en god antagelse at det han så og opplevde i Russland og andre steder han var utplassert var med på å tenne denne interessen i ham. Som nevnt hadde familien hans og han selv vært Høire tilhengere, men i denne perioden skled Quisling over mot venstresiden. En stund var han positiv til bolsjevismens omveltninger og i 1925 var han i kontakt med ledelsen i DNA og NKP i Norge med det formål om å organisere «de røde» der hjemme.[175] Dette, samt det faktum at han hadde tatt kontakt med begge disse partiene som var i et motsetningsforhold, gjorde at arbeiderbevegelsen brukte dette mot ham i senere tid.

Da Quisling i desember 1929 steg av toget hjemme i Oslo, var det med Hans Fredrik Dahls ord «en kosmopolitt av de sjeldne» som hadde ankommet hjemlandet.[176] Det var likevel ikke en mann som var selvskreven for en plass på den politiske arenaen, nærmest tvert imot. Tross sin dyktighet og kunnskap, nå også til dels om politikk, var det få som visste hvem han var, samt at han rett og slett manglet den grunnleggende innføringen og praktiske utføringsevnen man trenger for å være en god politiker. Om man sammenligner med Mosley ser man en klar likhet på dette punktet, men der Mosley veide opp dette ved å være en særdeles god taler, kan ikke det samme sies om Quisling. De ordene som ofte brukes i biografiske tekster for å beskrive Vidkun utenom dyktig og begavet, er taus, alvorlig og innesluttet, ikke det man først fremst forbinder med en politiker.

Likevel, da Bondepartiet dannet regjerning i 1931 var det med Quisling som forsvarsminister. Enkelte mener at dette var delvis Prytz's fortjeneste, da han hadde vært ivrig etter å få presentert sin tidligere kollega for offentligheten, og gjerne spilte på det faktum at Quisling hadde vært den nå avdøde Fridtjof Nansens mann. I artikkelen «Politiske tanker ved Fridtjof Nansens død» skrev Quisling blant annet om hvordan man trengte en ny forfatning, økonomiske reformer, og ikke minst å kjempe mot kommunismen.[177] Da Prytz og Quisling oppholdt seg i Moskva hadde de snakket mye sammen om hvordan man måtte erstatte parti- og stortingspolitikk med en samlende, nasjonal bevegelse, på nordisk grunn. Dette var bakgrunnen for Nordisk Folkereising (NFR), en eliteklubb som skulle arbeide for å utvikle en ny forfatning og maktstruktur. NFR

[175] Norsk biografisk leksikon. Artikkel om Vidkun Quisling skrevet av Hans Fredrik Dahl. https://nbl.snl.no/Vidkun_Quisling.
[176] Dahl, *Quisling*.: 13.
[177] Store norske leksikon, artikkel om Vidkun Quisling skrevet av bl.a. Martin Skodvin. https://snl.no/Vidkun_Quisling.

vant marginal tilslutning i den lille stunden «klubben» eksisterte, men var likevel med på å samle og opplyse likesinnede, blant annet når det kom til raseforsking.

I posisjonen som minister var Quisling relativt kontroversiell, og det viste seg ganske snart at hans praktiske evner innen politikken altså kom noe til kort. I tillegg kom han i et motsetningsforhold med statsminister Hundseid, som nærmest kun betraktet ham som et uromoment, delvis fordi han ikke følte noen partitilhørighet og delvis fordi han etter sin lille flørt med venstresiden på midten av 1920-tallet hadde gjort helomvending og nå var blant de som gikk hardest ut mot de marxistiske partiene.

Denne helomvendingen i sin holdning til kommunismen kan sies å bero på den utvikling man så i Sovjet da Stalin kom til makten. Artikkelen i sammenheng med Nansens død falt i smak og Quisling ble oppfordret til å skrive flere artikler for *Tidens Tegn*. I en artikkelserie som Quisling i 1930 skrev for avisen med navnet «Russland og vi» forteller han de norske leserne om grusomme tilstander forårsaket av kommunismen, og hvordan DNA og NKP her hjemme arbeidet for den samme revolusjonen. Artiklene kom noen måneder senere ut i bokform og inneholdt også svært mye som angikk rasespørsmålet, og det kommer tydelig frem at Quisling anser den nordiske rase for å være overlegen.[178] På dette tidspunktet har Quisling politisk sett endt tilbake på høyresiden av skalaen, men nå ytterligere til høyre for sitt opprinnelige ståsted, han blir del av et høyreaktivistisk miljø.

Nasjonal Samling

Dette miljøet manifesterer seg som nevnt over i ulike bevegelser som først og fremst mobiliserte mot arbeiderpartiets fremgang utover 1920-tallet og særlig mot valget i 1930, samt mot den liberalismen og parlamentarismen som de mener har blitt helt avleggs. DNAs program som ble vedtatt våren 1930 inneholdt et klarere marxistisk uttrykk enn det partiet hadde stilt med før forrige valg, og denne utviklingen gjorde at organisasjoner som FL fikk stor oppslutning. Flere innen dette miljøet mente utover de første årene av 1930-tallet at tiden var inne for å danne et politisk parti, med mål om å samle den norske befolkning i kampen mot den internasjonale kommunismen og den fragmenterende partipolitikken. De fleste av de som nå skulle involvere seg i dannelsen av dette nye partiet hadde allerede vært medlemmer av noen av de over nevnte høyreaktivistiske organisasjonene, eksempelvis var både Kaptein Prytz og Major Hvoslef blant dem som aktivt jobbet for å danne NS. En annen som også var særdeles viktig i denne

[178] Vidkun Quisling, *Russland og vi* (Jacob Dybwads Forlag: Oslo, 1930). (NB DIGITAL).

sammenheng var Advokat Johan B. Hjort, som skulle en av de viktigste med tanke på utforming av partiets ideologi.

Dette begynte i første omgang over middagsbordet, ved de såkalte «herremiddager», hvor eliten innen storfinans, media, militæret og andre betydningsfulle personer møttes for å diskutere utviklingen innen politikken og på mange måter deres misnøye med det inneværende systemet.[179] Veien fra disse middagene hvor Quisling deltok fra høsten 1932, til at NS stilte til valg i 1933 og hadde et ferdig partiprogram 1934, innebar en del forhandlinger mellom de ulike fløyene innad i partiet. Både Sørensen og Bruknapp viser hvordan ulike grupperinger fra første stund forsøkte å styre NS' ideologi i den retning de ønsket, det være seg pangermansk, nasjonalistisk, kristelig eller antisemittisk.[180] Ved valget i 1933 hadde ikke partiet et ferdig program, men Quislings skriv «Opfordring til Nasjonal Samling», som ble trykket i blant annet Tidens Tegn i mai 1933, oppsummerte hva partiet ønsket.

Her begynner Quisling med å beskrive tiden man er inne som kritisk, og med mindre man gjør visse endringer kan det bare ende med sosial og økonomisk katastrofe.[181] NS' mål er å være et «ikke-parti» som ikke representerer en bestemt klasses interesser, men hele nasjonen, som de ønsker å samle gjennom felleskap, ikke splittelse, de er villige til å inngå listesamarbeid med enkelte av de andre partiene. Før dette gikk i trykken hadde ulike personer som representerte ulike ideologiske retninger forsøkt å forme oppfordringen. Som Bruknapp skriver nevnes ikke rase i den versjonen som trykkes, ei heller ikke i de første numrene av partiavisen, til tross for at enkelte gjerne ville ha med dette.[182] Blant de som hadde ønsket å fremme en tydeligere rasepolitikk helt fra begynnelsen av finner vi personer som Adolf Egeberg jr. og Hans S. Jacobsen. Disse hadde begge sterke bånd til Tyskland og Hitlers bevegelse der, og la ikke skjul på at de ønsket at NS skulle være et nasjonalsosialistisk parti, etter at deres forsøk på å danne et slikt, Norges Nasjonalsosialistiske Arbeiderparti (NNSAP) ikke hadde fått noen større oppslutning.[183] Det var særlig den kristelige fløyen med garnisonsprest Kjeld Stub og sogneprest Martin Tveter i front som ønsket å motvirke en slik utvikling, men også Quisling selv var klar på at han ikke ønsket at NS skulle være noen nasjonalsosialistisk kopi av NSDAP. De fem

[179] Brevig og de Figueiredo, *Den norske fascismen*: 28-30.
[180] Sørensen, *Hitler eller Quisling*; Bruknapp, «Ideene splitter partiet».
[181] Manuskript til «Opfordring til Nasjonal Samling» slik det ble sendt ut til ulike redaktører i norske aviser den 12.mai 1933 i RA/PA-0758/F/Fh/L0002/0002. Det er gjort visse endringer i den versjonen som ble trykket i *Tidens Tegn* 16.mai 1933, men hovedbudskapet om en nasjon i krise er det samme. Versjonen fra *Tidens Tegn* medfølger som appendiks i Brevig og de Figueiredo, *Den norske fascismen*: 216.
[182] Bruknapp, «Ideene splitter partiet»: 9-10.
[183] Bruknapp, «Ideene splitter partiet»: 10.

punktene som oppfordringen oppsummeres i, og som på mange måter blir det partiet stiller til valget med i 1933 lyder:

> 1. Et nasjonalt riksstyre. Statspolitisk fornyelse. Slutt på fagforeningstyranniet og allslags omveltningskommunsime i Norge.
> 2. Orden i pengestellet og i de offentlige finanser. Avvikling av gjeldskrisen.
> 3. Planlegging og samarbeid i næringslivet. Høining av den nasjonale produksjon og bedring av massenes kår. Arbeid for alle.
> 4. Organisering av det solidariske samfund. Klassekampens ophør (social ening).
> 5. En bestemt nasjonal vilje i vår handelspolitikk og vår utenrikspolitikk og et effektivt forsvar, Nordisk Forbund.[184]

Her ser man at noe av det som aller tydeligst kommer frem er brodden mot marxismen og den klassekampen denne ideologien ifølge NS fremmer. Ellers ser man at NS allerede her advokerer for samarbeid i næringslivet. Det var mange som hadde en formening om utformingen av programmet. Det finnes eksempelvis flere utkast med kommentarer og innspill som er sendt til Quisling før programmet kommer på plass i ferdig form.[185] Det er alt fra kommentarer på valg av spesifikke ord, til lengden på programmet og enkelte steder også innholdet. Det har blitt påpekt at noe av det mest interessante ved det ferdige partiprogrammet er at det ikke bare var skrevet av Quisling selv.[186] Eksempelvis hadde ingeniør Georg Vedeler, en av pådriverne for å bygge opp NS i Bergen, innvendinger mot å bruke begrepet SA om spesialavdelingen. I et brev til Quisling fra januar 1934 skriver han at dette er et «altfor lettkjøpt plagiat fra Tyskland. Og dessuten: Har De ikke fått spørsmålet «er De SA-dist?»».[187] Han er altså opptatt av at partiet ikke skal fremstå som en kopi av Hitlers bevegelse i Tyskland, samt at deres rykte ikke skal ødelegges av vulgære vitser. Videre ber han innstendig om at begrepet «nordisk», i sammenhengen «nordisk folketanke», ikke nevnes i programmet, da han mener dette vil være fremmedgjørende snarere enn å tiltrekke massene.[188]

> Folket er ikke moden for den ennu. Det er et beklagelig faktum, men det er så. Vi kommer til å [beveges?] til drømmere om vi tar det med. Jeg vet at den nordiske folketanke ligger Dem særlig på hjertet. Men vær alikevel taktisk nok til foreløpig å

[184] Quisling, «Opfordring til Nasjonal Samling» i *Tidens Tegn* 16.mai 1933, appendiks i Brevig og de Figueiredo, *Den norske fascismen*: 221. Heretter Quisling, «Opfordring».
[185] RA/PA-0758/F/Fa/L0001 Mappe merket «Korrespondanse og kommentarer til NS' partiprogram 1934»
[186] Garau, *Fascism and Ideology*: 211.
[187] Brev fra Georg Vedeler til Vidkun Quisling datert 7.1.1934 i RA/PA-0758/F/Fa/L0001, mappe merket «Korrespondanse og kommentarer til NS' partiprogram 1934».
[188] Brev fra Georg Vedeler til Vidkun Quisling datert 7.1.1934 i RA/PA-0758/F/Fa/L0001, mappe merket «Korrespondanse og kommentarer til NS' partiprogram 1934».

> holde det utenfor N.S. program! Vi må jo nu først og fremst søke å skape en bevegelse som får størst mulig tilslutning.[189]

Det kan synes som Vedeler ikke sier seg uenig i selve tanken, men mener at det vil være taktisk å vente med denne typen ideer til bevegelsen har blitt større og ideene bedre utviklet.[190] Dette er gjennomgående for flere av kommentarene, at man ikke nødvendigvis har et problem med tanken bak, bare hvordan det formuleres og fremstilles til allmenheten før bevegelsen har kommet seg skikkelig på beina. Andre temaer, eksempelvis rasespørsmålet og der under antisemittisme, var derimot helt fra begynnelsen noe de ulike «partitoppene» var grunnleggende uenige i. Etterhvert som dette skulle få mer og mer plass falt flere av de opprinnelige initiativtakerne fra, og NS gikk fra å være et parti til å bli en sekt med Hans Olav Brevigs ord.[191]

Utenlandsk innflytelse

Et spørsmål som ofte kommer opp når man studerer ulike fascistiske bevegelser og ideologier er hvorvidt de må sies å være et resultat av indre eller ytre faktorer. Som oftest er dette med tanke på om de må sies å være under påvirkning av det som skjer i Italia og Tyskland, og den utviklingen som finner sted der. Som nevnt anses eksempelvis både BF i Storbritannia og NL i Norge for å være kopier av Mussolinis Fascisme, med et heller lunket resultat. Det legges også ofte betydelig vekt på at visse forutsetninger som var avgjørende for den gjennomslagskraften fascismen hadde i Italia og Tyskland ikke var til stedet i Storbritannia og Norge, og dette kan muligens brukes som et argument for å hevde at partiene var nødt til å ta hensyn til sine nasjonale kontekster og dermed ikke kunne være rene kopier. Det er i alle fall omtrent slik både BUF og NS legger frem saken, når de anklages for å være for utenlandske eller rene kopier av bevegelsene i Italia eller Tyskland.[192]

Ettersom både Mussolini og Hitler, samt deres ideologier og regimer nevnes relativt ofte i BUF/NS-pressen helt fra opprettelsen av, synes det klart at disses ses til med stor beundring og

[189] Brev fra Georg Vedeler til Vidkun Quisling datert 7.1.1934 i RA/PA-0758/F/Fa/L0001, mappe merket «Korrespondanse og kommentarer til NS' partiprogram 1934». Uklart hvilket ord som står, tror beveges eller bedømmes kan stemme.
[190] Brev fra Georg Vedeler til Vidkun Quisling datert 7.1.1934 i RA/PA-0758/F/Fa/L0001, mappe merket «Korrespondanse og kommentarer til NS' partiprogram 1934».
[191] Dette er overskriften på den delen Brevig har skrevet i Brevig og de Figueiredo, *Den norske fascismen*, og er en av de viktigste forklaringene på NS' ytterligere/totale marginalisering fra rundt 1937 av.
[192] Se Mosley benekte at bevegelsen svarer til Roma, -de er en britisk bevegelse i *The Blackshirt* nr.6, 1933 og Quisling i et intervju med tysk presse snakker om hvorledes NS er en nasjonal, norsk bevegelse og ingen kopi av NSDAP i *Nasjonal Samling* nr.1, 1934.

at det dog er tydelig at de delvis henter mye inspirasjon derfra.[193] Eksempelvis er det det ofte veldig synlig i BUFs retorikk og tanker angående den korporative staten, noe jeg kommer tilbake i neste kapittel. I samme tilfelle har NS til forskjell en tydeligere tendens til å se bakover i tid og finne deler av sin inspirasjon i for eksempel vikingtidens Norge.[194] Dette til tross, det synes på meg som at det ikke kan være noen tvil om at også Quisling ser til Italia med tanke på at det korporative systemet er relativt ferdig utviklet der på den tiden NS stiftes.

Både BUF og NS arbeider altså aktivt med å fremstille seg som henholdsvis britiske og norske bevegelser, og de har begge et fokus på at fascismen er det moderne uttrykk for nasjonalisme, som manifesterer seg i alle europeiske nasjoner omtrent på samme tid. Den fascistiske tanken er et uttrykk for den samme ånd, men at denne ånden kommer til syne via særegne nasjonale uttrykk.[195] De benekter med andre ord ikke det sammenlignbare, og at åpenbare likheter eksisterer, men at dette skyldes naturlige årsaker, og ikke noen form for kopiering fra deres side. Med tanke på at partiene ikke ønsket å fremstå som kopier, til forskjell fra tidligere og andre samtidige bevegelser, som nettopp tok sikte på å være den norske eller britiske varianten av NSDAP eller PNF, samt at flere av impulsene stammer fra deres egen nasjonale kontekst, mener jeg at man ikke kan anse BUF eller NS som kopier eller rene etterapinger av de kontinentale versjonene. Det synes derimot klart at de begge påvirkes og inspireres av Fascismen og det italienske regimet, og etter hvert som det etableres blir også det Det tredje riket en kilde til inspirasjon. Dette blir også synlig ved at det innad i begge partiene fantes pådrivere for at de ideologisk skulle nærme seg enten Fascismen eller nasjonalsosialismen, -en av årsakene til indre splittelser i både BUF og NS.

[193] I de første årene av partiorganenes utgivelser går det ikke langt mellom en eller annen positiv referanse til Italia eller Tyskland, eller begge. Se eksempelvis *Nasjonal Samling* nr.1, 2, 4, 8, 15, 17, 1934 og *The Blackshirt* nr.1-8, 12, 15, 1933.
[194] Alt dette vil tas opp i kapittel 4 om korporatisme.
[195] *The Blackshirt* nr. 1, 1933; *Nasjonal Samling* nr.1, 1934.

Kapittel 4: Korporatisme i BUF og NS

NS' og BUFs ideologi vedrørende organisering av staten

Det finnes flere årsaker til at noen av ideologiene som oppstod i mellomkrigstidens Europa av mange forskere karakteriseres som ulike varianter av samme ideologi, nemlig fascisme. Dette går blant annet på årsakene til ideologienes oppkomst, deres utvikling og selve innholdet i tankesettene, altså hvilke mål de hadde, og hvilke midler de skulle ta i bruk for å nå disse. Innholdet varierer selvsagt noe, men enkelte kjennetegn må være til stedet, deriblant misnøyen med det eksisterende, samt en visjon om å endre situasjonen og samfunnet. Både for Mosley og BUF, og Quisling og NS var skuffelsen over det arbeidet deres respektive styresmakter hadde utført etter krigen, stor. Resultatene de ulike regjeringene i de to landene hadde oppnådd i etterkant av krisene i kjølvannet av verdenskrigen og børskrakket i 1929, var en viktig faktor til tilblivelsen av ideologiene og partiene. I det følgende kapitelet vil det redegjøres for hvordan de to partiene, og deres «førere», planla å bygge opp staten og samfunnet. Hvordan skulle Mosleys fascistiske Storbritannia se ut? Og hvordan skulle Quisling organisere Norge? Finnes det likheter, eventuelt forskjeller mellom ideologiene på dette punktet? Ved hjelp av blant annet primærkilder som partiprogrammer, pamfletter og tidsskrifter, vil jeg se på i hvilken grad korporative ideer la grunnlaget for statens oppbygging i de to ideologiene, og hva ved dette systemet som virket fordelaktig.

Som nevnt tidligere har jeg valgt å bruke et slags «korporativt minimum», inspirert av dr.philos. Iselin Theien[196], som utgangspunkt for definisjonen jeg legger til grunn for undersøkelsen. Korporatisme ses altså som et sett av ideer som oppfordrer til en institusjonalisering av kontakt mellom staten og økonomiske organisasjoner. Denne brede definisjonen fører til at en del av de etablerte partiene i Storbritannia og Norge vil kunne sies å ha hatt lignende ideer i tidsrommet vi her snakker om. Noen vil derfor kanskje argumentere at en slik definisjon vil være alt for bred for denne oppgavens formål. En forklaring på dette valget vil være at man på denne måten tydelig vil kunne se en eventuell radikalisering i BUFs og NS' ideologi.

[196] Theien, «Norwegian Fascism 1933-40»: iii.

Sir Oswald Mosleys' korporative Storbritannia

«The main object of a modern and Fascist movement is to establish the Corporate State […] In psychology it is based on teamwork; in organization it is the rationalized State.»

Sir Oswald Mosley i *The Greater Britain* (1932)[197]

Nytt og moderne

Allerede i sin tid som MP i det britiske Parlamentet på 1920-tallet hadde Mosley som nevnt begynt å fundere på nye måter å organisere staten på. Han hadde ganske raskt sett seg lei av den omstendelige prosessen han anså det parlamentariske systemet for å innebære, og så etter alternativer. I tillegg vokste hans oppfatning av at de gamle, etablerte partiene hadde utspilt sin rolle seg stadig større, han mislikte generelt hele partisystemet. Mosley uttrykte sine ideer både fra talerstolen i Parlamentet og via skrevne dokumenter, eksempelvis det tidligere nevnte Memorandumet. Da Mosley i løpet av sommeren 1932 skrev ned sitt fascistiske program, *The Greater Britain,* var mange av de samme ideene inkludert der, særlig med tanke på det økonomisk funderte aspektet. *The Greater Britain* som først ble publisert som en artikkelserie og deretter gitt ut i bokform for å markere stiftelsen av BUF i 1932, var grunnlaget for partiets sin politikk.

Et stikkord for Mosley var «nytt». Gamle partier og gammel politikk måtte vike. Nye krefter, partier og ideer måtte til for å hamle opp med den nye situasjonen de nå stod overfor. I innledningen til programmet, som Mosley passende nok har gitt tittelen «The Breakdown», beskriver han hvorledes utviklingen i samfunnet og det økonomiske liv har ledet til at det politiske systemet ikke lenger holder tritt.[198] Den genuine troen på samfunnets degenerering og at verden slik man kjenner den står på kanten av en total kollaps er særdeles sterk hos Mosley og hans meningsfeller. Dette blir en viktig del av bevegelsens narrativ, og er en av de mest iøynefallende likhetene man umiddelbart ser til NS. At Storbritannias posisjon som den lendende stormakt i verden stadig fortsatte å dale utover 1900-tallet passet godt inn i denne beretningen, og for BUF og Mosley var krisen og tilbakegangen først og fremst basert på den økonomiske nedgangen. Med utgangspunkt i den høye arbeidsledigheten, hevder Mosley at det inneværende politiske systemet har blitt helt avleggs.[199] Ettersom dette systemet ifølge Mosley må dateres tilbake til 1832 kan det ikke klandres for at det ikke lenger holder mål i den moderne

[197] Oswald Mosley, *The Greater Britain* (London: BUF publications, 1932.)
[198] Mosley, *The Greater Britain* andre utgave (London: BUF publications, 1934) 17-19. Alle videre referanser til partiprogrammet er til 1934-utgaven.
[199] Mosley, *The Greater Britain*: 17-19.

tiden.[200] På et senere tidspunkt skriver et annet BUF-medlem noe motsigende at «It is easy to blame this failure on individual politicians, but it is the system which is at fault.»[201] Tross en mulig uenighet om hvem som har skylden, er enigheten stor om at det politiske systemet ikke fungerer. Innad i BUF var det i tillegg stor enighet om at også det industrielle systemet var nær ved å kollapse. Dette hang sammen med ideen om et økonomisk sammenbrudd, hvilket muligens økte oppfattelsen av et politisk system ute av stand til å rydde opp ytterligere.[202]

I sum syntes alle aspekter ved det britiske samfunnets maskineri å være i trøbbel slik BUF så det. I *The Blackshirt*, partiets hovedorgan som ble utgitt fra februar 1933, skrev Mosley en artikkel med overskriften «On to the Fascist Revolution! Drastic Action or Disaster.» hvor hans oppfatning av situasjonens alvorlige karakter og hvilke handlinger som kreves for å motvirke den kommer tydelig frem.[203] Krisen Storbritannia befant seg i kunne ifølge Mosley bare løses ved hjelp av drastiske endringer og en revolusjon av det inneværende styresettet, men han understreker også at målet skal nåes via de etablerte og legale institusjonelle midler. For at krisen ikke skal bli ytterligere intensivert må man unngå at systemet slik det er nå får fortsette: «If the present system of Government continues too long, and the present politicians are allowed to muddle along much further, we may reach disaster before action has been taken.»[204]

Handling var et annet stikkord, og det nyttet ikke med halvhjertede forsøk. I BUF-ukeavisen *Fascists Week* som kom ut fra november samme år anklages den nasjonale samlingsregjeringen for å «kle opp» den samme gamle politikken i nye klær, for å fremstille den som noe nytt, men at dette altså er umulig uten å endre selve grunnlaget for politikken.[205] Ved en annen anledning beskyldes blant annet Det konservative partiet for å ha forlatt sin nasjonale posisjon og overgitt seg til «..the weak-kneed international doctrine.»[206] På liknende vis hevder Quisling at NS er det eneste partiet i Norge som har nasjonens interesser i behold, og undrer seg over hvorvidt Høyre og Venstre ville kunne møtt Eidsvoll-mennene med rak rygg.[207]

Fascismen stod for Mosley som den ultimate moderne ideologien, og ville derfor være særdeles passende til å løse krisene som var et resultat av den moderne tid. I den reviderte utgaven av *The Greater Britain* som ble utgitt i 1934 og tegner opp BUFs politikk enda mer detaljert, skriver

[200] Mosley, *The Greater Britain*: 17-19.
[201] Alexander Raven Thomson, *The Coming Corporate State*. (London: BUF Publications, 1935.): 1.
[202] For en redegjørelse av den økonomiske kollapsen BUF mener Storbritannia står overfor se eksempelvis Alexander Raven Thomson, «Corporate Politics» i *Fascist Quarterly* Vol.1 nr.1, 1935: 20-23.
[203] *The Blackshirt* nr. 1, 1933.
[204] *The Blackshirt* nr. 1, 1933.
[205] *Fascist Week* nr. 1, 1933.
[206] *The Blackshirt* nr. 3, 1933.
[207] Se eksempelvis Quislings tale i *Fritt Folk* nr. 42, 1936.

Mosley at en fascistisk stat ikke kan eksistere uten fascister, man måtte derfor skape en ny ånd, og når dette var gjort skulle BUF intet mindre enn å skape en ny sivilisasjon.[208] BUFs visjon om å skape et helt nytt samfunn kan fungere som et eksempel på en forskjell mellom BUF og andre bevegelser på den ytre høyresiden, jamfør diskusjonen rundt hvorvidt forgjengerne til BUF kan sies å virkelig være fascistiske. Til forskjell fra disse andre gruppene og bevegelsene, som ønsket å bevare det samfunnet de hadde vært vant til, ville BUF forkaste dette og bygge et nytt.

Stabilitet og progresjon

I tillegg til at gammelt måtte erstattes av nytt, stod effektivitet som en viktig egenskap ved den staten Mosley ville skape. For å få til et effektivt styre måtte ifølge Mosley to essensielle faktorer være til stedet til en hver tid, -stabilitet og progresjon.[209] Slik situasjonen var i Storbritannia på begynnelsen av 1930-tallet, anså han Labour-partiet for å representere fremgang, men ikke stabilitet, mens det Konservative partiet stod for denne stabiliteten, men manglet progresjon:

> In the ranks of Conservatism there are many who are attracted there by the Party's tradition of loyalty, order and stability –but who are, none the less, repelled by its lethargy and stagnation. In the ranks of Labour there are many who follow the Party's humane ideals, and are attracted by its vital urge to remedy social and economic evils –but who are, none the less, repelled by its endless and inconclusive debates, its cowardice, its lack of leadership and decision.[210]

Fordi stabilitet var så knyttet til «høyre», og progresjon tilsvarende til «venstre» kom ikke de to viktige faktorene til syne samtidig, og de siste årene mente Mosley at man kun hadde sett stagnasjon.[211] Bare ved å innse at tiden de lever i er dynamisk, og at progresjon bare kan eksistere dersom stabiliteten sørger for det, selv om de tilsynelatende er motstridende, kunne man ifølge ham oppnå et styre som er passende for tiden. For at dette skal kunne skje må styresmakten styrke sin stilling, og Mosley medgir at BUF ønsker å innføre et autoritativt styre i Storbritannia.[212] «The modern State cannot be created without the iron grip of Fascism, holding hard every instrument of national life.»[213]

[208] Mosley, *The Greater Britain*; *Fascist Week* nr. 2,1933.
[209] Mosley, *The Greater Britain*: 23.
[210] Mosley, *The Greater Britain*: 23.
[211] Mosley, *The Greater Britain*: 23.
[212] *The Blackshirt* nr. 1, 1933.
[213] *The Blackshirt* nr. 11, 1933.

Diktatur i moderne forstand

Selv om det var flere stemmer i Storbritannia på denne tiden som var enige om at en sterkere stat var nødvendig for å løse krisene, var Mosley også klar over at ord som nettopp *autoritativt* og *diktatur* ville gi mange briter dårlige assosiasjoner. Det var viktig for Mosley at befolkningen forstod at BUF var en bevegelse av og for briter, og hevder at BUF «seek our ends by legal and institutional means.»[214] Et diktatur, slik opinionen og ikke minst opposisjonen hevder at Fascismen i virkeligheten er, er da heller ikke i BUFs planer for Storbritannia. Mosley viser til det italienske tilfelle og hevder at diktaturet der er et resultat av en voldelig revolusjon, og ikke av Fascismen selv.[215] Denne voldelige revolusjonen, og Fascismen, hadde ifølge Mosley reddet Italia fra den sikre kollaps, men han synes overbevist om at den samme voldelige omvendingen ikke vil bli nødvendig i Storbritannia. Likevel, Mosley holder fast ved at staten er handlingslammet uten makt, og slik situasjonen er for øyeblikket, kan det vise seg nødvendig å ta i bruk andre virkemidler.[216] Det utelukkes ikke at det vil bli snakk om eksempelvis diktatur, fengsling av motstandere og sensur, men bare dersom en voldelig situasjon tvinger dette frem.[217]

«It is customary to decribe Fascism as Dictatorship, a term which leads to some confusion of though.»[218] Slik åpner Mosley underkapittelet kalt «Parliament», hvor han forklarer forskjellen på diktatur i gammel forstand og slik det vil være i den fascistiske staten. Hovedforskjellen er at diktaturet i gammel forstand impliserer at regjeringen eller lederen styrer mot folkets vilje og til en hver tid har mulighet til å gjøre akkurat som de ønsker på tross av det folket vil. Under fascismen vil regjeringen derimot fortsatt måtte ha folkets tillit for å kunne styre.[219] For at noen skal kunne styre effektivt og gjennomføre folkets vilje må de bli gitt makten til å gjøre nettopp dette: «Modern Dictatorship implements the will of the people to action which cannot be implemented without the power of action being entrusted to Government.»[220] Slik forsøker Mosley å fjerne det negative innholdet hans motstandere gir begrepet, og stiller seg bak bruken av det, men da bare med det innholdet han selv gir det. «By Dictatorship we mean Leadership; by Dictatorship they mean tyranny.»[221]

For å vise hvordan opposisjonen og pressen vrenger og misleder folk med tanke på innholdet i diktatur i moderne forstand vises det til Italia og Tyskland. Disse fremstilles som de ledende

[214] *The Blackshirt* nr. 1, 1933.
[215] *The Blackshirt* nr. 1, 1933.
[216] *The Blackshirt* nr. 1, 1933; *Fascist Week* nr. 14, 1934.
[217] *The Blackshirt* nr. 1, nr. 6, 1933.
[218] Mosley, *The Greater Britain*: 26.
[219] Mosley, *The Greater Britain*: 26.
[220] Mosley, *The Greater Britain*: 26.
[221] Mosley, *The Greater Britain*: 26.

nasjonene i Europa, og ved flere anledninger fortelles det at BUF er i kontakt med både Hitlers og Mussolinis bevegelser.[222] Mosley stiller spørsmålet: dersom Mussolinis regimet styrer mot det italienske folkets vilje, slik det fremstilles i offentligheten, hvordan har det seg at Il Duce møtes med den største begeistring overalt hvor han reiser i Italia?[223] Og videre: «Equally fatuous is the suggestion that Hitler frogmarched forty million Germans to the Poll to vote for him, but by a slight oversight omitted the three millions who retained and exercised perfect liberty to vote against him.»[224] Dette utdypes også i en egen artikkel i partiets hovedorgan med tittelen «Leadership and Dictatorship». Der vises til det til hvordan den sosialistiske og borgerlige pressen hevder at de 42 millioner italienere og 62 millioner tyskere i de to nasjonene henholdsvis kryper sammen under Mussolinis terror og skjelver i frykt for Hitler.[225] BUF hevder at dette er en selvinnlysende absurd påstand, da det vil være plent umulig for en person å få til dette.[226]

Staten BUF ville skape skulle da være en form for moderne diktatur, med en styrende elite eller enkel leder som sørget for at folkets egentlige vilje kom til uttrykk, noe Mosley var overbevist om at den ikke gjorde slik den daværende sitasjonen var. Dette er helt på linje med hvordan NS ser på situasjonen, deres plan for Norge ville ifølge dem føre til et sterkt folkestyre i form av at noen, handlekraftige menn blir gitt fullmakt til å handle på vegne av dem, selv om NS dog ikke vil ha merkelappen diktatur.[227] Mosley medgir at en enkelt leder vil være å fortrekke, da dette har vist seg mest effektivt. Diktaturet, eller heller «Ledelsen» ville være helt avhengige av folkets entusiastiske støtte og kunne ikke fortsette uten denne. Her ser man tydelig hvordan BUF intenderer at de skal være en massebevegelse på linje med slik de oppfatter PNF og NSDAP. Samtidig understreker Mosley ved flere anledninger at han ikke ønsker at de i Storbritannia vil bli nødt til å ta i bruk alle de samme virkemidlene og metodene som de har måttet i disse landene.[228] Igjen er det snakk om britiske metoder for Storbritannia, noe som bringer oss videre til Parlamentets stilling i den nye staten.

[222] Se eksempelvis *The Blackshirt* nr. 17, 1933 hvor man kan lese om at BUF i tillegg til å ha vært i Roma og besøkt Mussolini, jevnlig besøkes av, samt besøker Hitlers partifeller, og har knyttet nære vennskapsbånd; eller *The Blackshirt* nr.91, 1935 hvor en artikkel med overskriften «Leading in the World recovery –Thriumph of Fasctits Nations.» trekker frem Italia og Tysklands fremragende resultater og fremgang. Se også Mosley fortelle om Italias suksess med den korporative løsningen, og hva de enda ikke har lyktes med, *The Greater Britain*: 100.
[223] Mosley, *The Greater Britain*: 26-27.
[224] Mosley, *The Greater Britain*: 27.
[225] *The Blackshirt* nr. 22, 1933.
[226] *The Blackshirt* nr. 22, 1933.
[227] *Nasjonal Samling* nr. 3, 1934.
[228] Mosley, *The Greater Britain*: 27; *The Blackshirt* nr. 1, 16, 1933.

Tungrodd parlamentarisme

«Fascism is not a creed of Governmental tyranny. But it is definitely a creed of effective government in strong contradiction with the present decadence of the Parliamnetary system.»[229] Med denne påstanden viser Mosley tydelig at han selv og hans meningsfeller hadde sett seg grundig lei av at parlamentarismen, et annet av de viktigste likhetstrekkene man ser mellom deres og NS' tankesett. Slik Mosley så det hadde Parlamentet, som skulle og burde være et talerør for befolkningen, heller blitt et forum hvor politikerne tok opp ting som hverken interesserte eller berørte det britiske folket. På samme måte hevder BUFs ledende ekspert på korporatisme at «Present-day Parliment is hopelessly incompetent».[230] Alexander Raven Thomson skriver videre at dette henger sammen med at parlamentsmedlemmene velges på basis av partier og geografi, ikke fagkunnskap og yrke, samt at de viktige sakene druknet i blant annet opposisjonens innebygde muligheter til å trekke ut prosesser.[231] En annen igjen hevder rett og slett at man ikke kan stole på Parlamentet lenger.[232] Små detaljer kom i veien for at de store problemene kunne løses. I tillegg mente Mosley at mesteparten av lovforslagene som skulle stemmes over i Parlamentet krevde inngående kunnskap innen de ulike felt de ulike forslagene gjaldt. I stedet ble de heller lagt frem, diskutert og stemt over av medlemmer som ikke hadde denne kunnskapen han mente krevdes. For å unngå dette han mente var unødvendig «flisespikkeri», burde det partiet eller den bevegelsen som fikk flertallet i parlamentet få absolutt makt, slik at de kunne fatte beslutninger uten å ta hensyn til for mange parter. Slik kunne denne tregheten forsvinne helt.

> We must eliminate the solemn humbug of the six hundred men and women indulging in detailed debate over every technical measure, handled by a non-technical assembly in a vastly technical age. Thus only shall we clear the way to real fulfilment of the Nation's desire, which is to get things done in modern conditions.[233]

Per 1932 mente altså Mosley og andre i BUF at Parlamentet på ingen måte uttrykte folkets vilje slik det i teorien skulle, men snarere jobbet mot den. Det gjorde også det inneværende partisystemet, som var med på å forsterke og opprettholde klassemotsetninger han mente var så ødeleggende for et harmonisk samfunn. Det fremheves igjen og igjen at den eller de som styrer må ha makt til å virkelig *utøve* politikk og gjennom det folkets vilje. I det nye samfunnet BUF ønsket å skape skulle de over nevnte «feilene» fjernes og korporatismen fremtrådte som den

[229] Mosley, *The Greater Britain*: 27.
[230] Thomson, *The Coming Corporate State*: 30.
[231] Thomson, *The Coming Corporate State*: 30.
[232] *The Blackshirt* nr. 90, 1935.
[233] Mosley, *The Greater Britain*: 28-29.

eneste fornuftige måten å organisere staten på. Den korporative staten fremstod for Mosley som det mest konstruktive man så langt hadde kommet frem til av politisk organisering. Og selv om han visste at korporatismen nok var ukjent for mange, mente han likevel at denne formen for organisering av natur ville være veldig passende til det britiske lynne.[234]

I kapittelet «The Corporate State» i *The Greater Britain* beskriver Mosley i detalj hvordan Storbritannia skal organiseres korporativt. Han anså at å organisere Storbritannia på denne nye måten ville hjelpe dem ut av krisen, men samtidig var han tydelig på at det ikke skulle være noen form for kriseløsning som skulle byttes ut straks det gikk bedre. Derimot skulle den korporative staten være tilpasningsdyktig, og stadig følge utviklingen den moderne tiden brakte med seg, ettersom intet rigid system kunne forventes å gjøre dette. Mosley mente det korporative systemet skulle organiseres som en menneskekropp, hvor alle de ulike delene gjorde sin del ved å utføre separate oppgaver, men til sammen jobbet alle for kroppens beste.

Mosleys tanke om samfunnet som en kropp er et godt eksempel på den tidligere nevnte organismeteorien som er så typisk for den korporative tanken. Også Thomson så fascismen og korporatismen som nødvendig for å skape et harmonisk samfunn: «Fascism recognises the nation as an organism with a purpose, a life and means of action transcending those of the individuals of which it is composed.»[235] Samfunnet er som et legeme hvor det overordnede ansvaret lå hos hjernen, som ingen kropp kunne fungere uten. Hjernen som representerte styresmaktene, skulle bare gripe inn når noen gikk utover de klart satte grensene. Alle de ulike parter i et system, økonomiske, industrielle og så videre burde jobbe sammen på tilsvarende måte. «Alle i staten, ingen utenfor eller mot den.»[236] Om dette siste er en bevisst henvisning til Mussolinis utsagn er uvisst ettersom han ikke nevnes eller krediteres på noen måte i denne sammenheng. Men med tanke på at Mosley allerede har vært i Italia og møtt Il Duce, samt studert hans parti og ideologi, er det en stor sannsynlighet for at han var klar over «plagiatet». Det går heller ikke langt mellom utgivelser av de ulike BUF-avisene som har en eller annen henvisning til Italia og Mussolinis regime og ideologi. I sin selvbiografi skriver Mosley at «…The original corporate thinking belongs to Mussolini, and in England its chief protagonist was Raven Thomas.»[237]

[234] Mosley, *The Greater Britain*: 34.
[235] Thomson, *The Coming Corporate State*: 44.
[236] Mosley, *The Greater Britain*: 35.
[237] Mosley, *My Life*: 332.

"Authority, prosperity and freedom"

Slik lyder tittelen på en av mange artikler trykket i BUF-pressen som omhandler den korporative statens fordeler, særlig ovenfor liberalismen og demokratiet, og hvordan denne skal bygges.[238] Den er skrevet av den over nevnte Aleksander Raven Thomson, som altså var en av partifellene med mest kompetanse innen emne. Som «director of policy» i BUF var han en av de som aktivt deltok i å forme partiets ideologi, særlig innen dette feltet og økonomisk politikk. Artikkelen, som kan sies å være en kortversjon av den senere utgitte boken *The Coming Corporate State*, viser en inngående analyse av det eksisterende systemets feil og mangler, hva som er årsaken til disse, hvordan man måtte kvitte seg med det og erstatte det med den korporative staten, viss fordeler beskrives i stor detalj.[239]

Autoritet, fremgang og frihet presenteres som den korporative fasciststatens slagord, bare med disse tre faktorene kan deres mål nåes.[240] Slagordet står mot den franske revolusjonens «frihet, likhet og brorskap» og hadde i stor grad lagt grunnlaget for det demokratiet som hadde blitt bygget opp i Europa. Thomson mener det ikke kan være noen tvil om at revolusjonens slagord appellerte til de store massene som led under de rikes grådighet, men at det mister helt sin betydning når allmuen ikke lenger kjemper mot et luksuskrevende aristokrati, hvilket man ikke kan si at er tilfelle i Storbritannia på dette tidspunkt. Han påpeker også at det er viktig å merke seg at de tre ordene formidler et destruktivt motiv for opprør mot den sosiale ordenen mer enn de legger konstruktive prinsipper for å styre. Videre i artikkelen gjør Thomsen rede for hva han mener de tre ordenes egentlige ideologiske innhold er, og hvordan de er særdeles motstridende.

Først ut er «liberty», som beskrives som individets opprør mot en autoritet det finner tyranniserende og irriterende. Thomson sier at dette er en naturlig aktivistisk egenskap i menneske, men at det er en farlig antisosial følelse som har fått utløp i liberalismens prinsipper om frihandel og laissez-faire, som igjen har ledet til kaos og ukontrollert individualisme. «Equality» er det arrogante borgerskapets opprør mot det privilegerte aristokratiet med et krav om like muligheter med de adelige. Dette har slik han ser det blitt et skalkeskjul for en følelsesmessig masseprotest mot de i høyere posisjoner i samfunnet, og har lagt grunnlaget for at kommunismens og sosialismens frø har funnet grobunn i et misfornøyd proletariat. «Fraternity»

[238] Alexander Raven Thomson, «Authority, Prosperity and Freedom» i *The Blackshirt* 16.nov 1934. Andre eksempler er *The Blackshirt* 1.april 1933; Alexander Raven Thomson. «Corporate Economics» i *Fascist Quarterly* Vol.1 nr.1, 1935; A.K. Chesterton. «Corporate State or Crime State?» i *Fascist Quarterly* Vol.1 nr.1, 1935; C.R. Miller. «Party-State or Order-State?» i *Fascist Quarterly* Vol.2 nr.3, 1936; *The Blackshirt* nr. 194, 225, 239, 1937; *Action* nr. 108, 121, 1938; *Action*.
[239] Thomson, *The Coming Corporate State*.
[240] Thomson. «Authority, Prosperity and Freedom». Alt i underkapittelet med denne tittelen er hentet derfra om ikke annet spesifiseres.

er det nødvendige fellesskapet og samarbeidet mellom dem som ønsker å gjøre opprør mot samfunnsordenen, en følelse som for lengst har forsvunnet fra demokratiet som i stedet har blitt en slagmark for motstridende interesser. Det opprinnelige broderlige element i demokratiet er erstattet av den evige fraksjonskampen mellom klassene.

Videre fortsetter Thomson med å forklare hvor motstridende de tre ordene er:

> 'Liberty', if it means anything at all, must mean denial of equality, for if a man is to be allowed to develop his faculties in complete liberty then he will become unequal to his fellows. Indeed, the present world of millionarie financers and industrialists, each at liberty to use his immense capital resources to further enrich himself at the expense of the nation, is not exactly a state of social equality. Soviet Russia has shown, on the other hand, that even a semblance of proletarian equality can only be attaind by the almost complete denial of liberty. 'Fraternity' as we have seen, suffers complete extinction in the conflict of 'Liberty' and 'Equality'in modern Democracy.

Thomson konkluderer med at det ikke er det minste merkelig at demokratiet har vist seg å være den gedigne fiaskoen det er, da det er basert på så mangfoldige og motstridende prinsipper. Igjen ser vi en tydelig misnøye med demokratiet og det det har ført med seg, ikke minst den individuelle frihet og tanken om at mennesker er prinsipielt like, klassemotsetninger og sosialismen. Artikkelens hensikt er å forsøke å formidle fascismens idealer i et tilsvarende slagord som det for den franske revolusjonen, og det finnes da ifølge Thomson ingen mer naturlig plass å begynne enn ved en analyse av den fascistiske, korporative stats essensielle komponenter. Jamfør de ulike variasjonene av korporatisme nevnt over, kan disse slik Thomson beskriver det oppfattes som trefoldig av natur. Slik kan korporatismen sies å være 1) Et filosofisk begrep som anerkjenner nasjonen som en høyere organisme som overskrider de individer den er satt sammen av, 2) En økonomisk organisasjon som planlegger og utvikler industrien i samsvar med nasjonens velferd, 3) En sosial orden som sørger for opprettholdelse av individuell frihet i form av muligheten til selvutvikling og initiativ, så lenge det ikke går på bekostning av nasjonens beste.

Videre forklarer Thomson at BUF i første rekke oppfatter staten for å være en samlet nasjon, deretter som et konglomerat av yrkesgrupper og til sist som en samling individuelle borgere. Av disse enhetene kommer individet i siste rekke, noe som er typisk for fascismen. De som støtter og ønsker å opprettholde demokratiet angriper et samfunns problemer ut fra helt andre prinsipper og vinklinger enn de BUF vil gjøre. Thomson utdyper dette og den korporative fasciststatens slagord på følgende måte:

> As Fascists, we approach these three problems from an entirely new angle, which may be expressed by the slogan: – «AUTHORITY, PROSPERITY AND FREEDOM,» when AUTHORITY is the means by which the State is maintained as a social entity. PROSPERITY is attained by the functional organisation of economic and industrial groups. FREEDOM is realised by the individual once he is released from political corruption and economic oppression to enjoy leisure for cultural self-expression.

Den mest vesentlige forskjellen mellom dette slagordet og demokratiets, er vekten på den individuelle friheten som i motsetning til i demokratiet ikke settes som det viktigste av alle prinsipper. BUF innser viktigheten og nødvendigheten av at individene i et samfunn har frihet til eget initiativ og selvutfoldelse, dette ses på som basisen for et sunt sosialt liv, men dette går altså ikke foran alt annet. En annet BUF-medlem sier det noe mer krast: «Individualism is no longer to have power to debase a Nation.»[241] Ekte individuell frihet kan bare komme som en følge av et godt styre og økonomisk frigjøring, Thomson sammenligner det motsatte med «å sette kjerra foran hesten». Thomson skriver videre at den logiske slutningen han drar fra å ha sett liberalismen resultere i det kapitalistiske systemet er at å ha frihet («Liberty») som overstyrende prinsipp vil til syvende og sist ødelegge for friheten selv og i stedet lede til kaos, hvilket igjen passer godt med BUFs narrativ om det demokratiske samfunnets krise og kollaps.

Gjennom hele artikkelen ser man et stort samsvar mellom det Thomson skriver og det Mosley uttrykker i *The Greater Britain* noen år tidligere. Man kjenner særlig igjen det Thomson skriver i siste avsnitt av artikkelen, nemlig at fascismens viktigste mål er å bygge den korporative staten. En slik organisering vil ifølge Thomson være den sunneste korrelasjon for alle deler av samfunnet og det er i perfeksjoneringen av den gode balansen dette styresettet innebærer, at fascismen finner sin styrke.

Den korporative organisering av Staten[242]

I det foregående har jeg forsøkt å vise hva BUF så som styrkene ved korporatismen, samt hva ved det gamle systemet som feilet ifølge dem. Videre har jeg sett på hvordan dette skulle gjøres rent praktisk, noe Mosley i stor grad har gjort rede for i partiets program, samt Thomson i *The Coming Corporate State.* En generell observasjon av materiale jeg har undersøkt med tanke på korporatismen er at det skrives langt mer om dette i de første årene av perioden som analyseres, og kanskje særlig etter at partiet skifter navn til British Union of Fascists and National

[241] A.K. Chesterton i *The Blackshirt* nr. 90, 1935.
[242] Alle henvisninger i dette underkapittelet er fra Mosley, *The Greater Britain*, sidene 34-48 om ikke annet er spesifisert. På direkte sitater markeres sidetall.

Soscialists i 1936, og bare British Union i 1937. Det advokeres hele perioden for en korporativt oppbygget stat, men det går etter hvert lengre mellom artiklene som tar for seg selve oppbyggingen.[243] En annen bemerkning, med tanke på det komparative aspektet, er at BUF redegjør langt mer detaljert og beskrivende om hvordan staten skal bygges opp og stemmesystemet fungere, enn det NS på sin side gjør.

Helt konkret skulle regjeringen først av alt få makten til å iverksette et nytt økonomisk system. Dette skulle skje gjennom iverksettelsen av en ny lov, en såkalt «enabeling act», som frigjorde regjeringen fra seigheten i parlamentariske prosesser. Her ser man klare paralleller til det som skjedde i Tyskland da Hitler fikk de stemmene han trengte for å få gjennom en slik lov i 1933, og han fra da av kunne regjere uten å forholde seg til parlamentet. Tilsvarende kan man muligens si at valgloven av 1923 hadde den samme effekten i Italia. Denne loven innebar at det partiet som fikk flest stemmer (minimum 25 %) fikk to tredjedeler av representantene.[244] Man ser også hvordan det økonomiske aspektet til stadighet synes å ha forrang for Mosley, til forskjell fra eksempelvis et åndelig, som vi skal se stod i høysete for Quisling.

En av de viktigste endringene i forhold til det inneværende demokratiske parlamentariske systemet var at i det korporative Storbritannia skulle Parlamentet velges på yrkesbasis og ikke partitilhørighet. Samt at selve valget skulle utføres på yrkesmessig basis i stedet for et geografisk basert valg. Leger skulle stemme som leger, minearbeider som det, mødre som mødre, og så videre, hver innen sin passende korporasjon, slik kunne man sikre at det fantes et spenn av kompetanse ved at Parlamentet bestod av representanter fra de ulike yrkesgrupper og industrier, ikke partipolitikere. «…they will vote within their own industries and occupations for candidates they whom they know well on subjects with which they are familiar.»[245] Det ineffektive styret Storbritannia ifølge BUF for øyeblikket har skyldes som nevnt blant annet denne kombinasjonen av at systemet er preget av en treghet muliggjort av innbygde mekanismer og partipolitikeres ukyndighet på eksempelvis industrielle områder. Som Thomson viser legger BUF opp til at en stor grad av selvstyre for industriene via korporasjonene skal lette arbeidsmengden for parlamentet slik at det kunne konsentrere seg om de viktige lovgivende prosessene:

> How will British Union restore Parliment as a usefull instrument of Government? First by redusing the work it is required to do. (…) A great volume of present parlimentary

[243] Dette vil være årsaken til at det i hele dette kapittelet for det meste henvises til kilder i tidsrommet 1933-1935/36.
[244] Se eksempelvis Dahl, *Fra konsens til katastrofe*: 22; 125.
[245] Mosley, *The Greater Britain*: 43.

> buisness upon industrial matters will be diposed of by people far more competent to deal with it than are the present members of Parliament.[246]

På denne måten kan eksempelvis bomullsindustrien selv sørge for at spørsmål og reguleringer som bare gjelder deres egen industri, hvilket de selv da åpenbart har den største kompetansen innen, blir løst på en tilfredsstillende måte.[247] Her kan man se at de ulike yrkeslaugene i NS' ideologi skal ha en lignende funksjon. Ved å fjerne det partipolitiske aspektet ville man også starte på nedbrytingen av klasseskiller som følge av nettopp partitilhørighet. Slik får man ifølge BUF både en mer effektiv industri og et parlament som kan konsentrere seg om *lovgivning* innen de fundamentalistiske og generelle sakene. Her ser vi at til forskjell fra i det parlamentariske systemet, hvor parlamentets rolle i stor grad er å kontrollere regjeringen og sørge for at den har parlamentets tillitt, skal den i under det korporative systemet bare være et rådgivende verktøy for regjeringen. I tillegg skulle Parlamentet på dette tidspunkt kun være rådgivende overfor regjeringen som på sin side skulle ha makt og evne til å *utøve* sin politikk.

I første omgang skulle Parlamentet fortsette å ha muligheten til å forkaste regjeringen, men det permanente systemet skulle bli annerledes. I den videre utviklingen av staten skulle befolkningen, i et annet valg, separat fra parlamentsvalget, stemme for eller mot den sittende regjeringen minimum hvert 5.år. Her ser man en likhet til det som ble gjennomført i Italia, hvor velgernes rett etter hvert ble innskrenket til å stemme ja eller nei til en satt liste. Da dette skjedde etter at andre politiske partier og organisasjoner var oppløst betydde det i praksis å si ja eller nei til fascistenes liste. Hvis en regjering mistet folkets tillitt (stemme) var det kongen som skulle utnevne nye medlemmer ettersom han fant dem passende. Her kan man se at Mosley ikke forkastet alt ved det gamle systemet, han beholdt noe han mente fungerte og samtidig ville kongen få tilbake et gammelt prerogativ han hadde vært foruten i en periode. «Whatever is good in the past we both respect and vencrate.»[248] Det fremheves videre at nettopp kongehuset er en av disse tingene svartskjortene respekterer i høyeste grad, noe man også ser til stadighet av partiavisenes lojalitetserklæringer overfor kongen.[249] I tillegg til det yrkesbaserte Underhuset skulle det i BUFs korporative stat finnes et slags andrekammer bestående av spesialister og menn med særskilt god generell kunnskap, som skulle erstatte det nåværende House of Lords. «The House of Lords is one of the inworkable anachronisms of the present system.»[250] Overhuset er altså en av de mange tingene ved det inneværende systemet Mosley forkaster.

[246] Thomson, *The Coming Corporate State*: 30.
[247] Thomson, *The Coming Corporate State*: 30.
[248] Mosley, *The Greater Britain*: 39.
[249] BUF stadfester at de er «loyal to the King and Crown» i blant annet *The Blackshirt* nr. 11, 21, 24, 1933; *Fascist Week* nr. 9, 1934; *The Blackshirt* nr. 90, 1935; *The Blackshirt* nr. 144, 1936.
[250] Mosley, *The Greater Britain*: 39; Thomson, *The Coming Corporate State*: 32.

Dette andrekammeret skulle også kun være rådgivende ovenfor regjeringen, og da på områder som ikke gikk på tekniske affærer, religion, utenrikspolitikk etc.

Regjeringen skal som nevnt ikke lenger være avhengig av Parlamentets kontroll, og vil dermed stå friere enn i det inneværende systemet. I Mosleys korporative Storbritannia skal BUF i tillegg fjerne den ifølge Thomson «absurde ideen om at regjeringens medlemmer må velges blant Parlamentsmedlemmene».[251] Med andre ord forsvinner et av parlamentarismens viktigste kjennetegn, at regjeringen utgår fra parlamentet. Dette grunngis med at de som nå velges inn i Parlamentet ut i fra sin dyktighet innen sitt yrke, ikke nødvendigvis vil være de beste kandidatene til å innta en ministerpost.[252] Som med Parlamentet skal også regjeringen effektiviseres ved at den gir fra seg noen ansvarsområder, særlig med tanke på byråkratiske prosesser og detaljer som tar unødvendig mye tid i forhold til relevans, til korporasjonene. I tillegg skal flere departementer slåes sammen, slik at antall ministerposter innskrenkes og makten fordeles på færre hender, anslagsvis åtte personer hvor tre-fire av dem vil utgjøre et indre kabinett sammen med Statsministeren.[253] Statsministeren og denne innerste kretsen vil alltid ha siste ord og ikke være «kneblet av byråkratiets røde teip.»[254]

Korporasjonene

Alt som er nevnt over ville føre til at regjeringen ble fritatt fra parlamentets kontroll, og dermed ville et annet av grunnprinsippene for parlamentarismen også forsvinne, ved at parlamentet mister sin rett til å kaste regjeringen. Videre skulle samfunnet bli korporativt organisert ved at det ved siden av dette som er skissert over med tanke på statens oppbygning (Hjernen) skulle skapes en parallell industriell struktur (resten av kroppen) som i teorien skulle være selvstyrende. Jeg har allerede vært inne på at dette var et ledd i BUFs plan for å sørge for mer effektiv styring. Ved at de ulike industriene kunne sørge for styre og stell blant sine, kunne Parlamentet konsentrere seg om ting som ikke angikk industrien. Det skulle settes konkrete regler for hvordan individet og interesser skulle kunne fungere, og så lenge man holdt seg innenfor grensene ville egenprofittering godtas og oppmuntres.

«Kroppen» skal organiseres på følgende måte: De ulike økonomiske næringene deles av BUF inn i fire grupper, hvilket består av A) Primary products, B) Industrial, C) Distrubitive og D) Administrative etc. Disse skulle videre deles inn i 25 korporasjoner, under A fantes eksempelvis 1) jordbruk, 2) fiske og så videre, mens det under D var korporasjoner som 20) bank og

[251] Thomson, *The Coming Corporate State*: 34-35.
[252] Thomson, *The Coming Corporate State*: 34-35.
[253] Thomson, *The Coming Corporate State*: 34.
[254] Thomson, *The Coming Corporate State*: 35.

forsikring og 23) kunst og underholdning. Hver av disse 25 korporasjonene skulle være sammensatt av et likt antall representanter fra arbeidsgiversiden, arbeidstakerne samt forbrukerne.[255] «Each group will be given equal representation and equal power and may not be outwoted by the other two.»[256] I første omgang forstår jeg ikke helt hvordan dette skal fungere, da det i mine øyne vil være naturlig at dersom to av partene er enige, må den tredje føye seg. Leser man derimot oppbygningsplanen videre virker det som at det faktisk stilles krav til at partene alltid må komme til enighet, - alle tre. «Sane functoning of the nation as a whole can only be attained by the collaboration between the various industrial factors, not by their mutual hostility, as supposed by the Manchester school of economics.»[257]

På arbeidsgiversiden velges representantene blant partnere, eiere, lederskap og direktører, mens arbeidstakersiden velger sine blant alle ansatte, uavhengig av deres funksjon, da utenom lederskapet. Den siste kategorien av representanter i korporasjonene skal som nevnt være forbrukerne, og mange vil da sikkert undre seg over at staten selv ikke skal representeres, ettersom korporatismen jo fordrer et samarbeid mellom nettopp denne og næringslivet. Staten skal da også være representert ved at forbrukersiden beleilig nok skal velges blant regjeringsmedlemmene, da disse ifølge BUF som nasjonens representanter vil være det beste valget til dette.[258] De 25 korporasjonene kunne igjen deles inn i mindre grupper slik at flere av de ulike yrkene innen industriene kunne få egne forum hvor de kunne ta opp saker som angikk deres yrkesgruppe. Over korporasjonen, stod det Nasjonale korporasjonsrådet, som skulle ha en meklende og rådgivende status.

På denne måten kunne de som faktisk hadde kunnskap om de ulike områdene være de som i all hovedsak hadde ansvaret, og de ulike korporasjonene ble gitt ansvar for planlegging, kontroll og velferdstiltak. Man skulle forhandle om alt fra lønn og pensjon til arbeidsvilkår innen korporasjonene, og staten grep bare inn dersom partene ikke selv kom til enighet. Dette skulle også være en måte å fjerne klasseskiller på, ettersom alle lag av befolkningen jobbet sammen, mot et felles mål. Når man ser på det som står i partiavisene angående den korporative staten, og hvorfor BUF gjennom fascismen vil bygge en stat organisert etter et slikt mønster, er det ofte dette aspektet som fremheves.[259]

---

[255] Thomson, *The Coming Corporate State*: 5.
[256] Thomson, *The Coming Corporate State*: 5.
[257] Thomson, *The Coming Corporate State*: 5.
[258] Thomson, *The Coming Corporate* State: 6.
[259] *The Blackshirt* nr. 8, 14, 16, 1933; *Fascist Week* nr. 11, 15, 1934; *The Blackshirt* nr. 91, 96, 104 , 1935; *The Blackshirt* nr. 141, 142, 167, 1936; *Action* nr. 3, 18, 1936; *Action* nr. 47, 1937;

Denne «klassekrigen» som ses på som et resultat av kapitalismen og liberalismen, og ikke minst forsterket av sosialismen, skal forsøkes å bekjempes med flere tiltak. Blant annet har BUF utarbeidet en arbeids lov, «A charter of Labour», som i likhet med Mussolinis «Carta del Lavorno» og Hitlers «Gesetz zur Ordnung der nationalen Arbeit» skulle sette opp rammer som alle parter kunne enes om og arbeide innenfor. Et annet virkemiddel som skal tas i bruk for å bidra til ro og orden i arbeidslivet, var å iverksette et forbud mot streik og lockouts, slik man hadde hatt i Italia siden 1926, og som ifølge BUF var en viktig brikke i fremgangen regimet hadde hatt.[260] Man kunne også se statens inngripen ved at fagforeninger og arbeidsgiverorganisasjoner i det nye samfunnet skulle være i regi av korporasjonene, og altså være underlagt staten. Disse skulle være obligatoriske for alle å engasjere seg i, og var også ment som et ledd i å fjerne inndelinger av klasser basert på eksempelvis partitilhørighet.[261]

Pressefrihet eller sensur?

I det nye Storbritannia skulle pressen være fri, under det litt banale forbehold om at den refererte sannheten, noe som selvsagt ville avgjøres ved hjelp av skjønn fra styresmaktene. Regjeringen kunne saksøke aviser den mente ikke overholdt dette. Her synes det klart for meg at Mosley åpner for avskaffelse av pressefriheten slik den var og å innføre i alle fall delvis sensur. Dette fordi man med stor sannsynlighet kan anslå at dersom noen skulle komme til å skrive noe BUF regjeringen ikke anså som sant, ville dette blitt nektet trykket og publisert, eller de ansvarlige ville bli saksøkt. For å kunne ytre seg i pressen måtte man i denne nye staten si seg enig i styresmaktenes virkelighetsoppfatning, noe svært mange ikke ville kunne gjøre, og dermed ville de heller ikke kunne skrive det de ville.

I BUF-pressen ser man eksempelvis flere ganger at det hevdes at artikler i andre aviser som refererer fra forholdene i Tyskland bare er oppspinn, eller i alle fall strekt overdrevet.[262] Da dette ikke ville blitt godkjent i den den nye staten, i og med at det ikke samsvarte med BUFs sannhet, vil man kunne si at det de facto er snakk om sensur, ved at alt som ikke stemte overens med myndighetenes virkelighet ville fjernes/utelukkes. På den andre siden kan man muligens argumentere for at slik BUF og Mosley så det ville dette på ingen måte være tilfelle, for før de kunne skape den nye staten ville de jo allerede ha skapt en ny, fascistisk ånd i folket, og partiets virkelighetsoppfatning ville slik være alles. Likevel, i den britiske offentligheten og i borgerlig og venstreorientert presse ble BUF beskyldt for å ville avskaffe ytringsfriheten. Slik dette adresseres i *The Blackshirt* november 1933, kan man se at dette ikke direkte benektes: «It has

[260] *The Blackshirt* nr. 20, 1933.
[261] Thomson, *The Coming Corporate State*: 5-6, 22-24; *The Blackshirt* nr. 4,15, 1933.
[262] Se eksempelvis *The Blackshirt* nr. 1, 4, 7 1933.

been stated that when Fascism comes into power Freedom of speech will be abolished. If unpatriotic and scandalous journalism constitutes «free speech» then it certainly will be abolished.»[263] Det er kanskje et paradoks at Mosley helt til sine siste dager var veldig opptatt retten til å kunne ytre seg, noe han mente at BUF i 1930-årene ofte ikke fikk. Dette begrunnes blant annet med at de ble kneblet og ikke fikk ytre seg fullt ut fordi de så ofte ble avbrutt av kommunister, «the red scares».[264]

Ikke mer «brød og sirkus»

Den nye statens inngripen i britenes hverdag og på alle samfunnsplan blir tydeliggjort under et kapittel kalt «The problem of Leisure».[265] Thomson forklarer her at effekten av å finne en løsning på produksjonsoverfloden og distribuering av denne vil kun være en midlertidig løsning på arbeidsledigheten ettersom den moderne industrien i stadig større grad vil føre til at maskinene tar over for menneskene. For å møte denne utfordringen og sørge for at befolkningen ikke faller tilbake i ledigheten vil BUF innføre kortere arbeidsdager, lengre utdanningsløp og tidligere pensjon. Dette vil ifølge BUF føre til at flere kan være i arbeid, men også at arbeidsledighetsproblemet etter hvert vil et annet type problem, nemlig at befolkningen har for mye fritid.

I den nye staten skulle dette unngås ved at korporasjonene pliktet til å sørge for fritidssysler, eksempelvis sportsanlegg. Thomson bruker analogien om «brød og sirkus» i Romerriket, som henspiller på hvordan befolkningen der kunne bli og lot seg pasifisere. «The decline of Rome included the policy of bread and circuses for the dispossessed proletariat deprived of access to work and the soil.»[266] Britene skulle derimot heller være som grekerne, de skulle aktivt delta, ikke se på slik som romerne. Eksempelvis skulle man ikke se på fotball, eller vedde på hester, men henholdsvis spille selv og trene opp hesten. Her ser man også et krav om at befolkningen i det korporative Storbritannia skal være aktive og i fysisk god form, da denne sysselsettingen i første omgang konsentrerer seg om sport og utøvende aktiviteter. Man ser i tillegg at staten trer inn på områder som man ikke hadde vært vant til tidligere, samfunnet går i retning av det totalitære.

[263] *The Blackshirt* nr. 29, 1933.
[264] *The Frost Programme* BBC 15.november 1967 https://www.youtube.com/watch?v=rd7LcaXZzUs Jeg ble tipset om dette intervjuet da jeg var i Sheffield, hvor de ikke hadde det i arkivsamlingen selv, men kunne informere om at det fantes i sin helhet på Youtube; *The Blackshirt* no.6, 1933; *The Blackshirt* no.26, 1933; *The Blackshirt* no.67, 1934; *The Blackshirt* nr. 71, 1934; Mosley, *My Life*: 293-301.
[265] Thomson, *The Coming Corporate State*: 40.
[266] Thomson, *The Coming Corporate State*: 40.

Det korporative samfunnet vil være langt mindre pluralistisk enn slik det britiske samfunnet var på 1930-tallet, først og fremst fordi det ikke skal finnes politiske partier i Staten, bare en fascistisk bevegelse i førersetet. Det sies ikke eksplisitt at andre partier forbys, men det er implisitt i det at partipolitikken skal opphøre og at alle forventes å støtte opp om fascismen. Mer eksplisitt sies det derimot at alle interesser som jobber mot fascismen og den korporative staten skal undertrykkes.[267] BUF hevder derimot at fascismen ikke setter noen stopper for religionsfrihet, partiet har en «policy of religous toleration.»[268] Ved en annen anledning skrives det at «..His religion is a man's private affair, and Fascism keeps out of religious questions, only asking in return that the Churches shall keep out of politics.»[269] Isolert sett var nok denne toleransen i all hovedsak begrenset til å gjelde kristendommen når det gjaldt Storbritannia, men med tanke på at det i et større bilde var snakk om et stort imperium som inkluderte flere folkeslag eller «raser», må dette også gjelde andre religioner.[270]

Det korporative Norge

«Sovjetter uten kommunister!»

Vidkun Quisling i *Russland og vi* (1930)[271]

Vekk med partipolitikk og klassekamp

På omtrent samme tidspunkt som Mosley og BUF tegnet opp sitt korporative Storbritannia, jobbet Quisling og den indre kretsen i NS med å fastsette og formulere sine mål og planer for Norge. Partistiftelsen var som nevnt tidligere mye myntet på den samme skuffelsen over de etablerte partiene og deres arbeid som Mosley og medlemmene av BUF hadde opplevd, samt at Quisling hadde opplevd personlig nederlag som minister i Bondeparti-regjeringen. Til forskjell fra BUF, som altså la vekt den økonomiske tilbakegangen, kan det synes som om den åndelige nedbrytningen var mer vesentlig for NS. De gamle partiene var ifølge Quisling og NS ikke skikket til å løse situasjonen og det sammenbruddet de mente var i ferd med å ramme Norge. I deres narrativ stod Norge i likhet med flere andre land i Europa på randen av den totale kollaps. Quisling skriver ved flere anledninger, i likhet med Mosley, at dersom det nåværende «styre og stell» får fortsette innebærer dette en videre forarmelse av samfunnet, og det vil ende med

[267] *The Blackshirt* nr. 42, 1934.
[268] Se eksempelvis Mosley, *100 questions asked and aswered*; *The Blackshirt* nr. 4, 13, 1933.
[269] *The Blackshirt* nr. 29, 1933.
[270] *The Blackshirt* nr. 7, 8, 12, 13, 1933; *The Blackshirt* nr. 44, 1934.
[271] Vidkun Quisling, *Russland og vi*, (Jacob Dybwads Forlag: Oslo, 1930): 186.

økonomisk og sosial katastrofe og politisk utslettelse.[272] Ingen av de eksisterende partiene innså ifølge NS alvorligheten i det som var i ferd med å skje. Ei heller hadde de visjonene eller midlene som trengtes for å løse dem, da de, igjen slik Quisling og hans meningsfeller så det, også i stor grad var selve årsaken til at situasjonen var som den var. De gamle partiene, med Høyre og Venstre i spissen fikk ikke minst skylden for at arbeiderpartiet hadde vokst seg såpass store, og slik hadde den farlige ødeleggende marxismen fått fotfeste i norsk politikk. DNA hadde til og med vært i besittelse av regjeringmakten. Punkt 4 under Quislings «Opfordring til Nasjonal Samling» tar for seg dette, og sier blant annet:

> De store gamle partier har uttømt sin opgave i forgangne forhold. De er alle, mer eller mindre, klassepartier. Ingen av dem har evnet å samle vårt folk om spørsmålet social ening (..) det viktigste politiske spørsmålet i vår tid. De er ved hele sin opbygning og sine tradisjoner (..) så innkapslet i det gamle at en tilstrekkelig omlegning innenfra er ugjørlig. De bærer (..) sin del av skylden for vår nuværende misére. De har (..) ikke forutsetningen for å anvise veien for den reformasjon som nu kreves.[273]

Den norske bonden skal sammen med arbeideren og borgeren samles i en bevegelse utenom partiene som skal løse de felles oppgavene nasjonen hadde.[274] En ny og annen måte å organisere staten på, hvor partipolitikk opphørte og hele nasjonene kunne enes, var også en del av planen.
I Hjorts utredning av partiprogrammet skriver han at da NS stilte til valget i 1933 var det særlig to paraloer de samlet seg om, den ene «Bort med partivesenet» og den andre «Bort med klassekampen».[275] Disse to kravene er ifølge Hjort de viktigste politiske mål NS har satt seg som politisk bevegelse. Han går videre inn på den historiske og politiske bakgrunnen disse to problemene har, den ene kan ikke fjernes uten den andre, de er to sider av samme sak –det materialistiske livssyns inntrengen i samfunn og stat.[276] Samfunnet må derfor omskapes og fris for de plagene som ellers kun fører til en videreføring av alt NS ser på feil ved det. Som svar på anklager om at NS vil fjerne meningsforskjellene i samfunnet hevder Hjort at NS er det eneste parti som åpent erkjenner det faktum at mennesker er forskjellige, men at det finnes langt bedre måter å utrykke ulike politiske meninger enn ved partidannelser.[277] Programmet medlemmene

[272] Eksempelvis i Quisling, «Opfordring»: 216; Quisling, «Redegjørelse»: 205; *Nasjonal Samling* nr. 20, 1934.
[273] Quisling, «Opfordring»: 216.
[274] Quisling, «Opfordring»: 218.
[275] Johan B. Hjort, «Hvad vi vil. En utredning av Nasjonal Samlings program, av høyesterettsadvokat J.B. Hjort» appendiks i Brevig og de Figueiredo, *Den norske fascismen*: 226. Heretter Hjort, «Hvad vi vil» Også trykket som en artikkelserie i partiorganet, se eksempelvis om «Hvad vi vil -2. folkerepresentasjonen» i *Nasjonal Samling* nr. 26, 1934.
[276] Hjort, «Hvad vi vil.»: 226.
[277] Hjort, «Hvad vi vil.»: 227.

av NS hadde klart å bli enige om og vedtatt i 1934 inneholdt et oppsummerende grunnsyn som blant annet sa at NS mål var «et solidarisk folkesamfund bygget opp på yrkeslivets grunn»[278]

For Quisling og hans partifeller stod det vestlige partisystemet som en sterk motsetning til det organiske samfunnet de ønsket å skape. Det var et system de mente kun fremmet uenighet og konflikt, og ikke minst bevarte og krystalliserte klasseskiller. I NS' hovedorgan *Fritt Folk* og forgjengeren *Nasjonal Samling* var stadig paroler og artikler om at partisystemet måtte vike for et folkelig fagstyre å se på trykk.[279] En korporativ organisering av råd i stedet for partier ville derfor ifølge Quisling være den beste løsningen. Før NS ble stiftet, da Quisling arbeidet med retningslinjene for Nordisk Folkereisning i 1931, gjorde han delvis rede for hvordan den korporative organiseringen kunne se ut i Norge.[280] Først og fremst måtte det daværende systemet med et Storting som ble valgt på geografisk basis og en regjering utgått av dettes flertall, erstattes av et tokammersystem. Her skulle førstekammeret være et «Riksting» som var korporativt bygget opp av organisasjoner fra næringslivet, mens andrekammeret, «Overhuset», kunne velges slik som før.

> Det nuværende parlamentariske system med sin ufruktbare partipolitikk kan ikke løse våre nasjonale oppgaver. Bevegelsen må derfor samle seg om å få organisert ved siden av Stortinget det nevnte Rikstinget med nevnte institusjoner, og således etablere et to-kammer system som svarer til tidens krav, og som på den naturlige og fredelige utviklingens vei kan bære frem det nye samfundet.[281]

Kravet om et Riksting som et supplement ved siden av, eventuelt over Stortinget, ble fra da et fast reformforslag i Quislings ideologi. Dette i tillegg til en «nasjonal riksregjering uavhengig av partipolitikk» ville føre et langt bedre styre. [282]

Quislings tanker om en ny organisering av staten kan sies først å ha vært inspirert av det han hadde opplevd i Russland. Til tross for at sovjetene allerede på midten av 1920-tallet hadde mistet sin reelle makt og denne nå i praksis lå ene og alene hos (kommunist-) Partiet, fattet Quisling en viss interesse for denne form for forfatning. Dette fordi den innebar en bransjemessig organisering av både arbeidsgiver- og arbeidstakersiden, slik at disse kunne jobbe sammen og utvikle felles interesser og mål i stedet for å kjempe mot hverandre.

---

[278] Nasjonal Samlings program 1934, bilag til Nasjonal Samling nr. 1, 1934. Heretter *NS' Program 1934.*
[279] Eksempelvis *Fritt Folk* nr. 33, 1939; *Nasjonal Samling* nr. 5, 1934; *Fritt Folk* nr. 28, 1936.
[280] Vidkun Quisling, «Redegjørelser for Nordisk Folkereisnings retningslinjer» i Vidkun Quisling, *Quisling Har Sagt II. 10 års kamp mot katastrofepolitikken* (Oslo: Gunnar Stenersens Forlag, 1941):31. Original (?) med Quislings notater i RA/PA-0750/F/L0001
[281] Nordisk Folkereising, *Retningslinjer og lover vedtatt på konstituerende møte i Olso 17.mars 1931* (Oslo: Det Mallingske Bogtrykkeri, 1931).
[282] *NS' Program 1934*.

Videreutviklingen av ideene sammen de andre partifellene ble påvirket av den nasjonale konteksten, men også av hva de så skjedde rundt om i Europa. De nasjonene som hadde påbegynt en slik organisk organisering ble ansett som de mest fremskredne, med Italia og Tyskland som de fremste eksemplene.[283] I partiorganene til NS refereres det dog sjeldnere til disse bevegelsene enn BUF gjør i sine aviser etc., samt at det i større grad henvises Tyskland enn til Italia.[284] Mosley og BUF var som nevnt svært opptatt av å fremme at hans bevegelse var tilpasset Storbritannia og ikke svarte til Roma eller Berlin. Quisling og NS var i enda større grad opptatt av å vise at de var en norsk, nasjonal bevegelse, og de hevder kategorisk at de er noe helt annet enn Fascismen og nasjonalsosialismen, men også at disse to bevegelsene er vidt forskjellige i sin ideologiske basis.[285] Den eneste likheten dem imellom ifølge Lie, som skriver om nasjonalsosialisme kontra Fascisme, er hvorledes næringslivet er oppbygd ettersom samfunnet er korporativt organisert.[286] Quisling selv sier at når den borgerlige eller marxistiske siden refererer til grupperinger eller bevegelser som fascistiske mener de ikke den «..spesielle italienske fascisme, men i det hele tatt alle nasjonale enhets- og samlingsbevegelser..».[287] Ved en annen anledning hevdes det at «Fascismen i Italien er ikke noe særitaliensk fenomen. Den er den første bølge av den nasjonale stormflod som skyller inn over Europa.»[288]

Quisling hevdet gjentatte ganger at hans mest sentrale teorier i all hovedsak var ferdig utviklet allerede før 1920, og fortsatte kategorisk å benekte noen spesiell innflytelse fra Hitler eller Mussolini og at det var en naturlig utvikling som førte til at liknede tanker oppstod i ulike land på omtrent samme tid.[289] I *Russland og vi* skriver Quisling om at selv bevegelser som er internasjonale blir påvirket av det landet de tillempes i –på samme måte som elven tar farge av grunnen den renner over.[290] Ut i fra dette resonnementet vil tanken om at de nasjonale bevegelsene som NS, NSDAP og PNF, tross likheter, var formet etter sine respektive nasjoner

[283] 16 siders dokument skrevet av Yngvar Tank med tittelen *Den korporative stat. (En oversikt over korporatismen.)* i RA/PA-0758/F/fh/L0002/0002. Det står markert på første side at det ble funnet blant Fuglesangs papirer; *Nasjonal Samling* nr. 1, 4, 5, 16, 1934; Nasjonal Samling nr.7, 1935.
[284] Dette er konklusjonen etter å ha gjennomgått de ulike partiavisene tilhørende BUF og NS i denne perioden.
[285] Niels Dahl Lie i *Nasjonal Samling* nr. 4, 1934; Gudbrand Lunde «Nasjonal Samling og utlandet» i *Nasjonal Samling* nr. 22, 1934.
[286] *Nasjonal Samling* nr. 4, 1934.
[287] *Fritt Folk* nr. 74, 1936.
[288] *Nasjonal Samling* nr. 10, 1934.
[289] Se eksempelvis Hjorts artikkel «NS –er en nasjonal, norsk bevegelse» i *Nasjonal Samling* nr.1 1934; Usignert «N.S. program og Hans P. Lødrup» i *Nasjonal Samling* nr. 2 1934; Prytz om Quislings tankeutvikling fra 1918 i *Fritt Folk* nr. 72, 1936; «Sett Dem inn i NS-program» i *Fritt Folk* nr. 81, 1936; Wyller, «Hovedtrekk av Nasjonal Samlings idéer om stat og samfunn 1930-40»: 213; Theien, «Norwegian fascism 1933-40»: 133-135.
[290] Quisling, *Russland og vi*: 9.

virke logisk. Det er dog stor forskjell på å være en ren kopi av noe og å innrømme at man har blitt påvirket av andre impulser, noe de aller fleste er enige om at NS var.[291]

Den døende parlamentarismen

Som navnet på partiet tilsier var det nasjonens samling, sosialt og politisk, som stod i sentrum av ideologien, og en korporativ organisering av staten ville ifølge Quisling føre til at dette fulgte. På samme måte som Mosley var klar over at korporatismen ikke var noe den gjengse brite hadde mye kunnskap om og kjennskap til, visste Quisling at nordmenn flest, også flere av de som var involverte i NS, ikke kjente til fenomenet i større grad. Likevel, det var flere andre aktører i norsk offentlighet og politisk liv, blant annet Fedrelandslaget og Bondelaget, som tenkte forfatningsreformer, blant annet med tanke på yrkeskorporasjoner, i samme retning som Quisling. Hans hjemkomst fra Russland kan imidlertid muligens sies å ha satt fart i disse ideene og ønske om å sette det i system.

Brevig skriver at ideene om korporatismen ble fremlagt på et av møtene i maidagene før partistiftelsen, og at Quisling gav Eiliv Odde Hauge, en av de unge, lovende i NNSAP-kretsen, i oppdrag å sette seg mer inn i hva korporatisme dreide seg om, slik at Hauge kunne legge frem et forslag til hvordan en slik organisering ville være mulig.[292] Etter hvert som de fleste av de som var involvert i stiftelsen av NS lærte mer om denne form for organisering, ble korporatismen mer og mer selvfølgelig som det beste alternativet i deres øyne. Fra referatet fra partiets første partiting, altså det NS kalte sine landsmøter, 28.-29. januar1934 kan man se at dette moment var svært viktig å få på plass:

> Ad.11 P.f. antydet en snarlig nedsettelse av et **arbeidsutvalg** med den oppgave å finne frem et **fast** praktisk forslag til yrkesting. Dette forslaget forutsattes forelagt **neste partiting.** Ordskiftet viste at man var enige om at denne sak var N.S.s **viktigste opgave**.[293]

Ettersom Hauges navn av navnelistene over de oppmøtte fra alle møtene i protokollen ikke kan oppdrives, og at det generelt har vært vanskelig å finne informasjon om han, er jeg noe usikker på hvor delaktige han til syvende og sist var i utformingen av denne delen av partiets ideologi. Han kan selvsagt ha vært blant dem som bare nevnes som tillitsmenn og ikke ved navn, men i

[291] Theien, «Norwegian fascism 1933-40» kap.4
[292] Brevig og de Figueiredo, *Den norske fascismen*: 39.
[293] P.f. står for partifører. Partireferat fra første partiting 1934 i Mette Gismerøy Ekker, Ole Kolsrud og Åse A. Lange (red.), *Nasjonal Samling. Møteprotokoll 1934-1945* (Riksarkivet: Oslo, 2011): 24. Riksarkivet gav i 2011 ut møteprotokollene fra riks- og rådsmøtene NS hadde i perioden 1934-1945 i bokform i tillegg til at en faksimile av originalene tilgjengelig på http://www.arkivverket.no/NS-protokoll. I det følgende har jeg benyttet meg av boken, da det flere steder har vært vanskelig å tyde skriften i originalen, og det har da vært fint å kunne benytte seg av arkivarenes fagekspertise. Heretter *NS' Møteprotokoll*.

perioden jeg undersøker er det ingen spor av at han holdt noe framlegg om temaet på riks- eller rådsmøtene.[294] Derimot finnes det et dokument med tittelen *Den korporative stat. (En oversikt over korporatismen)* skrevet av Yngvar Tank blant papirene til generalsekretær Rolf Jørgen Fuglesang datert til 1935.[295] Tank var blant de som signerte på listen over oppmøtte på NS' første partiting, og ut ifra det han skriver i 1935 har han satt seg godt inn i emnet.

En av de største feilene NS-kretsen fant med det norske politiske systemet var arven fra Riksrettsdommen og parlamentarismens inntog med den. I likhet med de fleste andre som var del av det antiparlamentariske straumdraget i Norge i tiden etter 1887, mente de at dette prinsippet om en regjering utgått fra stortingets flertall brøt med bestemmelsen om maktfordelingsprinsippet i Grunnloven av 1814. I likhet med BUFs tanker om at parlamentarismen ikke formidlet folkets egentlige vilje, mente også NS at det folket trengte var at noen handlekraftige menn styrte på vegne av seg. I en usignert artikkel med tittelen «Kaos. Kjensgjerningene skaper kaos for Arbeiderpartiet» skrives det om hvordan arbeiderpartimannen Finn Moe har innsett det som NS har sagt i lengre tid: Marxismen er uforståelig og ufordøyelig, avskrekkende og lite tillitsvekkende, det Norge trenger er et folkestyre hvor parlamentarismen er avskaffet, hvor folket gir sterke, handlekraftige menn fullmakt til å gjennomføre dets vilje.[296] Om Moe ville vært enig i fremstillingen av seg selv er tvilsom, men uavhengig av dette, -det presenteres som en kjensgjerning at parlamentarismen har utspilt sin rolle.

Skolebestyrer J. Bakke beskriver parlamentarismen som et døende tre, hvor ut av dettes rot vokser frem et nytt system, nemlig det korporative:

> Det er eiendommelig å se hvorledes den nye stats organer har spiret frem under parlamentarismens forfall. Lik et veldig tre med døden i sin marg har parlamentarismen i de siste år grint med sine tørre kvister og med undren sett ned på de nye skudd med roten: den korporative stat –den faglig ledede stat –den nye stat som skal avløse partityranniet og evneløsheten og gi næringslivet kvinner og menn den plass i statsstyrelsen som et moderne samfund krever.[297]

Dette kan man muligens brukes som et eksempel på en fremstilling jamfør Roger Griffins tese om fascismen som palingenetisk ultranasjonalisme med nasjonens gjenfødelse som sin mytiske kjerne.[298] Et liknende eksempel finner man også i BUF når det hevdes at de er en bevegelse som blant annet skal sørge for at de som kjempet for Storbritannia i krigen skal få en «forynget stat,

[294] *NS' Møteprotokoll*: 19-70.
[295] Tank, *Den korporative stat*, se note 270. Tank nevnes også i *Nasjonal Samling* nr. 6, 1934, hvor han har redigert spalten «Nasjonal Front» og i *Fritt Folk* nr.69, 1936.
[296] *Nasjonal Samling* nr.3 1934.
[297] *Nasjonal Samling* nr. 5 1934.
[298] Roger Griffin, *The Nature of Fascism*. (London og New York: Routledge, 1993): 26.

oppstått som en Føniks».[299] På samme måte som Mosley forfektet den korporative staten som det best passende på for den nye, moderne staten, ser vi her at man også i NS mente at korporatismen gikk hånd i hånd med utviklingen av samfunnet. I sin tale til Rikstinget i 1936 sier Quisling at NS vil ha bort det gamle, triste og morkne for å gi plass til de friske nye spirene av den «organiserte, nasjonale arbeidersstaten av frie nordmenn» de ønsker å skape.[300] Det parlamentariske systemet beskrives videre i artikkelen til Bakke som «folkestyrets karikatur» som ikke lenger kan stå imot kravet om sann åndsfrihet og de faglige organisasjonenes voldsomme fremvekst på bekostning av staten.[301] Dette må forstås som en kritikk mot at fagforeningene har fått for mye makt, og påvirker staten uten at dette forholdet er formalisert på noen måte.

Stat og næring i organisk samarbeid

Faglige, ikke-statlige organisasjoners vekst og innflytelse på statsmakten er også det første Yngvar Tank adresser den overnevnte teksten om det korporative systemet. Situasjonen i Norge per 1935 er ifølge Tank at store organisasjoner har inntatt en posisjon hvor den egentlige styresmakten står maktesløs tilbake overfor disse, og at det er snakk om et daglig maktmisbruk fra organisasjonenes side.[302] I artikkelen «Statsmaktene for riksrett – forbrytelser som daglig bryter norsk lov» i *Nasjonal Samling* i november 1934 kommer det tydelig frem at det blant annet er snakk om fagforeningene i regi av DNA. Ingressen lyder: «Revolusjonspartiets enkle regnestykke: Makt over næringslivet gir makten over folkeviljen» og videre «Det er gjennom sin fagorganisasjon at revolusjonspartiet har vunnet sin maktstilling.»[303] Organisasjonenes stilling vis a vis individene på den ene siden og staten på den andre anses som et viktig spørsmål, både i forhold til sosial- og næringspolitikk, fordi det rettslig ikke er gjort noen grep for å underlegge organisasjonene staten og inkorporere dem i et organisk samarbeid.[304] Samtidig som dette misforholdet blir tydeligere blir det også mer synlig at staten har store mangler når det kommer til næringspolitisk planlegging og organisering:

> Den økonomiske utvikling har medfört at produksjonen må legges inn under samfundets kontroll –noe selv næringslivets menn innrömmer. –Men selv de spredte plantiltak som hos oss er gjort av et usakkyndig storting, er preget av vilkårlighet og mangel på plan og oversikt. Også på det næringspolitiske område savnes faglig

[299] *The Blackshirt* no. 29, 1933. Se også hvordan Griffin selv fremstiller dette i *Nature of Fascism*: 138.
[300] *Fritt Folk* nr.74, 1936.
[301] *Nasjonal Samling* nr.5 1934.
[302] Tank, *Den korporative stat*: 1.
[303] *Nasjonal Samling* nr. 36, 1934.
[304] Tank, *Den korporative stat*: 1.

> representasjon og en planmessig organisering av alle ledd i produksjonen under statens overledelse.[305]

Her bringes kravet om sakkyndighet opp, igjen et likhetstrekk med det Mosley skriver i BUFs partiprogram, -de som skal ta avgjørelsene bør ha kunnskap om feltet de tar avgjørelser innenfor i sterk motsetning til partipolitikere valgt på geografisk basis. Videre kommer Tank inn på hvordan dette er en historisk utvikling av liberalismens gjennombrudd i 1814, og at den likestillingen og personlige friheten denne ideologien har lagt opp til er et fullstendig brudd med det foregående og hvordan et samfunn naturlig bør være.[306]

> Istedetfor den samfundsdeling som tidligere ikke bare hadde vært gjennomfört i praksis, men også ansett som det ideelle, innförte liberalismen likestillheten som idealet. I de mere utviklede samfund möter man ellers som regel en organisk opbygning av samfundet i stender, laug, kaster o.s.v. I Europa hadde man en stender- og laugsording som först den franske revolusjonen bröt med og som i praksis det 19.årh. blev avlöst av det parlamentarisme og næringsfrihet.[307]

Av dette kan man se at samtidig som korporatismen representerer det nye og moderne, ser også NS bakover, til en tid de anser som mer balansert, jamfør tanken om det harmoniske middelalder-samfunnet nevnt i teorikapittelet. Dette er bare et av flere eksempler på hvordan Quisling og NS legitimerer sin ideologi ved å forankre den i sin versjon av historien, noe som blant annet også gjøres med Fører-prinsippet, «heil og sæl»-hilsenen og annen symbolbruk.[308] Her kan man spore en forskjell til BUF, ettersom en slik søken tilbake i tid er vanskelig å spore i deres ideologi. Hjort skriver følgende i artikkelen «Samfund, individ og stat»:

> Den nye tid som NS representerer (..) ser på folket som en levende organisme. Treet, Yggdrasils ask, er det eldgamle nordiske symbol på folkets og slektens enhet, hvor de selvstendige celler, individene, setter sig sammen til organer, som har hver sin eiendommelige funksjon og derfor innen denne bør ha sitt selvstyre, mens alle organer samvirker i et samfund til den enkeltes og det heles vel..[309]

Dette kan sammenliknes med Mosleys (og Mussolinis) metafor om samfunnet som en velfungerende kropp. Videre går Tank gjennom hvordan kapitalismen har utspilt seg i tre ulike faser, og nå etter en tid med kaos, planløshet og nærmest anarkistiske tendenser har blitt avløst av fastere linjer i flere europeiske land, i regi av nasjonalsosialistiske bevegelser.[310] Kort fortalt

[305] Tank, *Den korporative stat*: 1.
[306] Tank, *Den korporative stat*: 1.
[307] Tank, *Den korporative stat*: 1-2.
[308] Se eksempelvis om Førerprinsipp *Nasjonal Samling* nr.1, 1934; om hilsenen *Nasjonal Samling* nr.3, 1934; om møteplasser med historisk betydning *Nasjonal Samling* nr.19, 20, 1934; *Nasjonal Samling* nr.18, 1935.
[309] *Nasjonal Samling* nr. 36, 1935.
[310] Tank, *Den korporative stat*: 2.

beskrives disse epokene eller fasene av kapitalismen som noe som først fungerte godt, for så å gå inn i en statisk periode hvor kartellvirksomhet tok overhånd og til slutt perioden etter 1870 hvor den stagnerte helt, da den frie konkurransen omtrent opphørte fullstendig. Ved at storindustrien allerede før krigen fikk tollbeskyttelse var den «økonomiske liberalismen dødsdømt».[311]

I denne nedgangsperioden må staten i flere tilfeller gripe inn i ulike deler av næringslivet og den økonomiske sektoren, Tank bruker bankvesenet i Tyskland i 1931 som eksempel, og det er her korporatismen griper inn og sørger for at man ikke går i retning av stats-kapitalisme eller sosialisme.[312] Det er også i denne perioden at det Tank kaller «..de karakteristiske organisasjoner dannet av kroppsarbeiderne», altså fagforeningene, blir dannet.[313] Dette er nok et eksempel på hvordan liberalismens prinsipper uthules, da dette systemet jo som nevnt fjernet all form for laug- og stenderorganisering i næringslivet samfunnet. Det at disse nå har vokst seg sterke på bekostning av styresmaktene står som et av de fremste hindrene for det harmoniske samarbeidet de ønsker i samfunnet og Tank konkluderer: «Lösningen er det korporative system.»[314]

Fascismen som den korporative stats forutsetning og likhetstrekk til syndikalismen

I likhet med Mosley skriver Tank at innføringen av fascismen må gå forut for opprettelsen av den korporative staten. Denne ideologiens røtter må ifølge Tank søkes flere steder, og mange vil muligens kunne si seg enig i påstanden om at både Maurras' Action-Francaise og Corradinis nasjonalistparti (ANI) var viktige forbilder for Mussolini da han skapte Fascismen.[315] I sin videre fremleggelse av syndikalismen og båndene mellom denne og korporatismen, ser man tydelig at Tank er veldig klar over linken til Italia og systemet der.[316] Hovedforskjellen mellom syndikalismen og korporatismen er å finne i statens stilling. I syndikalismen, slik denne her fremstilles av Tank som marxistisk fundert, skal staten til syvende og sist opphøre, alle samfunnets oppgaver skal legges til nærings- og fagforeningsrepresentasjonen:

> Staten likvideres til fordel for organisasjonene. I det syndikalistiske samfundsbilede möter vi en merkelig nærings-stat som består av et kompleks av næringsrepresentasjoner, fagforeningsrepresentasjoner. Disse avgjör også de spörsmål

[311] Tank, *Den korporative stat*: 2.
[312] Tank, *Den korporative stat*: 3-4.
[313] Tank, *Den korporative stat*: 4.
[314] Tank, *Den korporative stat*: 4.
[315] Tank, *Den korporative stat*: 4-6.
[316] For en faglig utredelse av forholdet mellom syndikalismen og korporatismen i Italia se kapittelet «Syndikalisme og korporatisme» i Dahl, *Fra konsens til katastrofe*: 64-74.

> som ellers tilligges den politiske representasjon.(…) Det som er igjen av den politiske stat har [heretter?] ingen opgaver.[317]

I korporatismen skulle derimot disse instansene jobbe sammen og ikke på bekostning av hverandre, den gitte maktfordelingen eller klassesamhørighet og den øverste ledelsen skulle ligge hos en sterk og effektiv stat. «..bygget hierarkisk op efter nasjonale, politiske hensyn. Denne statsmakt har den absolutte overledelse i alle samfundsspörsmål, (den totale stat.)»[318] Her ser vi igjen preget av den totale inngripen på alle samfunnets plan NS ser for seg.

Forutsetningen om fascisme i forkant av det korporative systemet fører til at Tank de neste fem-seks sidene gjør rede for det italienske regimets oppbygging, som i 1935 er langt på vei ferdig utformet korporativt. Mest sannsynlig nettopp fordi Tank anser dette som fascismens og den moderne korporatismens arnested. De siste årene har det parallelt med Mussolinis regime oppstått andre regimer hvor slik organisering også er påbegynt, og i tråd med partiets påstand om at alle nasjoner preger fascismen ulikt, hevder Tank at også korporatismen får en ulik utforming i de ulike land.[319] Utenom Italia gjør han kort rede for utviklingen i Tyskland, Litauen, Portugal og Østerrike, og fremhever andre land hvor de nasjonalsosialistiske bevegelsene ifølge ham stadig vinner større tilslutning. Her er det eksempelvis snakk om det nasjonalsosialistiske arbeiderparti i Danmark, den nasjonale legion og den nasjonal-korporative liga i Belgia, Jerngarden i Romania, den fascistiske føderasjon i Sveits og Mosleys fascister i Storbritannia.[320] Av dette Tank her har tegnet opp, synes det på meg noe merkelig at ikke Quisling selv er mer villig til å erkjenne likhetene til det italienske regimets oppbygging. Dette kan videre underbygges ved at det i Riksarkivet altså finnes en egen mappe om Italia og Fascismen blant «Førerens mapper».[321] Samtidig, det som står i partiets program og blir formidlet via hovedorganet, bærer et tydelig preg av historisk forankring bakover i tid.

Vidkun Quisling -først i Norge

Mot slutten av skrivet kommer Tank igjen inn på situasjonen i Norge og NS sine tanker om korporatismen. «Den förste som bevisst tar op arbeide for en korporativ arbeidsordning i Norge, er Vidkun Quisling.»[322] Slik begynner tekstens siste del som mer konkret omhandler NS sine planer og arbeid for den korporative organisering. I samsvar med Quislings tidligere nevnte påstand om at de fleste av hans ideer allerede var ferdig utviklet før 1920-tallet skriver Tank at

[317] Tank, *Den korporative stat*: 5. Uklart hvilket ord som står skrevet, men jeg tror det står heretter.
[318] Tank, *Den korporative stat*: 5.
[319] Tank, *Den korporative stat*: 12.
[320] Tank, *Den korporative stat*: 15.
[321] Mappe merket «Førerens mapper -Italia» i RA/PA-0758/F/Fa/L0001.
[322] Tank, *Den korporative stat*: 15.

dennes allerede i krigsårene mente at den fremtidige samfunnsorganiseringen ville være av en korporativ art.[323] Dette underbygges dog ikke noe nærmere, og av det som videre vises til er alt fra etter 1931. Det presenteres kort hvordan korporatismen var viktigste post i programmet til NFR, hvorledes flere av punktene i «Opfordring til Nasjonal Samling» fra 1933 tok for seg dette temaet, og ikke minst pkt.2 i NS sitt program året etter: «Nasjonens kultur- og næringsliv organiseres i selvstyrende legaliserte yrkeslag (laug) som danner bindeledd mellom den enkelte og staten, under statens kontroll. Et riksting av yrkeslagene organiseres og gis innflytelse på rikets styre.»[324]

Videre skriver Tank at NS har vært først ut med å påbegynne grunnlaget for en slik korporativ organisering, basert på frivillig tilslutning:

> 28.juli i fjor blev Norges faglige riksting konstituert i Trondhjem. Rikstingets generalforsamling består av 400 representanter utsett av laugene (fagforeninger for de forskjellige delene av næringslivet) eller (inntil de nödvendige laugorganisasjoner er dannet) av den centralnevnd det konstituerende faglige rikstinget utpekte.[325]

Det som refereres til her er den andre runden med riks- og rådsmøter som ble avholdt i Trondhjem fra 26.-29. juli 1934. I *Nasjonal Samling* den 26. juli kan man lese programmet for møtedagene som er lagt til den gamle høytiden Olsok, igjen et eksempel på symbolbruken i partiet.[326] På dette partitinget, hvor Norges faglige riksting (r.t.) konstitueres som en frivillig tilslutning av rundt 300 NS-medlemmer, fastsettes det et midlertidig lovverk for dette organet.[327] Dette kan kanskje best beskrives som en form for hypotetisk utforming av strukturen i den nye staten. Et utkast til lovene presenteres sammen med programmet i partiorganet i forkant av tingene, og her presenteres rikstingets formål:

> Formålet(…) er å gjøre en organisk samfundsutvikling mulig og fremme velmakt og velstand for det norske folket ved på frivillighetens vei å skape et riksorgan for næringsliv og arbeid som kan avlaste og utfylle den statspolitiske organisasjon. Rikstinget bygger på selvdisiplin og ikke-byråkratisk frivillig samarbeid av organiserte selvstyrende produksjons- og yrkesgrupper under statens øverste ledelse og kontroll.[328]

Ut fra dette ser man det tidligere nevnte aspektet med en sterk stat, og også tanken om en annen ansvarsfordeling som fritar utøvende makt for arbeid som kan, og bør, gjøres av andre.

---

[323] Tank, *Den korporative stat*: 15.
[324] *NS' program 1934*, pkt.2.
[325] Tank, *Den korporative stat*: 15.
[326] *Nasjonal Samling* nr.19, 1934.
[327] *Nasjonal Samling* nr.20, 1934.
[328] «Norges faglige riksting. Utkast til midlertidige lover.» i *Nasjonal Samling* nr.19, 1934.

Statens organisering og laugene

Selve organiseringen er vanskeligere å gjøre rede for enn med tanke på BUF, ettersom Quisling og hans partifeller som nevnt generelt har skrevet om og utdypet dette i langt mindre detaljert grad enn Mosley og hans menn gjorde. Partiprogrammet til NS inneholdt 30 punkter bevegelsen mente måtte til for å kunne oppnå dette overordnede mål. Her fremgår det til en viss grad hvordan samfunn og stat skulle organiseres under deres styre. Jeg sier til en viss grad, for det er vanskelig å oppdrive noen uttalelser fra Quisling om hvordan eksempelvis den handlekraftige, nasjonale riksregjeringen skulle komme i stand. Wyller peker også på at Quisling ikke har noe klart statsbegrep i sin ideologi, han opererer hverken med noen juridisk eller sosiologisk statsoppfatning, men bruker samfunn, stat og folk om hverandre, ofte etter hvilket publikum han ønsket å nå.[329] I et forberedende notat til partiprogrammet skriver Quisling at

> «Et folkesamfund er en levende organisme, et höiere vesen med eksistensberettigelse og mål langt utover de enkelte personers og gruppers som til en hver tid utgör folkesamfundet. Det er en etisk, politisk og ökonomisk enhet i verdensfelleskapet, virkeliggjort statspolitisk i staten.»[330]

Her ser vi igjen den tydelige organismeteorien, samfunnet oppfattes som et levende vesen, og NS så det som sin oppgave å helbrede det. Ved flere andre anledninger fremholder Quisling likevel at det må være et skille mellom samfunn og stat, og det er slik forvirring som underbygger Wyllers påstand om at Quisling ikke har et klart statsbegrep.[331] Jeg er enig i at dette kan sies å være noe problematisk, men ettersom tanken om det organiske folkesamfunnet dog er det mest fremtredende synet velger jeg å forholde meg til dette.

De 30 punktene i partiprogrammet tar for seg ulike områder av samfunnet, og det første krever som nevnt at det etableres en handlekraftig regjering som ikke er partipolitisk organisert. Ettersom et av problemene NS har med det inneværende systemet er slik maktfordelingen de facto har blitt under parlamentarismen, kan man tenke seg at regjeringens makt og handlekraft skal styrkes på bekostning av stortingets. Men det sies ikke noe videre om hvordan denne regjeringen skal komme i stand. Andre punktet i partiprogrammet lyder: «Nasjonens kultur- og næringsliv organiseres i selvstyrende legaliserte yrkeslag (laug) som danner bindeledd mellom den enkelte og staten, under statens kontroll. Et riksting av yrkeslagene organiseres og gis innflytelse på rikets styre.»[332] Heller ikke hvordan dette skal foregå utdypes i større grad. Videre i programmet skal statsforvaltningen rasjonaliseres ved at fagfolk med kunnskap og kompetanse

[329] Wyller, «Hovedtrekk av Nasjonal Samlings idéer om stat og samfunn 1930-40»: 217.
[330] Quisling sitert i Wyller «Hovedtrekk av Nasjonal Samlings idéer om stat og samfunn 1930-40»: 217.
[331] Quisling sitert i Wyller «Hovedtrekk av Nasjonal Samlings idéer om stat og samfunn 1930-40»: 218.
[332] *NS' Program 1934*, pkt. 2 under *Staten og samfundet*.

i større grad gis innflytelse, der skal være et skarpt skille mellom den ordinære forvaltingen og statens forretningsdrift.

Også blant NS egne medlemmer kan det synes som det er en viss forvirring rundt hvordan denne organiseringen skal gjennomføres og hvilke funksjoner de ulike instansene skal ha. En Leif Rablen skriver blant annet: «Jeg er for min del ikke klar over om næringtinget skal ha en grunnlovsmessig funksjon og om næringtinget vil gjøre det nødvendig å sløyfe eller forandre det nåværende odels, lag- og stortings funksjoner. Og, eventuelt hvorledes forandringene vil arte sig.»[333] Som Garau peker på i sin undersøkelse var NS' og Quislings ideologi generelt langt mindre sammenhengende og utdypet en BUF sin, og med tanke på utformingen av staten har denne delen vært litt vasnkelig.[334] Jeg har likevel, ut ifra partiprogrammet, samt Hjorts utredning av dette, og de ulike notater og andre skriv av Quisling og andre partifeller vedrørende stats- og samfunnsorganisering som finnes forsøkt å forklare hvordan jeg oppfatter at staten skal se ut.[335]

Ettersom NS vil partivesenet til livs og kaller på fagstyret, tolker jeg dette til at Rikstinget skal være satt sammen av representanter fra de ulike yrkesgruppene, som skal deles inn i ett Kulturting og et Næringsting, og ha strengt adskilte områder for arbeidsoppgaver. Dette skal i første omgang være i tillegg til det politisk valgte stortinget, og NS fremholder helt fram til valget i 1936 at dette skal beholde sin autoritet. Etter valgnederlaget forsvinner dog dette aspektet helt fra partiets propaganda, og selv om dette er noe uklart, kan det se ut om Rikstinget skal erstatte stortinget etter dette tidspunktet. Representantene til Rikstinget velges av de laug de representerer og kan når som helst kalles tilbake av sitt laug, men sitter normalt i fire år, og kan stille til gjenvalg.[336] Næringslivet skal under ledelse av Rikstinget organiseres i laug- og yrkesgrupper, som skal være selvstyrende, men under Rikstinget. Disse laugene skal settes sammen av arbeidere, ledere, eiere og funksjonærer, og det skal være lokalt organiserte yrkesting, som også er underlagt staten. Rikstinget utgjør statsforvaltningen og skal avlaste regjeringen i dens arbeid, slik at den kan konsentrere seg om de store spørsmålene. Dette organet skal bestå av ulikegrupper, basert på hvilken næring de ulike representantene tilhører. Her ser vi mange likheter til Mussolinis regimet, samt Mosleys ideologi.

[333] Brev signert Leif Rablen i RA/PA/0758/F/Fh/L0002/0002. Siden ser ut til å være siste side av et lengre brev, og det kommer av denne siste siden ikke frem hvem brevet er til, men det ettersom det ligger i arkivsamlingen «NS hovedkontor» under mappen «NS 1933» synes det legitimt å anta at det er til noen som er involvert i politikkutformingen.
[334] Garau, *Fascism and Ideology*: 214.
[335] Den følgende tankerekken er gjort med utgangspunkt i Quisling; «Redegjørelser»; Quisling, «Opfordring»: 216-222; *NS Program*: 222-225; Hjort, «Hvad vi vil»: 226-232; diverse notater merket «Kulurting», «Riksting», «Norges Faglige Riksting», «Opgavene til Rikstinget» i mappe merket «NS 1933» i RA/PA/0758/F/Fh/L0002/0002.
[336] «Norges Faglige Riksting» i RA/PA/0758/F/Fh/L0002/0002.

Inndelingen skal være i følgende grupper og tallet bak indikerer antall representanter de skal ha: A) Landbruk (100) Fiske og Fangst, (20) B) Industri (80) Håndverk (20), C) Handel (30), D) Pengevesen (10), E) Samferdsel (40), F) Husyrke (40) og G) Immaterielle yrker (60).[337] Rikstinget skal ha en øvre ledelse kalt Centralnevden, og det er denne jobb å velge hvor mange representanter hver yrkesgrupp under hver hovedgruppe skulle ha. De som velges inn i Rikstinget må være norske statsborgere, etter den tids reguleringer, samt være over 23 år og en «fyldesgjørende yrkesutdannelse».[338] Regjeringen skal ikke lenger utgå fra Stortinget flertall, men akkurat hvordan denne skal settes sammen er ikke lett å brakt på det rene. Høyst sannsynlig skal den bestå av medlemmer av den nasjonale samlingsbevegelsen –altså NS. Selv om dette ikke sies eksplisitt, ligger det implisitt i NS' førerideologi at Føreren vil være øverste sjef, og ettersom NS vil bort fra de parlamentariske prinsippene tror jeg neppe at Rikstinget vil ha muligheten til å kaste ham, eller regjeringen. Til forskjell fra BUF sies det heller ikke noe om folkets rett eller plikt til å gi uttrykk for om denne har deres tillit.

Mye er som nevnt til dels uklart, men andre ting i programmet fremstår derimot klinkende klart. I punkt 11 sies det eksplisitt at streik og lockouts forbys, og dette er trolig ment som et middel for å få ro i arbeidslivet, samt vanne ut klasseskiller. Implisitt i den misnøyen som fantes i NS med tanke på fagforeningene, marxismen og partipolitikk ligger det et mål om at fagforeninger i den nye staten ikke skulle være partitilknyttet. Det sies også rett ut i en artikkel om hvordan NS er det sanne arbeiderparti, at partipolitikk skal bannlyses fra fagforeningene.[339] Dette fordi de største og mest innflytelsesrike fagforening uløselig var knyttet til DNA, og dette partiet til marxismen. Fagforeninger skulle mest sannsynlig inn under staten, slik man så i Italia og slik BUF hadde lagt det frem i sin plan. I punkt 11 står det blant annet videre at: «En arbeidets lov fastsetter arbeidsgivernes og arbeidernes rettigheter og plikter, deres innbyrdes samarbeid og bestemmer hvorledes interessetvister i arbeidslivet skal avgjøres.»[340] Denne loven skal sørge for at konflikter ikke oppstår, og at dersom de gjør det, har man andre løsninger enn lockout og streik som bare oppfattes som destruktivt. For å løse eventuelle arbeidskonflikter skal laugene sette sammen konfliktnemnder, som på samme måte som laugene består av representanter fra alle parter av næringslivet, som sammen skal løse problemene.[341]

[337] Tank, *Den korporative stat*: 15; «Norges Faglige Riksting» i RA/PA/0758/F/Fh/L0002/0002.
[338] «Norges Faglige Riksting» i RA/PA/0758/F/Fh/L0002/0002.
[339] *Nasjonal Samling* nr. 3, 1934.
[340] *NS' Program 1934*: 223.
[341] *Nasjonal Samling* nr. 40, 1934.

«Den korporative stat trenger fram med stormskritt»[342]

Ut over 1930-tallet er det også tydelig at flere i den norske befolkningen har fått en større innsikt i hva korporatismen går ut på. I en usignert artikkel trykket i *Fritt Folk* juli 1939, med tittelen «Bemerkelsesverdige uttalelser i «Typografiske Medelelser»», bemerkes med glede at en Søren Sørensen har skrevet følgende: «Den liberalistiske, kapitalistiske verdensstruktur – med eller uten jødisk islett – er ved å ebbe ut. Den korporative stat som bygger på hundre pct. folkefellesskap trenger frem med stormskritt. Selv vårt lille Norge ligger ikke på latsiden!»[343] Korporatisme, og da særlig partiets tolkning av dette, beskrives videre som en

> ...ordning som bygger på samarbeide mellem alle ledd i samfundet, på organisert samarbeide mellem arbeidsgivere og lønnsmottakere, uten noen innblanding av partipolitiske levebrødsjegere, og uten assistanse av hr. Karl Marx, og hans jødiske internasjonalisme.[344]

Som et ledd i målet om å skape en samlet nasjon, uten klassekamp skulle de fleste områder av samfunnet legges inn under statens kontroll. I programmet nevnes i 5. punkt at politiet skal overtas av staten, at det skal skapes aktelse og frykt for domstolene, samt at lekfolks deltakelse skal snevres inn.[345] Her sies det implisitt at NS mener at det per dagsdato ikke mener at folk respekterer domstolene, samt at man igjen ser et ønske om profesjonalisering i form av at lekmenn ikke skal være like delaktige i rettsavgjørelser i den nye staten som i den gamle. Også alt av kultur eksempelvis presse, teater, film og så videre skal bare kunne fremme nasjonens interesser, såkalt samfunnsfiendtlig propaganda og utbredelse av klassehat forbys. I dette ligger en implisitt innføring av sensur, og man kan regne med at det er staten som avgjør hva som ikke er tillatt. På samme måte som det i BUFs tilfelle, hvor Mosleys til stadig hevder at han og hans bevegelse knebles, er det noe hyklersk av NS å gå inn for sensur ettersom også Quisling hevder at både den borgerlige og marxistiske pressen hemmer hans og NS' ytringsfrihet.[346] Med tanke på at Norge på denne tiden ikke kan sies å ha vært veldig pluralistisk på andre områder enn det politiske, kan man muligens dra slutningen om siste rest fjernes ved at partivesenet skal opphøre.

[342] *Fritt Folk* nr.30 1939.
[343] *Fritt Folk* nr.30 1939.
[344] *Fritt Folk* nr.30 1939.
[345] *NS' Program 1934*: 222.
[346] *Nasjonal Samling* nr. 22, 1934.

Kapittel 5: Antisemittisme i BUF og NS

Antisemittisme i Storbritannia og Norge

Blant dem som har studert antisemittismen i Storbritannia har det lenge vært en utbredt enighet om at forekomsten av fenomenet var mindre hyppig og langt mildere enn det man så i kontinentale motstykker.[347] Gjennom historien har det britiske samfunnet blitt fremstilt som åpent og tolerant, hvor sosiale fordommer og kulturelle spenninger mot jødene kunne finne sted, men at dette må ses i sammenheng med en generell skepsis og fiendtlig innstilling mot alle immigranter, ikke bare jødene.[348] Colin Holmes, viss studie av antisemittismen i Storbritannia var blant de første innen feltet, argumenter i motsetning til tidligere studier for at det var en synlig, og periodevis innflytelsesrik antisemittisme, men at denne altså skilte seg fra den man så i andre land, det var en egen britisk variant.[349] Gisela Lebzelter, som var den første til å studere britisk antisemittisme som et eget fenomen, det vil si uavhengig av fascismen, fant derimot at en historisk tradisjon for politisk antisemittisme var totalt fraværende i England.[350] Dette kan dog ses i sammenheng med at hennes studie ikke klarte å frigjøre seg fra nazismens utfoldelser, og hennes måte å måle forekomsten av antisemittisme på kan sammenlignes med å kun lete etter uttrykk av antisemittisme som kan plasseres i Murras' innerste sirkel. Det vil si at alt annet enn total utslettelse av jødene og jødiskheten gikk «under radaren» av hennes undersøkelse, og derav gav et mildere bilde av omstendighetene enn slik det faktisk var.

Colins undersøkelse strekker seg fra 1876 til 1939, men viser i et bakgrunns-kapittel hvordan jødene i perioder har vært utestengt fra de britiske øyer, eksempelvis ved «den store utvisningen» som varte fra 1290 til 1664.[351] Dette betyr imidlertid ikke at det ikke fantes jøder i Storbritannia i dette tidsrommet, slike lover var sjeldent absolutte, til tross for en streng ordlyd i selve lovteksten. Etter hvert som dette har blitt forsket mer på, og kanskje særlig med den stadige voksende avstanden til andre verdenskrig, har man sett at jødene i Storbritannia, som ellers i Europa, tidvis har blitt utsatt for stigmatisering og fordommer. Dette har kommet til uttrykk gjennom alt fra svakt negative tanker til seriøse ideer om jødene som en sykdom. Men selv om man altså ikke kan si at det britiske samfunnet har unnsluppet antisemittismen, er det dog mye som tyder på en tankegodset på en generell basis ikke har vært utbredt i store deler av

[347] Tilles, «"Jewish Decay Against British Revolution"»: 20. Det er gjerne Tyskland, Frankrike og Russland som trekkes frem som «værstingene».
[348] Colin Holmes: *Anti-semitism in British society : 1876-1939.* (London: Edward Arnold, 1979): 219.
[349] Holmes, *Anti-Semitism*: 219-20.
[350] Gisela Lebzelter, *Politcal anti-Semitism in England, 1918-1939*. (London og Oxford: Macmillan, in association with St. Antony's College, 1978): 3-4; 27.
[351] Holmes, *Anti-Semitism*: 2.

befolkningen. Blant annet motsatte man seg ikke å gi jødene utvidete rettigheter som man i en tid gjorde i Norge.

I forskingen på den moderne antisemittismen i Norge kan det også se ut om de lærde strides om hvor sterkt og på hvilket tidspunkt man kan si at denne kom til utrykk i befolkningen. Ifølge Hans Fredrik Dahl følger utviklingen i Norge et annet mønster enn, og går gjerne litt på tvers av, utviklingen ellers i Europa.[352] Da de fleste andre nasjoner i kjølvannet av Napoleon fikk konstitusjoner som åpnet for bredere inkludering av dem som tidligere hadde stått utenfor samfunnet, blant annet i form av å gi borgerrettigheter til jødene, valgte mennene på Eidsvold i 1814 fortsatt å beholde paragrafen som nektet jødene adgang til riket. Grunnlovens andre paragraf fastsatte at jøder, jesuitter og munkeordener *fremdeles* var neket adgang, altså var dette en videreføring av Christian Vs lov fra Danmark-Norges tidligere lovverk.[353]

I et homogent og perifert samfunn som det Norge var, var dette mer et resultat av en genuin og generell fremmedfrykt, og handlet lite spesifikt om jøder som jøder, men mer om religiøs diskriminering. Frykten for at protestantismen og det trauste norske skulle tilsmusses eller utfordres av andre trosretninger var årsaken til at også eksempelvis katolikker ble ansett som fremmede og utenforstående. Frimurere var også lite velkomne. Da det blusset opp en politisk antisemittisme på kontinentet, hvor populistiske partier utnyttet denne med god klangbunn i opinionene, var det ikke tegn til dette i norsk politikk. Først fra rundt første verdenskrig ser man opptakten til slike tendenser i Norge. Eivind Saxlunds skrift *Jøder og Gojim* utgitt i 1910 var den første norskproduserte såkalte opplysningstekst om jødene og deres påvirkning. Denne hadde et meget antisemittisk innhold, men ble, som Vibeke Banik understreker, godt mottatt av mesteparten av anmelderne som leste den.[354]

Banik viser at alt i diskusjonene rundt 1814 grunnloven og videreføringen av paragraf 2s andre ledd, handlet det ikke bare om religion, men at jødene som gruppe ble oppfattet som usympatiske og lite troverdige og derfor fremdeles måtte holdes ute.[355] Frykten for at deler av den norske befolkningen skulle forledes av jødene, og at jødene skulle skape en egen stat i staten, var i tråd med Adornos mobile fordom et resultat av forestillingen om *jøden*, mer enn rettet mot de faktiske norske jødene. Dette bygger også opp under den forskingen som viser at

[352] Dahl, «Antisemittismen i norsk historie»: 442-446.
[353] Eriksen, Harket og Lorenz: *Jødehat*, kap.15 Danmark-Norge: jødenes adgang til riket:.207-232.
[354] Banik, «Antijødiske holdninger i mellomkrigstidens Norge»: 379
[355] Banik, «Antijødiske holdninger i mellomkrigstidens Norge»: 377-78.

forekomsten av antisemittisme i en nasjon ikke nødvendigvis henger sammen med antall jøder bosatt i denne nasjonen, men at forestillingene om jødene som gruppe var nok i seg selv.[356]

Et premiss for utviklingen av den moderne antisemittismen er som nevnt utviklingen innen rasetenkning, hvor fokuset på bevaring og forbedring av nasjonens arvestoff brakte med seg en radikalisering av antisemittismen. Eugenikken og rasetenkning ble generelt avvist i de vitenskapelige kretser i Norge, men utviklet seg i noen marginale miljøer. En del av disse kretser og personer skulle etter hvert linkes til NS, men som Emberland skriver kan antisemittismen i Norge på dette tidspunkt på best måte beskrives som latent og situasjonsbestemt.[357]

Antisemittisme i BUF

I forskingen på BUF har det i lang tid vært tradisjon for å se antisemittismen som noe som ikke var en autentisk del av partiets ideologi, men noe kunstig som etter hvert ble tilføyd som følge av omstendigheten. Det har også i lang tid vært vanlig at forskerne ikke studerer selve antisemittismen og dens uttrykksformer, men heller konsekvensene av den og dens tilknytning og betydning for andre forskingsområder.[358] På samme måte som det lenge var tradisjon å se Mussolinis innlemmelse av antisemittismen i sin ideologi som noe han ble tvunget til som en direkte følge av Tysklands stadige utvikling, har mange ment at Mosley på mange måter ble tvunget til, eller at det var taktiske grunner for å inkorporere antijødisk holdninger i BUFs offisielle ideologi.[359] Av flere har Mosley blitt fremstilt som en motvillig antisemitt.[360]

Et vanlig argument har vært at Mosleys økonomiske filosofi mistet mye av sin appell ettersom den finansielle situasjonen begynte å bedre seg etter børskrakket og dermed mistet store deler av programmet han hadde utarbeidet sin betydning. På liknende vis hevdes det at antisemittiske tanker og holdninger fikk mer plass i NS' ideologi ettersom de ikke lenger kunne bruke marxistene som sin hovedfiende. Ellers har det vært vanlig å se det som et resultat av at store deler av anti-fascistene som til stadighet motarbeidet BUF var jøder, at partiet fikk en etter hvert sterkere tilknytning til Nazi-Tyskland, samt at enkelte fraksjoner innad i partiet presset på for å innta et slikt ståsted. Andre årsaker kan også ha vært at man så den appellen slikt tankegods

[356] Banik, «Antijødiske holdninger i mellomkrigstidens Norge»: 377; Holmes, *Anti-Semitism*: 5.
[357] Eriksen, Harket og Lorentz, *Jødehat*: 401.
[358] Tilles, «'Jewish Decay against British Revolution'»: 3, 12, 26-27.
[359] Se eksempelvis Benewick, *The Fascist Movement in Britain*: 17-19 Pugh, *'Hurrah for the Blackshirts!'*:218-219; Thurlow, *Fascism in Britain*: 104-107.
[360] Blant annet gjelder dette Skidelsky i sin biografi. Se eksempelvis kapittel 18 «Polistics of Confrontation» i Skidelsky, Oswald Mosley: 353-363.

hadde eksempelvis i de østre delene av London hvor partiets oppslutning var stor, og at partiet ble stadige mer marginalisert i det politiske landskapet.[361]

I motsetning til det som har vært tradisjonen, har Daniel Tilles i sin doktoravhandling fra 2011 studert antisemittismen i BUF som eget fenomen, samt den jødiske befolkningens respons på denne. Han har undersøkt hvordan antijødiske holdninger kom til syne i partiet og blant annet stilt spørsmål om hvorvidt slike tanker var en naturlig del av ideologien, eller som mange har ment en kunstig tilføying. Videre har han undersøkt om antisemittismen er et resultat av indre, britiske ideer, eller om man må søke inspirasjon utenfra. Gjennom sine studier søker Tilles å vise hvordan antisemittismen må ses som en organisk og essensiell del av BUFs ideologi, som i større grad enn det som er tenkt tidligere må ses som et resultat av en lang tradisjon for slikt tankegods i Storbritannia.[362] I tillegg viser han gjennom avhandlingens andre del, om den jødiske responsen på BUF, at argumentasjonen om en jødisk kamp mot fascistene var sterkt overdrevet, og ikke kan brukes som legitim årsak for deres offisielle innlemmelse av antisemittisme.[363] Tilles funn har vært interessante å gjennomgå, kanskje nettopp mest fordi de gjør at man må stille spørsmål ved konklusjoner som lenge har vært opplest og vedtatt. Likevel, man skal ikke undervurdere hvordan noe kan oppleves som virkelig, selv om det ikke viser seg å være akkurat slik. Selv om Tilles funn tilsier at det ikke var slik situasjonen var, kan godt det faktum at Mosley følte at «jødene» angrep BUF vært en viktig årsak til utviklingen av partiets holdning, noe jeg kommer tilbake til.

Om på noe ulike sett, så kommer alle undersøkelser av BUF inn på antisemittismen, så det er altså ikke et spørsmål om hvorvidt bevegelsen var antisemittisk, men mer i hvilken grad. Utenom grafiske skildringer av voldelige kamper mellom (anti-fascistiske) jøder og svartskjorter og etterdønningene og resultatene av disse, eller konstateringer av at partiet huset slike holdninger, beskrives antisemittismen i BUF i liten grad i de fleste studiene. Det jeg har vært interessert i min undersøkelse er nettopp *hvordan* antijødiske tanker og holdninger kom til syne i ideologien slik denne ble uttrykt gjennom partiets organer, programmer og andre tekster, skriv og taler. Ved å måle hvordan antisemittismen i BUF fremstår i forhold til Marrus' sirkler, har jeg lettere kunne se likheter og forskjeller til hvordan slikt tankegods kommer til syne i NS og omvendt.

[361] Tilles, «'Jewish Decay against British Revolution'»: 27.
[362] Tilles, «'Jewish Decay against British Revolution'»: dette nevnes kort innledingsvis på sidene 3, 13; se ellers konklusjonen side 186-191.
[363] Tilles, «'Jewish Decay against British Revolution'»: 3; 187.

Argumentasjon mot et antisemittisk stempel

Helt fra BUF ble opprettet ble det i deler av landets presse, som av BUF selv ofte ble omtalt som «den gamle gjengens» eller «den gule» presse, beskrevet som en antisemittisk bevegelse.[364] Dette var en merkelapp Mosley og mange med ham ikke ønsket å ha på partiet sitt, og gjennom de første årene av BUFs eksistens kan man stadig se artikler som argumenter mot en slik karakteristikk. Argumentasjonen som føres av BUF for å motbevise at de er antisemittiske virker oftest mer som en bekreftelse av at visse negative holdninger overfor for jødene eksiterer. Det mest innlysende er at jødene til stadighet beskrives et kollektiv, en enhet, og at denne enheten ikke anses som en naturlig del av nasjonen. En av de første gangene jødefiendtligheten benektes i partipressen, er i et avsnitt med undertittelen «To Smash Communism». Der konstateres det kort at jøder ikke ble angrepet i lys av å være jøder: «No difference was made between Jew and Gentile, and only if either was anti-social would any action be taken against them.»[365] Jødene angripes ikke for hvem de er, men hva de gjør, hevdes det. Man ser her vekten som legges på det å være en aktiv deltaker i samfunnet, noe som umiddelbart kan ses på som en likhet til felleskapstanken i NS. Samtidig kan det synes som om jødene ble ansett som noen som hadde større sannsynlighet for å ikke passe inn og å være en del av allmenheten, hvorfor ellers singles de ut som eneste folkegruppe?

Argumentet om at BUF ikke er antisemittiske utdypes videre et par nummer senere, under artikkelen «Fascism and the Jews- German Government will not tolerate persecution», som i det store og det hele handler om at jødeforfølgelsene i Tyskland er stekt overdrevet og Hitler hylles for det han har oppnådd.[366] Her henvises det først til en uttalelse utsendt av Kaptein Göring som statuerer at Tyskland ikke intenderer å diskriminere jødene, eller gripe inn i deres personlige frihet, samt at regjeringen ikke godtar noen form for forfølgelse bare fordi noen er jøde.[367] (Da boikottaksjonen av jødiske forretninger, butikker og diverse praksiser ble igangsatt 1.april 1933, og faktisk utstedt av Hitler samme dag som Göring skal ha sagt dette, kan man jo spørre seg hvor uttalelsen er funnet og hvor autentisk den er.) Deretter konstateres det at fascismen i Tyskland har blitt tåkelagt av den holdningen bevegelsen først hadde mot jødene og den plassen det «irrelevante jødespørsmålet» har blitt tillagt da antisemittisme og fascisme ikke har noe med

[364] *The Blackshirt* nr.2, nr.3, nr.4, nr.6, nr.12, 1933
[365] *The Blackshirt* nr.1, 1933.
[366] *The Blackshirt* nr.4, 1933.
[367] *The Blackshirt* nr.4, 1933. Ingressen lyder: «'Germany does not intend to discriminate against Jews, or interfere with their personel liberty. The German Government will not tolerate the persecution of a person merely because he is a Jew.' This statement was issued on March 26th by Captain Goering..»

hverandre å gjøre.[368] «The Jewish issue was unknown to Italian Fascism…The Jewish question is no issue for Fascism, and the great case of Fascism should not be obscured by side-line or irrelevance.»[369]

I forsøket på å bortforklare jødespørsmålet som uviktig og samtidig å forsvare nazistenes politikk skinner det gjennom at avsenderen ikke er spesielt begeistret for jødene. Man ser også en tendens som er vanlig i BUFs ideologi, nemlig å gjøre et skille mellom snille og slemme, eventuelt gode og dårlige jøder.[370] Dette underbygges med et annet argument som i den første perioden brukes som bevis av BUF på at bevegelsen ikke er antisemittiske. De henviser til det faktum at jødene selv advarer sine egne mot å angripe svartskjortene, at dette er ikke godkjent fra deres hold. Under artikkelen «Jews and Fascism» henvises det til en annen artikkel skrevet i *The Jewish World* 3.august hvor forfatteren «på en velskrevet måte» advarer sine lesere mot angrep på BUF medlemmer.[371] «Their conduct is desribed as 'wicked and stupid and is condemmed outright, as *The Blackshirt* truely says, by all decent members of our faith'.»[372] Dette brukes til å bygge opp under påstanden om BUF ikke har noen problemer med jøder generelt, bare de som yter motstand og angriper deres egne. Her ser vi en forskjell, ved at denne problematikken er fraværende i NS' tilfelle og at de gangene det er snakk om fysiske angrep på NS medlemmer er det marxistene som står for dette. Det stemmer at BUF ved gjentatte anledninger har uttalt at de ikke er en antisemittisk bevegelse.[373] Dette bringes opp igjen her som et motargument mot at den jødiske skribenten stiller spørsmål ved hvorvidt BUF har tatt avstand fra antisemittisme i tilstrekkelig grad. «We have repitdely published in this paper the fact that anti-Semitism is not part of our policy».[374]

Hadde punktum i artikkelen blitt satt der, kunne man kanskje kjøpt den argumentasjonen BUFs skribent forsøker å føre. Man hadde muligens tenkt at i og med at det jødiske miljøet tilsynelatende ikke anser partiet for å være antisemittisk og at BUF selv er så opptatte av å stadfeste at de ikke er det, så kan de vel ikke sies å være jødefiendtlige? Kanskje enkelte BUF-medlemmer bare har vært uheldige og havnet i sammenstøt med noen, «dårlige» jøder, og at det stemmer at disse angrep svartskjortene uten grunn? Da artikkelen videre i stedet snues til et angrep på disse jødene som anklager BUF for at de ikke tar nok avstand fra antisemittismen, må

[368] *The Blackshirt* nr.4, 1933.
[369] *The Blackshirt* nr.4, 1933.
[370] *The Blackshirt* nr.4, nr.5, nr.13, 1933.
[371] *The Blackshirt* nr.16, 1933.
[372] *The Blackshirt* nr.16, 1933.
[373] I de første årene statueres dette med jevne mellomrom i partipressen, se eksempelvis *The Blackshirt* nr.4, nr.13, nr.16, nr.28, nr.32, 1933; *Fascist Week* nr.28, 1933.
[374] *The Blackshirt* nr.16, 1933.

man brått oppgi denne tanken. Disse jødene farer ifølge forfatteren med falsk vitnesbyrd angående BUFs holdning til jødene og oppmerksomheten dette spørsmålet har fått i partipressen og andre uttalelser. Forfatteren hevder videre at dette er noe jødene gjør for å ha en legitim årsak for å kunne angripe svartskjortene.[375] Da det videre fremholdes at dette gjelder størsteparten av jødene, faller man tilbake til å lese antisemittismen ikke bare forkledt mellom linjene, men ganske rett fram.

Andre ganger trekker BUF frem tilfeller som bare fremstår som surrealistiske, som da artikkelen «Save us from our friends» viser til en jødisk korrespondent i Praha som visstnok har sendt BUF et brev etter å ha vært i kontakt med flere jøder der.[376] Denne korrespondenten forteller om hvordan han har snakket diverse jøder, blant annet noen han refererer til som gode, tyske jøder. Denne klassifiseringen henviser til jøder som ifølge ham mener at Hitler er bra for Tyskland, og at de påståtte forfølgelsene er strekt overdrevet, om ikke rent oppspinn. Korrespondenten hevder til og med at disse jødene har sagt at derom de ikke var jøder hadde de vært oppstemte rundt nazistenes bevegelse. Etter først å ha sagt at det ikke fantes noen tegn til pogromene sier de «gode» jødiske guttene likevel at to jøder var blitt bortført. Dette hevder de dog var i lys av at disse var kommunister, ikke som følge av deres jødiske identitet.

Hele saken fremstår som ganske merkelig, blant annet fordi denne jødiske korrespondenten ikke navngis og at man ikke har noen måte å verifisere autentisiteten av dette brevet de skal ha mottatt. Årsaken til at jeg stiller spørsmål ved om dette brevet er ekte er at det på merkelig vis underbygger alt det BUF selv har påstått, og det stammer fra en kilde som BUF selv beskriver som ekstremt lojale mot sine egne. Hvorfor skulle da denne jødiske korrespondenten sende et slikt brev til BUF? Selv om dette felleskapet alle jøder sies å være en del av var en komponent av BUF verdenssyn og ikke nødvendigvis slik virkeligheten var, finner jeg det uansett usannsynlig at en jøde ville sendt et slikt brev til BUF og ved å gjøre dette støtter deres uttalelser. «The final impression i got was that these Jews who are as good Germans as British Jews are good Britons have little cause for alarm –unless from agents, provacatuors and misguided «friends». Let the British Fascists save the decent Jews from the sentimentals.»[377] Slik avsluttes artikkelen, igjen ser man en distinksjon mellom gode og dårlige jøder. De dårlige jødene ses gjennomgående som agenter for både det ene og det andre, samt at de ødelegger for

[375] *The Blackshirt* nr.16, 1933.
[376] *The Blackshirt* nr.5, 1933.
[377] *The Blackshirt* nr.5, 1933.

de gode jødene. Så sent som i november 1938 stiller BUF fremdeles spørsmål ved om det virkelig foregår noen form for forfølgelse av jødene i Tyskland.[378]

Jødene, -en stat i staten

Noe av det viktigste som kommer frem ved en gjennomgang av *The Greater Britain* og andre tekster som gjør rede BUFs ideologi er ideen om at individet som individ er uviktig, bare som del av staten og samfunnet har man noen verdi. Her ser man en klar parallell til den italienske fascismen, hvor alle er opphøyd i staten, ingen skal stå utenfor. Så lenge man først og fremst fremmer og arbeider for nasjonens interesser, og innser at man inngår i dette fellesskapet og lar egne interesser komme i andre rekke, kan man leve godt og rikt i det det samfunnet BUF ville skape. I motsetning til det inneværende systemet hvor Mosley mener det er snakk om offentlig anarki og privat undertrykkelse, vil det i den nye staten legges om til at man har frihet i det private liv, så lenge man lever opp til de forpliktelser man har i det offentlige:

> In his public capacisty a man must behave as befits a citizen and a member of the State; his actions must conform to the interests of the State, which protects and governs him and guarantees his personal freedom. In private he may behave as he likes. Provided he does not interfere with the freedom and enjoyments of others, his conduct is a matter between himself and his own conscience.[379]

«Den Ville Vesten»-liknende tilstanden Mosley mener herjer nasjonen for øyeblikket, hvor man i det private behandles som barn, mens det i det offentlige hersker fullt kaos, skal erstattes av et samfunn som er kontrollert og sammensveiset. Parti- og klassetilhørighet skal opphøre, kyndighet skal gå foran privilegier og geografisk valgte. Alle skal jobbe sammen for det felles beste, ingen skal sette seg selv eller andre interesser høyere enn statens, noe man kan se oppsummert i syv punkter BUF akter å jobbe mot i første nummer av partiorganet *The Blackshirt*:

> All shall serve the State, and none the Faction; All shall work and thus enrich the Country and themselves; Opportunity shall be open to all, but privilege to none; Great position shall be conceded only to great talent; Reward shall be accorded only to service; Poverty shall be abolished by the power of modern science realised within the organised State; The barriers of Class shall be destroyed and the energies of every citizen devoted to the service of the British nation, which, by the effort and sacrifice of our fathers, has existed gloriously for centuries before this transient generation, and

[378] *Action* nr. 144, 1938.
[379] Mosley, *The Greater Britain*: 51.

> which by our exertions shall be raised to its higher destiny, -The Greater Britain of Fascists.[380]

Alle som derimot oppfattes som utenforstående elementer eller som ikke arbeider for den britiske nasjonens interesser vil derimot ikke være velkomne. Dette er en annen likhet som gjør seg gjeldende mellom de to ideologiene som undersøkes, alle individer skal arbeide sammen for nasjonens beste, noe staten har satt rammene for. Jødene kan sies å representere et slikt fremmedelement, og antisemittismen i BUF manifesteres først og fremst gjennom troen på at jødenes lojalitet ikke ligger til Storbritannia, men til «jødiskheten» eller Jerusalem. De er en stat i staten. Dette kommer i den tidlige delen av perioden som undersøkes best frem gjennom stadige referanser til «alien finances» som er i besittelse av alt for stor kontroll, og jødenes tilknytning til dette. Dette nevnes blant annet i partiprogrammet hvor Mosley skriver at det i nasjonen finnes «a power, lagerly controlled by alien elements, which arrogates to itselves a power above the State..»[381] Og når en skribent som signerer artiklene sine med «Lucifer», en person jeg kommer tilbake til i et senere avsnitt, snakker om

> Those evil, lively, and apprehensive brains whose composite consiuosness finds its nerve centres in Wall Street, Threadneedle Street, the Bourses of Paris, Berlin and Amsterdam; those hidden qliques of greedy men who have played so long with the lives and gamled in the deaths of all the people know the iron terror of diciplined Revolution which threathens all of them

kan man med stor sannsynlighet anta at det er jøder han referer til.[382] Dette kan begrunnes med den linken som oppgjennom gjennom tidene uløselig har blitt knyttet mellom jødene og pengeyrker, samt tradisjonen i antisemittiske miljøer, samt ofte også generelt i offentligheten på denne tiden, om å tegne et bilde av jødene som slue og griske. I BUFs språkbruk settes det etter hvert omtrent et likhetstegn mellom «International Finance» og «International Jewry». Andre steder sies det mer eksplisitt, i Fascist Week står det eksempelvis at «We attack the Jewish intrests on the basic Fascist principle that no minority shall orginise within the State against the interests of the country.»[383]

BUF medlem A. K. Chesterton oppsummer i sin bok *Oswald Mosley: Portrait of a Leader* Mosleys syn på «jødespørsmålet» i et underkapittel kalt «Wheapons of the Ghetto». Dette er en sammenslutning av en gjengivelse av Mosleys egne ord og Chestertons oppfatning, som han i bokens forord innrømmer kan være «bias», men som han også sier: der står ingenting han ikke

[380] *The Blackshirt* nr.1, 1933.
[381] Mosley, *The Greater Britain*: 159.
[382] *The Blackshirt* nr.6, 1933.
[383] *Fascist Week* nr.2, 1933.

selv tror er sant.[384] Chesterton mener at helt fra begynnelsen av Mosleys fascistiske prosjekt kan hans meninger vedrørende jødene ikke tilskrives å ha vært verken slik eller sånn.[385] «Han hadde nok ingen særskilt forkjærlighet for jødene, som få andre engelskmenn kan sies å ha hatt, men utover at han ikke tillot dem opptak i bevegelsen sin, følte Mosley ikke at det var nødvendig å ha noen mer definert holdning overfor dem.»[386] Videre siteres Mosley på uttalelser om at i et imperium som Storbritannia, med så mange forskjellige fager, raser, trosretninger og så videre, er rasebasert forfølgelse eller diskriminering utelukket, selv når dette kunne sies å være ønskelig, noe han benekter at det er.[387] Fascismen har ifølge Mosley erklært krig mot all type antisosial oppførsel og handlinger, enten det er snakk om internasjonal finans eller det han omtaler som umoralsk handelsvirksomhet i storbyene. Det er kun om jødene kan kobles til slike ting at de behøver frykte en fascistisk maktovertakelse.[388]

> The Jew who conduct himself as a decent citizen, obeying the laws of the Corporate State, paying in accordance with the high wage system required of every employer, confirming to price-regulations, and putting the interests of Britain above those of international Jewry, will not be in any way molested. Jews who refuse to observe these requirements will be treated exactly as other enemies of the people will be, absolutely without racial discrimination.[389]

Mosley fremholdt at dette var hans syn fra begynnelse til slutt, at jødene ikke ble diskriminert eller forfulgt etc. i lys av det faktum at de var født jøder, som var det han definerte som antisemittisme, men at motviljen skyldtes deres lojalitet mot det som omtales som «international jewry», og ikke den britiske, helst korporative staten. Av dette sitatet kan det se ut som at Mosley, og BUF, i teorien åpnet for at jøder som assimilertes, og dermed flyttet sin lojalitet til det britiske samfunn og stat ikke skulle behandles noe annerledes. Og sånn sett kan man også si at argumentene om at det er snakk om en generell fremmedfrykt og ikke et spesifikt hat mot jøder, kan ha noe for seg. Problemet med Mosleys fremstilling er at det er diskriminerende i seg selv at alle jøder antas å være komplett annerledes fra britene, at de singles ut som en helt egen gruppering, og tillegges en rekke egenskaper man umulig kan vite om er treffende for alle jøder. Dette er dog helt i tråd med den klassiske konspirasjonsteorien om jødenes hemmelige maktkamp, og kan ikke sies å være noe særskilt for BUF.

[384] OMD 5/6/4 Chesterton, *Portrait of a Leader*: 3.
[385] Chesterton, *Portrait of a Leader*: 125.
[386] Chesterton, *Portrait of a Leader*: 125, egen oversettelse.
[387] Chesterton, *Portrait of a Leader*: 125.
[388] Chesterton, *Portrait of a Leader*: 125.
[389] Chesterton, *Portrait of a Leader*: 125.

Ingen av de første omtalene eller beskrivelsene kan dog sies å være spesielt hatske eller alvorlige med tanke på det som var vanlig på den tiden, det ble ofte satt likhetstegn mellom storfinans og jødene i store deler av offentligheten, og de må sies å kunne plasseres i den første av de tre sirklene Marrus tegnet opp. Det er ikke snakk om total utslettelsesplan eller rasebiologi av noe slag, mer særdeles negativ stereotypisering og det vi i dag kanskje ville omtalt som «hverdagsrasisme». Det siste sitatet som er hentet fra Lucifers tekst kan derimot, om man da velger å kjøpe premisset om at det faktisk er jødene han referer til, noe jeg altså tror med sterk overbevisning, plasseres i sirkel nummer to. Dette fordi dette er et langt mer dirkete angrep, skrevet med overlegg om å sverte. Det samme må også sies om siste av sitatene, som er svært spesifikt og kan ikke tolkes som noe annet en kraftig uvilje mot jøder.

Lucifers brev og William Joyce

I partiavisene til BUF er det gjennomgående mange av tekstene som er usignerte, eller er skrevet under pseudonymer, eksempelvis ser man navn som Iconoclast, Ajax og Albyn. Fra det sjette nummeret av *The Blackshirt* 1933 kunne man se på trykk artikler undertegnet «Lucifer», som etter hvert skulle bli en jevnlig spalte titulert «The Letters of Lucifer». I disse tekstene kan man ofte se svært negative omtaler av det inneværende systemet og de som styrer, pressebaronene og generelt alt som ikke passer med den fascistiske visjonen.[390] Lucifers tekster er også ofte å se på trykk i *Fascist Week* og han er en av skribentene som gir uttrykk for antisemittiske holdninger, til tross for forbudet BUF hevder å ha mot Jew-baiting og antisemittisme. Blant de som har studert BUF og disse artiklene har flere hevdet at Lucifer i virkeligheten er William Joyce.[391] Ettersom Joyce er kjent som et av de mest aktive av BUFs medlemmer, og en innbitt antisemitt, i tillegg til at måten Lucifer og Joyce omtaler jøder på er svært lik, synes dette som en logisk konklusjon.

I et av «brevene» forsvarer Lucifer den litterære sensuren de nylig har innført i Nazi-Tyskland ut ifra et argument om at det er et nødvendig hjelpemiddel for å sørge for befolkningens mentale helse.[392] Han trekker videre frem andre nasjoner som ifølge han ser ut til å ha et blomstrende intellektuelt liv, tross sensuren der, særlig Italia pekes på som et godt eksempel for en intellektuell vekkelse.[393] Ettersom dette er skrevet midtveis i juli 1933, har nazistene allerede gjennomført brenningen av bøker de anså som skadelige, og dette må være deler av den sensuren han henviser til. Denne listen over bøker som hadde blitt brent av nazistene 10. mai

[390] Se eksempelvis *The Blackshirt* nr.6, nr.7, nr.9, nr.15, nr.17, nr.23-25.
[391] Tilles, «'Jewish Decay against British Revolution'»: 39; Benewick, *The Fascists Movement in Britain*:154.
[392] *The Blackshirt* nr. 12, 1933.
[393] *The Blackshirt* nr. 12, 1933.

1933, inneholdt i all hovedsak bøker skrevet av jødiske forfattere. Ut fra den bragden Lucifer synes å mene at dette er, kan man lese mellom linjene at også han anser at det som er skrevet av jødiske forfattere er å regne som usunt. Han trekker frem boken *Opium –the Diary of an Addict* som et eksempel på et typisk makkverk som ikke burde tillatt i det britiske samfunnet, da den blant annet fortalte om en utsvevende, usunn livsstil. Dette er ifølge Lucifer et typisk eksempel på en tilbakegang og nedbryting av sunne verdier i samfunnet, som er et resultat av den unaturlige individuelle friheten det inneværende samfunnet legger opp til.[394]

I en annen artikkel kalt «Squeaks from the democrats» forteller Lucifer om hvordan et parlamentsmedlem har brakt på bane viktigheten av at Storbritannia hjelper til med beskyttelsen av tyske jøder og sosialister.[395] Lucifer hevder han ikke har noe mot de tyske jødene, han syns heller det er merkelig at tyskerne ikke bare har latt dem være i fred og i stedet nytt godt av den skyhøye skatten de må betale på sine kjempeinntekter, slik de ifølge ham gjør i Storbritannia. Måten dette er skrevet på er gjennomsyret av sarkasme, og når han videre forteller om hvordan jødene i årevis har kjøpt seg embeter og innflytelse kommer en uvilje overfor dem tydelig frem. Videre hevder han at denne såkalte bekymringen for disse jødene er et skalkeskjul for en misnøye med at fascismen har fått gjennomslag i den mest fremgangsrike nasjonen på kontinentet:

> It's not the relativly mild persecutiion of a few thousand Jews and Soscialists in Germany which terrifies and infuriates these Parlamentary gentlemen, but the bitter fact that Parliamentary institutions have been overthrovn, and that a Fascists dictatorship has been set up in the most powerfull country on the continent of Europe.[396]

Ikke bare beskrives det som foregår i Tyskland som noe nærmest ubetydelig, men enkelte de som anklages for å bruke denne situasjonen som et dekke for andre intensjoner er også selv jødiske av opphav ifølge Lucifer. Hele veien ser vi en tydelig og til tider krass holdning til jødene, men så langt er vi fremdeles ikke lenger inn i Marrus' sirkler enn den andre.

I en bok kalt *Twilight over England*, oversatt til *Skymring över England*, skriver Joyce blant annet om den økonomiske og politiske utviklingen i England, samt at han har et eget kapittel kalt «Jødene».[397] Der uttrykker han mange av de samme tankene som kommer til syne via pamfletten *Fascism and Jewry*, deriblant at en av de største truslene en hver nasjon er utsatt for er tilstedeværelsen av en sterk, organisert jødisk gruppe.[398] For Joyce er og forblir en jøde en

[394] *The Blackshirt* nr. 12, 1933.
[395] *The Blackshirt* nr.7, 1933.
[396] *The Blackshirt* nr.7, 1933.
[397] William Joyce, *Skymring över England*. (Stockholm: Svea Rikes Forlag, 1941)
[398] BUColl. 3: Pamphlets William Joyce, *Fascism and Jewry* (London: BUF publications, 1936)

jøde, uavhengig av om denne konverterer til en annen religion eller er ateist, samt at hvor hen jødene oppholder seg bygger de sin egen stat i staten.[399] Mot anklager om at BUF går til noen form for rasistisk motiverte angrep på jødene, skriver Joyce at dette er et absurd forslag da imperiet huser allslags raser.[400] I tråd med BUFs retorikk på feltet bruker han argumentet om at dersom jøder angripes er det som følge av hva de gjør, ikke hvem de er, og at det for hver svartskjorte alltid er minst seks jøder.[401] I 1937 ble Joyce tvunget til å forlate BUF, etter det han selv beskriver som ulike preferanser i organisatoriske spørsmål mellom ham og Mosley.[402]

I virkeligheten må nok dette bruddet heller tilskrives det faktum at Joyce ville ta BUF i en mer rasebetont retning, og at hans ytterliggående antisemittiske profil og retorikk brøt med måten Mosley ønsket at partiet skulle fremstå. Noe av det siste Joyce var medvirkende til før han forlot BUF og opprettet sitt eget parti, Den nasjonalsosialistiske Liga, var at BUF la til «and National Socialists» i partinavnet, for deretter å kutte alt etter British Union. Det rasebiologiske aspektet som ofte ble tilført, eller eventuelt naturlig kom til syne, i flere fascistbevegelser mot slutten av 1930-tallet er ikke en del av BUFs ideologi. En av de to tekstene som karakteriseres som de aller mest virulente av det BUF publiserer, har tittelen «The Cancer of Europe».[403] Tross denne tittelen og artikkelens hatske stil, er det jødenes plutokrati og manglende evne til å bli en del av nasjonen de bor i som kritiseres.[404] Når BUF-medlemmer snakker om rase, er det sjeldent ut i fra et biologisk eller sosialdarwinistisk aspekt, hvilket må sies å være den aller største forskjellen til NS med tanke på utviklingen innen antisemittismen og rasespørsmålet i deres ideologi.

«Warmongers»

I stedet for at BUF endret til kurs med tanke på å tilføre rasebiologi og eugenikk til sitt tankesett, var det jødene som krigshissere som førte til en krassere omtale av dem utover i tidsrommet som undersøkes. Helt fra begynnelsen av perioden stiller BUF spørsmål ved om britene skal sloss før jødene, men jo lenger utover i perioden, jo hyppigere blir angrepene. I artikkelen «Who are the warmongers now?» vises det til hvordan fascistsledere over hele Europa fremstår som tålmodige og praktiske fredsarkitekter i motsetning til de gamle partiene, og deres tvilsomme «internasjonale interesser».[405] Slagord og artikler som «Britain for the British» og «Britain

[399] Joyce, *Skymring*: 140-142.
[400] Joyce, *Fascism and Jewry*: 3.
[401] Joyce, *Fascism and Jewry*: 3.
[402] Joyce, *Skymring*: 9.
[403] Major-General J.F.C. Fuller, «The Cancer of Europe» i *Fascist Quarterly* Vol.1, nr.2, 1935.
[404] Fuller, «The Cancer of Europe»: 66-81.
[405] *The Blackshirt* nr. 8, 1933.

first» viser også hvordan BUF fremhever at britene skal stå i sentrum, de akter ikke å gjøre noe som kan gagne «fremmede».[406] I artikkelen med den nevnte tittelen klages det over at Storbritannia har døren på vidt gap og hemningsløst slipper inn mennesker som ifølge BUF tar jobber og muligheter fra briter.[407] Videre hevdes det nok en gang at BUF ikke er antisemittiske, og bare vil sende ut de «dårlige» jødene, eksempelvis de «de polske forbryterne».[408]

Mot slutten av 1933 kommer det frem tydeligere enn noen gang tidligere, BUF har ingen planer om å kjempe for jødene. I en usignert artikkel, som mest sannsynlig er skrevet Mosley selv, spørres det «Shall Jews drag Britain to war?».[409] Svaret er at det er uaktuelt for Storbritannia å blande seg inn i Tysklands affærer, og igjen fremheves jødene som en stat i staten med sin lojalitet utenfor nasjonens grenser.[410] BUF fremholder at Storbritannia ikke skal legge seg i andre lands interne affærer helt inntil krigen bryter ut, og hevder at dersom jødene i England satte hennes behov først ville heller ikke de egget til kamp med tyskerne.[411]

Fra 8. februar 1935 kan man The Blackshirt se en ny spalte kalt «The Jews Again» på trykk. Denne ble senere omdøpt til «The Jolly Judah» og inneholdt et slags referat av hva jødene foretok seg, oftest ut fra noe som skal være et humoristisk ståsted. Spalten gjør sport i å tegne opp ulike karakteristikker av jødene, og gjør at BUF delvis kunne kamuflere sine antisemittiske holdninger som underholdning. I en av disse spaltene er første tema hvordan semittisme er anti-britisk, og dette gir BUF ytterligere legitimeringsgrunnlag for å mislike jødene, eller som de selv fortsatte å bedyre, noen jødiske interesser.[412] Frykten for jødisk dominans øker ut over i perioden og man kan blant annet se at det i 1937 reklameres for *Sions Vises Protokoller*.[413] Dette verket hadde BUF opprinnelig tatt avstand fra, ettersom det var stemplet som et falskneri.

Koblingen mellom den økte spenningen rundt muligheten for en ny krig i Europa og en krassere antisemittisme, kommer også frem i en notis kalt «The poor Jew», hvor «poor» brukes i betydningen stakkarslig, ikke fattig.[414] Der hevder BUF at ettersom jødene ikke har klart å få ikke-jødene til å gå til krig mot Tyskland, har de nå måttet ty til sitt siste våpen – gull, hvilket de har mye av. Ifølge BUF finansierer jødene foreninger mot antisemittisme, og i ly av disse kan de

[406] *The Blackshirt* nr. 23, 1933.
[407] *The Blackshirt* nr. 23, 1933.
[408] *The Blackshirt* nr. 23, 1933.
[409] *The Blackshirt* nr. 28, 1933.
[410] *The Blackshirt* nr. 28, 1933.
[411] *The Blackshirt* nr. 30, 1933.
[412] *The Blackshirt* nr. 95, 1935.
[413] *The Blackshirt* nr. 243, 1937.
[414] *Action* nr. 100, 1938.

drive en økonomisk krigføring mot de statene som ifølge dem forfølger jøder.[415] BUF fremstiller det som om jødene ønsker en krig de selv mener er helt unødvendig. BUF er tydelig bekymret for det de ser som en stadig økning i den jødiske dominansen de mener eksisterer på flere av samfunnets områder. I artikkelen « We want British artists» skriver en G. Ellis om hvordan jødene nå dominerer innfor nærmest alle yrker, noe som må settes en stopp for.[416] Denne utbredte innflytelsen skaper ifølge BUF en enda større fare for at jødene vil lykkes i sitt forsøk på å starte en krig med Tyskland, fordi de har sine «agenter» overalt til å advokere for dette.

En synder uten anger?

Til tross for at BUF beskrives som en klart antisemittisk bevegelse av de aller fleste, var ikke antijødiske holdninger uttrykt i partiets ideologiske program ved stiftelsen av BUF i 1932.[417] Det var også en merkelapp Mosley selv til stadighet nektet for at kunne brukes på ham eller hans bevegelse. Så sent som i et intervju på det *Frost Programme* på BBC i 1967, som for øvrig var Mosleys første opptrenden på britisk tv etter å ha vært bannlyst siden før krigen, hevdet Mosley hardnakket at han selv og BUF aldri hadde vært antisemittiske.[418] Dette intervjuet viser på en god måte hvordan Mosley brukte klassisk antisemittisk retorikk da han argumenterte for dette ståstedet, og oppsummerer flere av elementene ved hvordan antisemittismen manifesterte seg i BUF.

«Da vi startet opp i 1932 ble antisemittisme aldri nevnt, det var ukjent for oss, og temaet ble ikke tatt opp før to år senere… Jeg fremholder, og kan bevise, at jeg aldri har vært en antisemitt, hvilket jeg definerer som en person som er imot jøder fordi de er født jøder.»[419] Slik begynner Mosley sin oppklaring av temaet han selv, BUF og antisemittisme, etter at programleder David Frost har bedt han om å adressere det faktum at han sies å ha vært, i denne perioden, og at bevegelsen hans *åpenbart* var antisemittiske.[420] I tråd med det Mosley skriver om emnet i sin selvbiografi, som utgis i 1968, beskrives en situasjon hvor jødene først har angrepet

[415] *Action* nr. 100, 1938.
[416] *The Blackshirt* nr. 246, 1938.
[417] Thurlow, *Fascism in Britain*; Benewick , *The Fascists Movement in Britain*; Mosley, *The Greater Britain*.
[418] Mosley var bannlyst fra BBC fra juni 1934, til *The Frost Programme* ble sendt i 1967/8. *The Frost Programme* BBC 15.november 1967, ca.10:40 https://www.youtube.com/watch?v=rd7LcaXZzUs Jeg ble tipset om dette intervjuet da jeg var i Sheffield, hvor de ikke hadde det i arkivsamlingen selv, men kunne informere om at det fantes i sin helhet på Youtube; Oswald Mosley, *My Life.* (London: Thomas Nelson Pbl.,1968): 336.
[419] *The Frost Programme* ca.10:20-10:30. egen oversettelse og parafrasering. Dette gjelder alle oversettelser fra programmet.
[420] *The Frost Programme* ca.10:00-10:15 Frost sier «they are convinced, and on the evidence…that you where, in that period, and that your movement obviously was, but you where anti-semitic»

svartskjortene, fascismen og ytringsfriheten, og som respons angripes jødene, men ikke som følge av at de er jøder.[421]

Mosley viser til at den første gangen han fra talerstolen gikk til angrep mot «visse jødiske interesser» var i Albert Hall 28. oktober 1934, fire måneder etter at de (jødene) hadde demonstrert voldsomt under fascistenes møte på Olympia 7. juni samme år.[422] Mosley medgir at han var i konflikt med enkelte jødiske personer eller interesser, som han mente egget til krig med Tyskland, noe Mosley og BUF for en hver pris ønsket å unngå, de (britene) skulle ikke kjempe jødenes krig.[423] Allerede her kan man dra en midlertidig slutning om at det kan se ut som at jødene ikke inngikk i de Mosley definerte som briter tretti år tidligere, samt at det kan virke som om dette er noe han fremdeles mener i 1967. Jødene blir et «dem» i motsetning til de britiske «oss».

Mosley sier at denne overbevisningen han hadde, «rightly or wrongly» om at jødene arbeidet for en krig med Tyskland, en ny verdenskrig, var grunnlaget for de problemene han hadde med enkelte jøder, ikke med jødene generelt, og at dette var eneste årsak til at temaet ble tatt i 1934.[424] «De ville ha krig, jeg ville stoppe krigen.»[425] Da Frost kommenterer denne ordbruken, og stiller spørsmål ved hvorvidt Mosley på dette tidspunkt mener denne tanken var rett eller gal, svarer Mosley at han fremdeles mener det var en riktig antagelse at «noen jøder, mange jøder, for svært gode grunner fra deres ståsted, ønsket en krig med Tyskland». Frost responder kvikt: «men du er altså ikke antisemittisk?» Igjen svarer Mosley at han ikke er, eller noen gang vært antisemittisk.[426] Og igjen får man en tydelig indikasjon på at han ikke innlemmer jødene som en del av «oss», men av «dem».

Frost, som var en dyktig intervjuer og blant annet huskes for sitt intervju med Nixon etter Watergateskandalen, virker mildt sagt ikke overbevist av det Mosley beretter, og vil med utgangspunkt i tre sitater fra taler Mosley selv holdt på 1930-tallet, ha en forklaring av forskjellen mellom Mosleys posisjon og antisemittisme, som Frost åpenbart ikke ser noen særlig forskjell på.[427] Det første av disse sitatene er fra en tale Mosley holdt i Manchester, de to neste spesifiseres ikke hvor de er fra, men alle er høyst sannsynlig fra 1934 og 1935:

---

[421] Mosley, *My* Life: 336-342; og eksempelvis *The Blackshirt* nr.13, 22.-28. juli 1933: 2; *The Blackshirt* nr.28, 4.-10.november 1933: 1; *Fascists Week* nr.28, 11.-17.mai 1934:8
[422] Mosley, *My Life*: 337. Mosley skriver selv 8.juni, men dette må være en trykkfeil, eller hukommelsessvikt ettersom samtlige andre kilder sier 7.juni.
[423] Mosley, *My Life*: 337-339.
[424] *The Frost Programme* ca. 10:30.
[425] *The Frost Programme* ca.13:30.
[426] *The Frost Programme* ca.11:00-11:20.
[427] *The Frost Programme* ca.11:30-11:40.

> The mention of the empire makes the mob yell lauder than ever. Let them destroy it if they can, these Jewish rascals! The red mob howls that we should put them down. They're right, we should put them down and we should put the nation up… Behind the communist and socialist mob is the alien Jewish financier, supplying the {palmoil?} to make 'em yell…The great and powerful where afraid when our fascist movement open its crusade against Jewry. Up to three years ago antisemitism was unknown as a strong force in Great Britain. Today in any audience in Britain, the strongest passion that can be aroused is the passion against the corruption of Jewish power. It is not we that perish in the struggle.[428]

Det er ingen tvil om at alle disse sitatene er gjennomsyret av negative holdninger mot jødene som kollektiv, frykten for «jødemaktas» utstrekning er tydelig. Av sirklene til Murras er vi vel inne i andre ring, men foreløpig ikke i den innerste kjernen. Frost er heller ikke i tvil om intervjuobjektets antisemittiske holdning, men Mosley er standhaftig i sin avvisning av slike påstander:

> Vi var i en kamp med jødene, det vil si mange jøder, ikke alle, -en voldsom kamp. Og jeg tok i alt jeg kunne mot dem, som de gjorde mot meg. Så når jeg snakket om de jødiske kjeltringene som ropte mot meg, var det fordi de gjorde nettopp det, i tillegg til å angripe møtene våre med barberblad og alle slags våpen. Jeg måtte organisere svartskjortene i dette landet, for å kunne opprettholde noen form for orden i det hele tatt.[429]

Denne retorikken er helt på linje med den man ser uttrykt eksempelvis ved diverse utgivelser av *Sions Vises Protokoller* rundt 1920. Da Lauritz Carlsen gav ut sin versjon i Danmark i 1920, skrev han blant annet følgende i forordet:

> Hva er Antisemitisme? Antisemitisme er: Uden Grund at hade eller afsky alle jøder, fordi de er jøder. Men – hvis De hader eller afskyr en Jøde, ikke fordi han er Jøde, men fordi han har opført sig gement og forbryderisk, saa er det ikke Antisemitisme. Det er en fuldtud berettiget Følelse, som De ikke skal lade Dem skræmme fra verken privat eller af Presse – d.v.s. Jødeskraalet.[430]

På liknende vis hevder Mosley gjentatte ganger at det faktum at jødene er født jøder ikke har noe å si for hans motvilje mot det han beskriver som visse jødiske interesser. Gjentatte ganger blir det også synlig at han, igjen i tråd med klassisk antisemittisk retorikk og tankegang anser jødene som en gruppering med en særegen kollektiv identitet, jamfør teorien om den evige jøde. I lys av at dette intervjuet ble utført etter andre verdenskrig, og etter erfaringen med Holocaust,

[428] *The Frost Programme* ca.11:45-12:40.
[429] *The Frost Programme* ca. 12:40-13:10.
[430] S. Nilus, *Jødefaren – De verdensberygtede jødisker protokoller*. (Utgitt av Lauritz Carlsen, 1920): 14 i Eriksen, Harket og Lorenz, *Jødehat*: 375.

vil mange tenke at Mosley, som andre antisemitter, hadde modifisert sitt standpunkt for å fremstå mer politisk korrekt. Det er et faktum at negative holdninger overfor jøder etter 1945 ofte har blitt modifisert, kodifisert og kalt andre ting, som plutokrater og rentenister, eksempelvis er dette vanlig i høyreekstreme miljøer i USA.[431] Det vil i utgangspunktet derfor være en legitim slutning å tenke dette om Mosley og hans ståsted. Etter å ha studert Mosley og BUF på 1930-tallet, for så å se/høre dette intervjuet gjort omtrent 30 år senere, er det dog en besynderlig liten forskjell på hvordan Mosley uttrykker seg om temaet på de ulike tidspunktene. Dette vises særdeles godt da han etter hvert blir konfrontert av to av publikummerne.

Den første av disse bryter inn i intervjuet fra tilskuerplass etter at Frost har stilt spørsmål ved hvorfor Mosley ikke stoppet sine partimedlemmer fra å utføre voldelige handlinger overfor jødene i 1930-årene, samt at han også hevder, i tråd med det forskingen innen feltet har påpekt i lang tid, at BUF bevisst demonstrerte i områder av London med høy jødisk populasjon, ene og alene for å provosere.[432] Publikummeren er tydelig provosert over måten Mosley fremstiller seg selv og situasjonen på, og viser frem bilder hvor Mosley er i selskap med det han refererer til som kjente antisemitter, og henviser til Hitler som «Mosleys venn».[433] Han påstår at til tross for at politiet beskyttet fascistene, klarte de ikke å trenge seg gjennom East-End i London, ettersom massive motkrefter stoppet dem, og at fascistene ikke hadde noe der å gjøre.[434] Dessverre fører denne mannens aggressive tone og gjentatte avbrytninger av både Frost og Mosley til at Mosley kan bruke denne innvendingen til å argumentere for at det var slik situasjonen var på også 1930-tallet, svartskjortene og han selv måtte forsvare retten til å ytre seg og Frost medgir at mannen gir Mosley belegg for sitt argument.[435] Likevel, denne mannens ytringer fører med seg at Mosley, som til da har forholdt seg avbalansert og relativt nøktern, viser en annen side. En tydelig provosert Mosley sier at slik denne mannen opptrer på i øyeblikket var akkurat slik «folk som ham» holdt på 1930-tallet, og derfor måtte kastes ut. Videre proklamerer han at han er stolt over å ha ledet en bevegelse av skarpe, unge menn som kjempet for ytringsfrihet og ville gjort det igjen.[436] Han begrunner deres tilstedeværelse i disse delene av London med at partiet hadde stor oppslutning der, og derfor var deres tilstedeværelse mer enn legitim.

[431] Kjetil Braut Simonsen i samtale 20.10.2015.
[432] *The Frost Programme* ca. 13:15; se eksempelvis Thurlow, *Fascism in Britain*: kapittel 5 og 6; Benewick, *The Fascists Movement in Britain*: kapittel 10.
[433] *The Frost Programme* ca. 14:15-16:50 Personene på bildet (1962) navngis ikke, men beskrives som lederne for de fascistiske partiene i Italia og Belgia, samt for det tyske nynazistiske partiet.
[434] *The Frost Programme* ca. 14:25-15:00.
[435] *The Frost Programme*. Dette gjentas flere ganger i løpet av intervjuet, men se Mosleys svar til mannen som avbryter ca. 16:50-18:40.
[436] *The Frost Programme*

Hele intervjuet bærer preg av at Mosley har et selektivt minne, og illustrerer godt hvorfor han ofte ble omtalt som en mann uten anger.[437] Likevel, det fungerer som sagt som en god oppsummering til temaet da det henvises til en rekke konkrete hendelser og kjensgjerninger som kan knyttes sammen med de ulike uttrykksformene jeg har vist over.

NS og antisemittisme

På samme måte som med BUF kommer de aller fleste undersøkelser av NS inn på antisemittisme og rasespørsmålet på en aller annen måte. Den som har gått lengst i å se på antisemittismen i NS som et eget fenomen er Rikard Andre Toftesund.[438] I sin hovedoppgave fra 2001 ser han på antisemittismen gjennom en studie av Halldis Neegård Østbye, den personen som muligens har hatt mest å si for NS' ideologi på dette punktet. Han konkluderer med at et hvert innsyn i NS' raseideologi må ta utgangspunkt i henne.[439] Andre som har forsket på nettopp NS og rasespørsmålet, eller kommet inn på dette via studier av partiet generelt eller Quisling spesielt, er stor sett enige om at partiet ikke har noen klar ideologisk og fast innstillingen til dette inntil rundt 1935, og da er det mange som mener at dette ble tilføyet fordi annen retorikk hadde mistet sin betydning ved kriseforliket og at DNA dannet regjering.[440]

Da NS etter å ha eksistert i godt over et halvt år endelig fikk på plass et partiprogram i januar 1934 inneholdt dette ingen punkter vedrørende antisemittisme, eller rasespørsmål generelt.[441] Som nevnt i forrige kapittel lå fokuset på nasjonens samling på tvers av klasser og partier, samt statens nye oppbygging og vernet av kristendommens grunnverdier.[442] Det 21. punktet, under del 3 om *Individet, Slekten og Folkehelsen,* nevner kun kort at folkehelsen skal styrkes gjennom å bedre bo- og hygieneforhold, samt at innvandring og oppholdstillatelse skal underlegges en større kontroll.[443] I tillegg vil NS at individer som av sakkyndige vurderes som usannsynlige til å kunne føde sunne barn, skal fratas evnen til å reprodusere.[444] Det nevnes ingenting om ulike rasers overlegenhet overfor andre eller at jødene er spesielt uønsket, og selv om sterilisering av vaneforbrytere og sinnssyke kan høres makabert ut for oss i dag, er ikke dette noe særegent for

[437] Diverse avisutklipp OMD 4/4/1, eksempelvis *The Daily Telegraph* 22.oktober 1968; *The Sunday Times* 13.oktober 1968; *The Western Mail* 29.oktober 1968; *Eastern Daily Express* 25.oktober 1968.
[438] Toftesund, «'Da allt folket skulde tro løgnen'».
[439] Toftesund: «'Da allt folket skulde tro løgnen'»:133.
[440] Bruknapp, «Ideene som splittet partiet»; Toftesund, «'Da allt folket skulde tro løgnen'».
[441] *NS' program 1934.*
[442] *NS' program 1934*: Pkt. 22.
[443] *NS' program 1934*: Pkt. 21.
[444] *NS' program 1934*: Pkt. 21.

NS. Det fantes derimot flere blant dem som var delaktige i å utforme partiets tankesett og program som ønsket at dette skulle tildeles større plass og være en bærebjelke i ideologien. Flere av dem har studert NS fra partiets opprettelse, samt tiden i forkant av dette, har vist at den indre dragkampen om partiets ideologi og programmets innhold kunne ha ledet til et annet resultat enn det som forelå i 1934.[445]

Bruknapp knytter nettopp stridighetene og splittelsen i NS til ideologiske uenigheter, og ikke til personer, som har vært vanlig å argumentere for tidligere.[446] Han deler partiet inn i tre fløyer og viser hvordan *den nasjonalsosialistiske* av disse helt fra begynnelsen av kjempet for at rasespørsmålet, og ikke minst jødespørsmålet skulle inkluderes i partiets ideologi. De to andre, som han har kalt *den kristelig* og *den fascistiske*, den sistnevnte inkluderte majoriteten av medlemmene, samt Quisling selv, valgte i midlertid en annen retning, -i alle fall i første omgang. Likevel, helt fra begynnelsen av fantes det altså fragmenter og fraksjoner i partiet som hadde et rasebevisst og antisemittisk tankegods, og disse sørget også for at til tross for at partiprogrammet forble fritt for antisemittisme, kom denne til synet i partiets ideologi.

Koblingen mellom den borgerlige pressen og jødekapitalen

En av de første gangene en jøde omtales i partiets hovedorgan, *Nasjonal Samling*, er det dog lite hatsk og voldelig over utspillet. I en artikkel som summerer opp Quislings presentasjon av NS' program i Logens store sal, hvor omtrent like mye plass blir viet til kritikk av de borgerlige partiene og marxismen, karakteriseres marxismens tankesett som noe tenkt ut av «en ensom jøde, som ikke kjente det minste til det levende liv.»[447] Det utdypes ikke noe videre negativt om denne ensomme jøden i denne omgang, men Karl Marx er en av flere som etter hvert til stadighet utsettes for angrep i avisen. Eksempelvis omtales hans lære, altså marxismen, som «hatets evangelium».[448] I en annen artikkel med overskriften «Når trykkfeilsdjevelen blir politiker» anklages de såkalte liberalistiske avisene for å ha feil og mangler som på mystisk vis underbygger deres politiske standpunkt.[449] Her anklages også Dagbladet for å stå i ledtog med jødene på en måte som skal oppfattes som humoristisk. Ved å sette «ikke» foran alle påstandene NS egentlig mener stemmer imiterer de «trykkleifene» de altså mener at de borgerlige avisene ofte har. Dagbladet anklages således blant annet for å ha en betydelig jødisk kapital, hylle

[445] Både Loock og Bruknapp viser særlig godt hvordan det utspilte seg indre strid om 1934-programmet før det ble vedtatt. Se Dag O. Bruknapp, «Ideene som splittet partiet. Rasespørsmålets betydning i NS' utvikling.» i Danielsen og Larsen: *Fra idé til dom*: 9-17; Loock, *Quisling, Rosenberg og Terboven*: 88-96.
[446] Bruknapp, «Ideene som splittet partiet»: 9.
[447] *Nasjonal Samling* nr. 1, 1934.
[448] *Nasjonal Samling* nr. 7, 1934.
[449] *Nasjonal Samling* nr. 2, 1934.

ledende jødiske personligheter, ha jødiske kontakter i andre land, løyet om en rabbiners eksistens, samt å glemme at det er et norsk tidsskrift. [450] Dagbladet presenteres nærmest som jødenes hovedorgan i Norge utover i perioden.[451]

Med disse relativt uskyldige utsagn illustreres at antisemittisme som kan plasseres i den første av Marrus' sirkler, blir uttrykt allerede i de første utgivelsene av partiets hovedorgan, noe man må tolke som et uttrykk for partiets ideologi. For selv om disse eksemplene er vage, så må de sies å være et utrykk for negative tanker om jødene som gruppe. Dette kan underbygges ved å se på NS' respons da formann i Dagbladets styret, H. Petterøe, svarer på tiltale i artikkelen «Dagbladet og Jødekapitalen».[452] Her skriver Petterøe blant annet at det blant Dagbladets aksjonærer ikke finnes en eneste jøde, ei heller mottar bladet pengestøtte fra jøder. Han fortsetter med at hevde at dersom dette så hadde vært tilfelle, hadde de ikke ansett dette for å være diskrediterende. Da NS dog anklager Dagbladet for å bli *styrt* av denne såkalte jødekapitalen, følte Petterøe og styret likevel for å komme med et motsvar så det ikke skulle være noen misforståelser rundt dette.[453] Da NS noen uker senere responderer på Petterøes artikkel, og at denne der tilbyr å la et medlem fra NS få gjennomgå Dagbladets aksjeprotokoller, er den negative holdningen langt mer tydelig og dirkete enn det vi har sett tidligere:

> Dagbladet dementerer (…) beskyldningen om at der skulde være jødisk kapital i bladet, og forteller indignert at det på aksjebrevene finnes ingen jødiske navn. Og det tror vi så gjerne. Israels sønner er ikke født i går. Et faktum er, at bladet er fanatisk jødevennlig, ensidig rødglødende i sitt hat til nasjonalsosialismen, fanatisk i utspredelsen av løgnhistorier om det nye Tyskland, unorsk og internasjonalistisk i sin journalistikk, alltsammen typisk for den internasjonale jødementalitet.[454]

Her kommer en mer tydelig, krass og voldsom antipati mot jødene klart frem, de anklages blant annet (som kollektiv) for å være slue nok til å skifte navn, slik at de ikke skal kunne gjenkjennes som jøder på navnelistene over Dagbladets aksjonærer. Det er ikke lenger noen form for humor i beskyldningene om bladets jødiske dominans, ei heller kan det levnes noen tvil om at tanken om jødene som en gruppe med en annerledes mentalitet og væremåte var meget til stedet i NS' tankegods. Om dette i første omgang mest må tilskrives at kretsen rundt Jacobsen, som altså var en av pådriverne for at NS skulle ha et skarpere rasepolitisk uttrykk, i en tid hadde en sterk innflytelse på hva som ble skrevet i partiets hovedorgan, er vanskelig å vite. Men ettersom det

[450] *Nasjonal Samling* nr. 2, 1934.
[451] Se eksempelvis *Nasjonal Samling* nr.39, 1934; *Nasjonal Samling* nr.28, 1935 (I denne artikkelen hevder NS at også *Arbeiderbladet* er under press fra jødene); *Fritt Folk* nr. 102, 104, 1936.
[452] *Nasjonal Samling* nr. 5, 1934.
[453] *Nasjonal Samling* nr. 5, 1934.
[454] *Nasjonal Samling* nr. 7, 1934.

faktisk ble trykket, og da kan ses som en del av partiets tankegods, kan det være fristende å tro at disse tankene bredte seg utover de mest radikale av NS' medlemmer. Denne formen for antisemittisk uttrykk tar oss inn i den andre av Marrus' sirkeler. Det er dog langt mellom slike utspill utover i 1934, og man kan argumentere for at den antisemittismen som kommer til syne i denne første tiden muligens dempes og utvannes litt at partiets kristelige fløy, som også er meget aktive i partipressen frem til 1935, noe jeg kommer tilbake til under.

Selv om jødene blir stadig hyppigere nevnt i ulike sammenhenger i NS-pressen utover 1930-tallet, viser møteprotokollene at jødespørsmålet nevnes kun en eneste gang i perioden fra 1934 til 1939, og det er først så sent som på et rådsmøte i februar 1939. Da er det også kun en flyktig og lite uttømmende henvisning det er snakk om. Under punkt 4 om pressespørsmålet hvor det diskuteres om hvorvidt *Fritt Folk* skal være dagsavis eller ukeavis, konstaterer protokollen kort at «I forb. m. Pressespørsmålet blev jødespørsmålet drøftet.»[455] Mer sies det ikke om den saken, og hva som ble faktisk ble drøftet i dette henseende er uvisst.

Koblingen mellom marxismen, jødene og «det kunstige klasseskillet»[456]

Av eksempelet om Dagbladet og jødenes påståtte kontroll over denne kommer flere andre momenter til syne. I likhet med og muligens i enda større grad enn BUF gjør dette i sin partipresse, understreker NS til stadighet koblingen mellom den forhatte marxismen/kommunismen og «sønnene av Israel». Dette er en av de mest fremtredende måtene antisemittismen kommer til utrykk på i NS, fra start til slutt. I en artikkel med tittelen «Jødespørsmålet II. En klargjørelse av forholdet mellem jødene og marxismen» understrekes dette mer tydelig og eksplisitt enn noen gang tidligere: «…at det uten tvil kan slåes fast at: marxismen er *skapt* av jøder, *ledet* av jøder og tvers igjennem *preget* av en jødisk-asiatisk mentalitet.[457]

Til tross for at DNA som nevnt går vekk fra de mest revolusjonære aspektene ved sitt program før kriseforliket finner sted i mars 1935, fortsetter NS å omtale partiet som en farlig og revolusjonær styrke som vil innføre kommunismens skrekkvelde i Norge.[458] At en av de viktigste oppgavene NS har satt seg ved stiftelsen er å hamle opp med marxismen i landet kan man se av partiorganet *Nasjonal Samling* sin aller første meddelelse: «Vår bevegelses og vårt blads formål er aktiv kamp, ikke forsvar. Marxismen er den negative, livsfornektende innsats

[455] *NS' Møteprotokoll*: 64.
[456] Tittel på artikkel signert O.S. i *Nasjonal Samling* nr. 29, 1935.
[457] *Nasjonal Samling* nr. 43, 1935.
[458] Se eksempelvis «Erklæring til det norske folk!» i *NS' Møteprotokoll*: 35-37; *Nasjonal Samling* nr.30, 1935.

som var historisk nødvendig for at det tyvende århundres nye åndsinnhold og nye livsformer skulde bli skapt.»[459] Marxismen presenteres som direkte årsak til bevegelsens fremvekst, og samtidig bevegelsens hovedfiende. Det konstateres derimot videre at NS ikke vil oppnå noe som helst dersom deres eneste og viktigste mål er å kjempe mot marxismen. Dette skal derfor komme i andre rekke. Det viktigste skal som nevnt ved flere anledninger være å jobbe for å samle det norske folk rundt sin bevegelse som «…istedenfor en slavestat setter en fellesskapsstat, istedenfor klassehat hele nasjonens samvirke.»[460] Disse tingene vil da stå i direkte opposisjon til det NS anser som marxisme, og slik vil den bekjempes.

Marxismen, som altså ifølge NS er en jødisk oppfinnelse, står i ledtog med to av deres verste fiender, -klassesamfunnet og internasjonalismen.[461] Da deres mål er en nasjon basert på en nordisk ånd med forankring i sunne, kristne verdier, fri for klasseskiller og med en strek stat basert på faglig styre, kan man jo se hvordan dette kolliderer. Og ettersom jødene slik de ser det er nærmest å sidestille med marxister/kommunister vil jo de være en del av det de ønsker å komme til livs –dog ikke i bokstavelig forstand og heller ikke som følge av rasebiologi, noe som vil diskuteres mer inngående senere. I en artikkel som tar et oppgjør med tanken om at nordmenn er «et slikt snildt søndagsfolk», presenteres arbeiderbevegelsen, med utgangspunkt i det «hats- og opphisselsesevangelium som nu har vært forkyndt og tvangsinnpodet den nulevende arbeidergenerasjon i mere enn 20 år..», nemlig marxismen, som grunnvollen for en nærmest borgerkrigstilstand.[462]

Forfatteren som signerer sine artikler med «hall.» viser blant annet til ulike sammenstøt i sammenheng med arbeidslivskonflikter og tar for seg tilfellene på Menstad, Julussa og Randsfjorden, og beskriver en særdeles voldelig situasjon. I sammenheng med et møte NS avholdt på Grünerløkka før valget i 1933, hvor «de røde» mobiliserte kraftig for motstand og voldelige sammenstøt oppstod, spørres det om hvorvidt disse i det hele tatt kan sies å være nordmenn.[463] Den volden disse «røde» er villige til å ty til er ifølge forfatteren ikke i tråd med norsk væremåte. Derimot beskrives de nordmenn som så de skadde NS medlemmene, og ikke løftet en finger for å hjelpe, som arketypiske i sin tafatthet.

[459] *Nasjonal samling* nr.1, 1934.
[460] *Nasjonal Samling* nr.1, 1934.
[461] Dette nevnes flere steder, se eksempelvis *Nasjonal Samling* nr.30, 1934; *Nasjonal Samling* nr.43, 1935; *Fritt Folk* nr.30, 1939.
[462] *Nasjonal Samling* nr.3, 1934.
[463] *Nasjonal Samling* nr.3, 1934.

Av møteprotokollen ser man at det å bekjempe marxismen stadig er et av de viktigste målene NS setter seg i 1936.[464] Det unorske og negative ved marxismens internasjonalisme presiseres omtrent like ofte som linken til jødene, ofte ved henvisninger til Karl Marx, påpekes. I ett og samme nummer av *Nasjonal Samling* nevnes det førstnevnte på ulike sett i fire forskjellige artikler.[465] En av disse omtaler Dr. Johan Schraffenbergs uttalelser i *Arbeiderbladet* angående Tyskland og begynner med en påstand om (de tyske) jødenes maktsentra:

> Som kjent har de utvandrede tyske jøder fire store og unfatelig pengesterke propagandacentraler mot Tyskland –Amsterdam, Genf, Prag og New York. De nordiske land er hovedsakelig underlagt Amsterdam, og herfra stammer de fantasifulle beretningene om konsentrasjonsleirer og lignende.[466]

På lignende vis til det vi så i BUF-pressen forsøkes nazistenes politikk overfor jøder i Tyskland bortforklares som løgner og overdrivelser. Det hevdes videre at Dr. Schraffenberg, som var en de første i Norge til å fordømme Hitler og hans bevegelse, i sine artikler snakker åpent om forbindelsen mellom en «underjordisk internasjonale mellom marxister og jøder».[467] Av det lille utdraget forfatteren har innlemmet i sin artikkel, synes det som meg som at denne har misforstått Dr. Schraffenberg fullstendig, og ikke oppfatter dennes egentlig budskap. I utdraget sier doktoren eksempelvis at «Hvis *jødene* har så avgjørende inflydelse i den store finansverden som nazistene påstår, har de nu en enestående anledning til å sette den tyske regjeringen strenge, men rettmessige betingelser.»[468] Her kan vi se at Schraffenberg selv ikke hevder at jødene har en slik innflytelse, men at dette påstås fra nazistenes hold, og at dette nok mer er en ironisk bemerkelse fra hans side. Videre bør det legges merke til hvordan han benytter seg av kursivering på ordet «jødene». Kan det tenkes at han ved dette påpeker at dette er nazistenes bilde av en konstruert jøde og ikke virkelige jøder? Dette er en interessant tanke om man knytter det opp mot forskingen innen feltet, og ser på hvordan enkelte mener den faktiske jøden må frikobles helt når man snakker antisemittiske beskrivelser. I artikkelen i *Nasjonal Samling* presenteres dog det Schlaffenberg sier som at han kommer med en oppfordring til «den internasjonale jødekapital» om å styrte Nazi-Tyskland utenfra.

Et annet eksempel på hvordan NS kobler sammen marxismen og jødene finner man i artikkelen «Kominterns 7. verdenskongress» hvor det hevdes at marxismen forsøkes spres over hele

[464] *NS' Møteprotokoll*, pkt.1 om situasjonsberetning: 46.
[465] Wilhelm Rasmussen, «Vil Norge angripe Sovjet?»; signert 'hall.', «Hvad korridortraverne ikke aner»; usignert, «Arbeiderbladet: Flertallet i Tyskland önsker Nazi-styret»; Gudbrand Lunde, «Schjeledrup –den røde terrors forrinder» i *Nasjonal Samling* nr.3, 1934.
[466] *Nasjonal Samling* nr.3, 1934.
[467] *Nasjonal Samling* nr.3, 1934.
[468] *Nasjonal Samling* nr.3, 1934.

Europa under skalkeskjul av å være anti-fascistiske grupperinger.[469] Mens borgerskapet ifølge forfatteren innbiller seg at faren for revolusjon er over, er NS overbevist om at «de røde muldvarpene jobber mere intenst enn nogensinne i alle land» og at den nylig avholdte kongressen i Moskva bør være «et alvorlig varsko til alle nasjoner».[470] Artikkelen greier ut om hvordan disse grupperingene som under dekke av antifascisme presenterer seg for verden som noen som kjemper mot diktatur og imperialisme, har som sitt egentlige mål å samle flest mulig under den røde fane, i en «rød enhetsfront». Denne skal spre kommunist-styret etter sovjetisk modell til hele Vest-Europa, og samles under Moskva. Nøkkelen til å få gjennom denne verdensrevolusjonen disse grupperinger i skjul arbeider for er Tyskland:

> Hvad man enn mener om det nye styre i Tyskland, så kan intet tenkende menneske være i tvil om at Hitler-regimet har stanset det røde fremstøt i Vest-Europa. Det tredje Riket er i dag verdens bolverk mot bolsjevismen. Tyskland er blitt «nøkkelen til verdensrevolusjonen» -Derfor er Kominterns viktigste opgave Idag å samle alle antinasjonale krefter over hele veredn* mot det nye Tyskland og tvinge det i kne utenfra, efter at de rødes undergravningsarbeide praktisk talt er umulig innenfor Tysklands grenser.[471]

I dette ser man nok en gang at tilstanden i Hitlers Tyskland bortforklares, denne gangen som en undergravningskampanje styrt fra Moskva, og at den tyske Fører presenteres som en slags god hyrde som vokter Vest-Europa mot marxismen. Forfatterens påstander om at krefter utenfor Tyskland forsøker å sverte regimet der underbygges av videre påstander om at hele verdenspressen er i jødenes hule hånd, samt at Folkeforbundets Tysklandspolitikk styres av en:

> Det som skjer i Folkeforbundet med Litvinovs systematiske inncirkling av Tyskland må også sees på som et ledd i denne enhetsfronts-taktikk. Den planmesige ophisselseskampanje mot Tyskland i hele verdenspressen likeså. Alle de «borgerlige» aviser…bør snarest bli opmerksom på at de er et redskap for det røde undergravningsarbeide og ta konsekvensene av det. Såfremt de representerer en fri presse, og ikke er håndlangere for den internasjonale jødefinans som arbeider for verdenskommunismen.[472]

Her ser vi hvordan jødene kobles sammen med finans, presse og kommunismen –alt på en og samme gang. Det utdypes ikke noe mer i denne artikkelen, men det kan tenkes at NS ser Litvinov som en slags legemliggjøringen av de båndene de mener eksisterer mellom (finans-) jødene og marxismen, det er nok i alle fall ingen tilfeldig at det er nettopp dennes navn som

[469] *Nasjonal Samling* nr.31, 1935.
[470] *Nasjonal Samling* nr.31, 1935.
[471] *Nasjonal Samling* nr.31, 1935. *Trykkfeil i tidsskriftet.
[472] *Nasjonal Samling* nr.31, 1935.

trekkes frem. Denne påstanden krever en kort forklaring. Maksim Litvinov het opprinnelig Meir Henoch Mojszewicz Wallach-Finkelstein og ble født inn i en velstående jødisk bankier familie i Russland. Han var i perioden 1930-39 Sovjetunionens folkekommisær for utenrikssaker, en stilling tilsvarende utenriksministerposten. Litvinov sørget med sin vestlig orienterte politikk og diplomati for at Sovjet gikk med i Folkeforbundet, og satt som unionens representant der fra 1934-38.

Litvinov var den ledende talsmannen når det kom til Forbundets politikk overfor Tyskland og gikk i bresjen for en streng linje inntil han ble byttet ut som følge av Stalins forsøk på å inngå en ikkeangrepspakt med Hitler. Som jøde og kommunist ble han et prakteksempel på denne enhetsfronttaktikken NS mener marxistene med god hjelp av jødene arbeider for. NS generelle misnøyen med Sovjets inntreden i Folkeforbundet kommer tydelig frem av den oppmerksomheten dette får i hovedorganet da dette er i fred med å hende.[473] Litvinov og en annen «jødisk megler og Sovjetagent» ved navn Leo Chertok anklages ved en senere anledning for å late som at de hjelper og har medlidenhet for Etiopia, mens de egentlig bare ønsker å bringe de etiopiske naturressursene under sitt eget virke.[474] Med jevne mellomrom opp artikler som tydelig mistror Litvinovs motiver og moral, og sjelden uten andre begrunnelser at han er den han er.[475]

«Den jødiske verdensregjering.»[476]

Det som tilsynelatende er den viktigste drivkraften i antisemittismen slik den kommer til uttrykk i NS i denne perioden, er troen på den jødiske verdenskonspirasjonen og dens agenters tilstedeværelse i Norge. Tanken om en utenforstående makt som arbeider for en annen enhet enn den norske staten, nasjonen og kulturen, med de verdiene som ligger eller bør ligge i disse, gjør at jødene blir ansett som unorske og uvelkomne. På samme måte som vi har sett at BUF fryktet en stat i staten, ønsker heller ikke NS en slik situasjon, og jødene ses på som noen som høyst sannsynlig utgjør en slik gruppering. Utover i perioden som undersøkes blir henvisninger til jødene og deres innflytelse stadig hyppigere. Særlig fra 1935 av finner man stort sett omtaler som vitner om en strek og bevisst motvilje mot jøder i særlig grad, men også andre fremmede eller utenforstående grupperinger. Fra humoristiske innslag som mer uskyldig angår jødene, som

[473] Se eksempelvis *Nasjonal Samling* nr. 27, 1934 hvor overskriften på forsiden lyder «Sovjet-Russlands optagelse i Folkeforbundet –En stor fare for Norge!»; *Nasjonal Samling* nr .28, 1934
[474] *Nasjonal Samling* nr.41, 1935.
[475] Se eksempelvis numrene 35-48 av *Nasjonal Samling* 1935.
[476] *Fritt Folk* nr. 30, 1939.

også kunne stått på trykk i andre tidsskrifter, går det etter hvert over til mer fiendtlige og hatske holdninger.

Sommeren 1939 kan man se en artikkel på trykk som virkelig viser den troen NS har på at det eksiterer en hemmelig og svært innflytelsesrik verdensomspennende jødisk organisasjon. 29.juli står følgende overskrift på hovedorganets forside: «Et verdens-hierarki på 1.7 millioner innflytelsesrike jøder. Den jødiske verdensregjering. En kjensgjerning at den eksisterer.»[477] Artikkelen, som nok en gang er usignert, presiserer at dette ikke dreier seg om «..den mengde av jødisk bestemte og kontrollerte verdensorganisasjoner, – som Komintern og dens underavdelinger, den socialistiske internasjonale, Trotsky-Internasjonalen den jødiske verdenspresse, det internasjonale frimureri, osv. osv. – som spenner sitt nett over alle land.»[478] De organisasjonene som her nevnes er blant dem som allerede har gjort seg gjeldende i NS' retorikk en stund, og som jeg allerede har vist eksempler på, særlig med tanke på pressen og marxismen. At disse anses som jødisk skapte og styrte instanser har ettertrykkelig blitt proklamert helt fra partiets dannelse, men det denne artikkelen handler om, er altså noe annet ifølge forfatteren. NS har ifølge denne lenge vært på det rene med at en slik regjering eksisterer, men at det nylig har fremkommet mer konkret informasjon om den. Artikkelens formål synes å være en redegjørelse av denne «..okkulte, innerste jødiske verdensorganisasjonen som er den virkelige leder av verdensjødedommen i alle dens avskygninger, hjelpeorganisasjoner og dekkorganisasjoner.»[479] Samtidig stilles spørsmålet om hvem som er dens agenter i Norge.

Forfatteren hevder å ha denne nye informasjonen fra den canadiske «Le Combat National»-bevegelsen (forøvrig en organisasjon modellert etter BUF), og begynner med å fortelle at denne «fryktelige organisasjonen(..)har *sitt hovedsete i New York*».[480] Deretter får man en detaljert beskrivelse av hvorledes denne organisasjonen er sammensatt og virker verden over.[481] Tanken om, og troen på, at det sitter en *verdens-kahal* i New York, ledet av såkalte *sponsorer*, som under seg har nasjonale, regionale og kommunale kahal-avdelinger i land verden over, høres ut som noe tatt ut av en spenningsroman.[482] Likevel, dette er noe som presenteres i aller høyeste alvor og brukes til å legitimere den motviljen og fiendskapen man i NS har mot jødene.

[477] *Fritt Folk* nr. 30, 1939.
[478] *Fritt Folk* nr. 30, 1939.
[479] *Fritt Folk* nr. 30, 1939.
[480] *Fritt Folk* nr. 30, 1939.
[481] *Fritt Folk* nr. 30, 1939.
[482] Kahal (Qahal) er betegnelsen på en teknokratisk organisasjonsstruktur som var vanlig i antikke israelittiske samfunn slik den fremstilles i den hebraiske bibelen, og brukes senere om autonome jødiske styrende organer.

Artikkelen tegner videre opp et intrikat hierarki, hvor det på toppen sitter en såkalt *Achad Haam* –jødenes ukronede verdenskonge, som under seg har de syv sponsorene som utgjør v*erdenskahalen*, en sponsor for hver verdensdel.[483]

> Sponsoren [for] Nord-Amerika er Roosevelts intime medarbeider Bernhard .*Baruch* også kallet «jødedommens fyrste» og «Amerikas uoffisielle president» siden Tafts tid spesiell-rådgiver for alle USA's presidenter. For Europa mener man at sponsoren er Aron Weismann, lederen av den jødisk-zionistbevegelse.[484]

Om Bernard bevisst er feilstavet og etternavnene til denne og Weismann er kursivert med hensikt, er uvisst, men det kan tankes at dette er et forsøk på å fremheve «det jødiske» ved dem. Sponsorene er som nevnt underlagt en jødekonge, «hvis person bare kjennes av de aller innerste kretser», samtidig som de under seg har en hel rekke personer:

> ..et jødisk hierarki på *850 000 innflytelsesrike jøder*, som er nøiaktig organisert og strengt kontrollert, og de leder og kontrollerer all jødisk virksomhet over hele verden, selv hos jøder som ikke befatter sig med politikk, eller deltar i noen særlig virksomhet (..)En veritabel og meget virkningsfull TERROR forener således alle jøder, hvad enten de praktiserer de talmudiske ritualer eller ikke.[485]

Ut fra dette kan man se at det ikke bare er jøder som eksempelvis deltar aktivt i politikken eller ytrer seg i det offentlige som anses som undersåtter av denne jødiske verdensregjeringen. Derimot hevdes det at alle jøder, enten de er klar over det eller ikke, er del av denne konspirasjonen. Her kan man igjen bringe på banen aspektet om hvorvidt jødene som gruppe virkelig lar seg assimilere, og konstatere at det synes som om NS, i likhet med BUF, må tolkes dithen at de ikke tror at dette er mulig. Jødene har ifølge dem en så sterk og særskilt tilknytting til hverandre, bare i lys av det faktum at de jøder, at til og med jøder som altså ikke en gang praktiserer religionen knyttes til denne påståtte verdensorganisasjonen.

Avslutningsvis fortelles det om hvordan den jødiske frimurerlosjen B'nai'Brith har vært delaktig i opprettelsen av *The American Jewish Joint Council* i 1938, og hvilke områder dette rådet beskjeftiger seg med, nasjonalt og internasjonalt, særlig med tanke på å motarbeide antisemittismen i verden. En hel rekke institusjoner og organisasjoner nevnes som bindeledd mellom de ulike underavdelingene av dette øverste rådet, blant annet Ligaen mot Antisemittisme, hvis leder visstnok går under tittelen «Kong Israels minister».[486] Lederen for den norske avdelingen sies å være haugesunderen Rabinowitz, og selv om han var svært aktiv i

[483] *Fritt Folk* nr. 30, 1939.
[484] *Fritt Folk* nr. 30, 1939. I artikkelen står det bare or, ikke for, ellers er sitat gjengitt slik det står i kilden.
[485] *Fritt Folk* nr. 30, 1939.
[486] *Fritt Folk* nr. 30, 1939.

motstanden mot antisemittisme, finnes det ingen bevis som understøtter denne påstanden. Rabinowitz kan forøvrig være et godt eksempel på hvorledes NS radikaliseres i sitt syn på jødene. I første nummer av *Vestlandets Avis*, den største partiavisen etter hovedorganet, reklameres det for nettopp Rabinowitz' klær, og 5 år senere henges han ut som en av jødesammensvergelsens hovedmenn.[487]

Med disse eksemplene er vi godt og vel plantet i Marrus' andre sirkel med tanke på graden av antisemittisme vi her ser ytret. Samtidig må jeg erkjenne at jeg i dette siste tilfelle muligens støter på et lite problem med tanke på bruken av dette verktøyet. For ettersom jeg flere ganger belyser det faktum at både NS og BUF høyst sannsynlig anser jødene som umulige å fullt ut integrere i en nasjon, vil jo dette tilsi at de til syvende og sist må fjernes i sin helhet for at «problemet» skal forsvinne. Og dette har jeg jo tidligere satt som ett kriterium for antisemitter i den tredje, og innerste sirkelen, så burde det ikke plasseres der? Jeg velger likevel å falle på den beslutning at da antisemittismen som her kommer til syne fremdeles ikke er *biologisk begrunnet*, samt at det ikke snakkes om noen fjerning av jødene, befinner vi oss «bare» i sirkel nummer to.

NS og rasehygiene -Halldis Negård Østbye om «jødenes innavl» og «verdensherredømme»

Det er stor enighet om at det skjer et skifte i NS' ideologi fra tiden rundt 1935-36, da partiet får en stadig sterkere rasistisk og antisemittisk profil, som kommer til syne gjennom propaganda og generelle ytringer i partipressen.[488] Som Bruknapp har vist i sine studier hadde det fra partistiftelsen av vært en indre kamp i partiet, og selv om den mer rasebevisste fløyen av partiet, med Jacobsen og Fürst i spissen, brøt med partiet rundt 1935, antok likevel NS, mot den kristelige fløyens ønske, et tydeligere standpunkt på dette området utover andre halvdel av 1930-tallet. Først og fremst ser man at det legges vekt på og henvises til rasehygiene som noe positivt, og man kan lese uttrykk som «ren norsk rase», «fullblods jøde» og «svartinger med blod på tann».[489]

Fra at rasehygiene oppfattes som noe man ikke kan feste lit til, kan det se ut som om fenomenet stadig vinner innpass og oppslutting særlig utover i 1936.[490] Som et bilde på hvordan NS endrer kurs kan man se på hvorledes NS går fra å ta sterk avstand fra tidsskriftet *Ragnarok*s innhold i

[487] *Vestlandets Avis* nr. 1, 1934.
[488] Bruknapp, «Ideene som splitter partiet»: 22-24; Theien, «Norwegian fascism 1933-40»: 131; Toftesund, «'Da alt folket skulle tro løgnen'»: 96-102.
[489] *Fritt Folk* nr. 20, 66, 67, 1936.
[490] Se eksempelvis *Fritt Folk* nr. 65, 69, 85, 100, 111, 135, 147, 1936.

oktober 1935 til at de reklamerer for det samme tidsskriftet september året etter.[491] *Ragnarok* ble startet opp av den nasjonalsosialistiske gruppen som brøt med NS i 1935 og hadde et særdeles raseorientert innhold. Hjort reklamerer etter hvert også for det tyske tidsskriftet *Rasse*, som han skriver inneholder verdifulle artikler og bilder om rasetematikken.[492] Ved å vise til at Sovjetunionen delvis har måttet forlate sin unaturlige tanke om at alle mennesker er like og har opprettet en avdeling for forskning på raser i Moskva, hevder NS at rasehygiene ikke lenger kan beskrives som uvitenskapelig.[493]

Denne endringen kan i stor grad tilskrives en av de mest markante kvinneskikkelsene i partiet, Fru Halldis Neegård Østbye. Hennes verdensanskuelse var sterkt preget av at hun trodde på et univers bestående at to parter –en god og en ond. Den gode siden var representert gjennom NS' nordiske idealtype, mens den onde kom til syne via den internasjonale «bolsjevikjøden». Tilværelsen var preget av en kamp disse imellom, og Halldis anså det som NS' oppgave å kjempe mot de marxistiske kreftene og denne ideologiens jødiske mentalitet. Ettersom marxismen hadde fått fotfeste i Norge gjennom DNA, stod dette partiet og dets medlemmer som en hovedfiende. Som Toftesund skriver skulle rasehygienen og forskingen tilknyttet kretsen rundt Vinderen Biologiske Laboratorium vise seg å bli et viktig fundament i Østbyes ideologi.[494] Forskningsresultatene satt frem av Jon A. Mjøen, en av dem som i høyest grad kan knyttes til eugenikk i Norge, ble et viktig holdepunkt i hennes forsøk på å legitimere tankene sine vitenskapelig, gjennom å gi antisemittismen «et sett klare grunnsetninger, en metodisk tilnærming, og utledning av et årsaks-virkningsmønster.»[495]

I boken *Jødeproblemet og dets løsning* som utgis første gang i 1938 under pseudonymet Irene Sverd, kommer Østbye først inn på flere av de aspektene jeg har nevnt over – jødene ses på som skaperne av kommunismen og ubegripelig innflytelsesrike – særlig innenfor finans og presse.[496] Hun bedyrer jødenes makt over pressen ved å vise til hvorledes flere av forlagene hun kontaktet for å få boken publisert refuserte den. Østbye skriver at det første forlaget takket nei som følge av at det oppfattet manuskriptet som galskap, mens det neste fordi de var redde for «visse forretningsinteresser», som åpenbart henspiller på at det er snakk om jødiske interesser.[497] Hun forteller videre om hvordan det generelt eksisterer en usynlig sensur i samfunnet. Denne

[491] *Nasjonal Samling* nr. 38, 1935; *Fritt Folk* nr. 129, 1936.
[492] *Fritt Folk* nr. 137, 1936.
[493] *Fritt Folk* nr. 95, 1936.
[494] Toftesund, «'Da allt folket skulde tro løgnen'»: 76.
[495] Toftesund, «'Da allt folket skulde tro løgnen'»: 76.
[496] Halldis Negaard Østbye (under pseudonymet Irene Sverd), *Jødeproblemet og dets løsning*. 2.utgave (Oslo: Eget forlag) 1939: 5-7
[497] Østbye, *Jødeproblemet og dets løsning*: 5-7.

sensuren hevder hun kommer til uttrykk ved at negative ytringer om jøder fjernes eller ikke trykkes i pressen. Østbye skriver at hennes mål med boken var å åpne nordmenns øyne for at det også i Norge var snakk om et jødeproblem.

Til alle tider og i alle land har det ifølge Østbye vært en kamp mellom jøder og ikke-jøder og slik hun ser det ligger jødenes styrke i deres samhold.[498] Hun anvender blant annet *Protokollene* for å vise hvordan jødene i skjul arbeider for et jødisk verdensherredømme, og at deres agenter finnes overalt. Det at boken ble stemplet som et falskneri avskriver hun bare som et ledd i deres arbeid.[499] I løpet av de ulike delene av boken knyttes jødene til alt det Østbye anser som negativt og degenererende, og hun hevder at antisemittisme ikke er rasehat, men selvforsvar.[500] Ifølge henne var jødene ingen rase, men stod i en biologisk særklasse: «Det mest korrekte biologisk sett, mener man er å karakterisere jødene som en bastard-type, som på grunn av isolering og innavl har fått et nokså ensartet preg. *Bastard-egenskapene har festnet sig*.»[501]

I NS' retorikk vedrørende jødene og jødeproblemet blir det etter hvert vanlig å spille på det faktum at jødene selv er opptatt av å bevare denne særegenheten. I artikkelen «Hvem har rasehat?» skriver Hjort om hvorledes jødene selv har en motvilje mot «å blandes» med ikke-jøder, og i et foredrag som gjengis i deler i *Fritt Folk* hevder han at jødene har en strengere «rase-lov» enn den som er trådt i kraft i Tyskland.[502] På linje med dette hevder Østbye at de reglene jødene selv er underlagt med tanke på raseblanding, slik dette fremstår i Talmud, er strengere enn Nürnberglovene.[503] På grunn av denne ensartetheten kan en jøde ifølge Østbye aldri bli tysk, fransk eller en annen nasjonalitet. Slik hun ser det har emansipasjonen av jødene i Europa kun ledet til at flere nasjoner nå kontrolleres av jøder som ikke virkelig kan bli kvitt sin «jødiskhet».[504] Hun fremstiller det også slik at jødene selv ser det på denne måten ved å vise til sitater av jøder. Et av disse sier at en dersom en japaner fødes i Tyskland er dette fremdeles en japaner, ikke en tysker, og således må man også tenke om jødene.[505] «Det er et spørsmål om BLOD og RASE.»[506]

Selv om det er flere i NS som uttaler seg positiv om rasehygiene og slike tanker får større plass i partiet, er det fremdeles motstand mot slike oppfatninger og flere fremholder denne

[498] Østbye, *Jødeproblemet og dets løsning*: 8.
[499] Østbye, *Jødeproblemet og dets løsning*: 89-90.
[500] Østbye, *Jødeproblemet og dets løsning*: 95.
[501] Østbye, *Jødeproblemet og dets løsning*: 8.
[502] Hjort, «Hvem har rasehat?» i Nasjonal Samling nr. 10, 1936; Hjort, «Vi må forhindre at vi får noe jødespørsmål i Norge» i Fritt Folk nr. 34, 1936.
[503] Østbye, *Jødeproblemet og dets løsning*: 93.
[504] Østbye, *Jødeproblemet og dets løsning*: 12-13.
[505] Østbye, *Jødeproblemet og dets løsning*: 13.
[506] Østbye, *Jødeproblemet og dets løsning*: 13.

vitenskapens uvitenskapelighet. Professor i medisin, dr. Johan Holst skriver i sin artikkel «NS og Rasespørsmålet» at man ikke kan skille venn og fiende utfra rase, familieforhold eller utseende, og han hevder at enkelte som har uttalt seg om dette temaet, har gjort så særdeles feilaktig.[507] Holst er dog ingen venn av jødene, og er kun opptatt av at NS fremstår som korrekte og saklige. Han skriver at man ikke kan skue hunden på hårene, og at selv om jødene som rase er mer sannsynlige til å bære frem den farlige jødiske mentaliteten, kan denne også finnes i mennesker med et nordisk utseende. Samtidig kan en som ser helt jødisk ut være fri for denne mentaliteten. Ifølge Holst må man definitivt arbeide mot «dem som vil gjøre oss fedrelandsløse, og som vil opløse de moral- og æresbegreper som er grunnlag for våre hjem».[508] Marxismen og dens bi-produkter materialismen og psykoanalysen, kan ifølge Holst ikke forstås som annet enn jødiske oppfinnelser, og «produkter av en fremmed rases mentalitet, som vil ødelegge vårt folk om det for alvor skulde bli gjennomsyret av den.»[509]

Det fremheves ofte at fiendebilde var en viktig komponent i NS' ideologi. Fra partiets stiftelse av er det tydelig at denne fienden er marxistene, personifisert via DNA og partiets medlemmer. Videre har flere ment at marxistene byttes ut med jødene da DNA ikke lenger har et revolusjonært program, og marxismen derved ikke lenger fremstår som en trussel for store deler av befolkningen. Ved å se på utviklingen i omtalen av jødene i NS' hovedorgan utover i perioden, ser jeg definitivt hvordan retorikken og omtalen med hensyn til denne gruppen blir skjerpet. Jeg er dog delvis uenig i påstanden om at marxistene byttes ut, men syns heller at NS i større og større grad fremhever det båndet de mener eksisterer mellom denne ideologien og jødene. Slik at fienden fortsatt er marxistene, som bærere av den fryktede jødiske mentalitet, men også jøden, kun i lys av sine «bastard-egenskaper». Dette argumentet kan underbygges ved at DNA, dets ungdomsparti og marxismen generelt, jevnt og trutt også i perioden etter 1935 anklages og angripes i NS' hovedorgan.[510] Dette synes også å være i tråd med den oppfatningen Theien har etter å ha gjennomgått mye av det samme materialet.[511]

Det nordiske folk og ætt, og kristendommens verdier

En av de viktigste komponentene i ideologien fra NS' oppstart var kristendommen og dens verdier. I lang tid inneholder partiorganet minst en artikkel som inntar formen av en andakt eller lignende, og partiet vektlegger at «Kristendommens grunnverdier vernes.» i programmet.[512] Her

[507] Johan Holst, «NS og rasespørsmålet» i *Fritt Folk* nr. 80, 1936.
[508] Holst, «NS og rasespørsmålet».
[509] Holst, «NS og rasespørsmålet».
[510] *Fritt Folk* nr. 109, 1936; *Fritt Folk* nr. 27, 1937; *Fritt Folk* nr. 8, 1938, *Fritt Folk* nr. 14-15, 1939.
[511] Theien, «Norwegian Fascism 1933-40»: 57.
[512] *NS' Program 1934*, Pkt. 22: 224.

ser vi en forskjell til BUF, som legger vekt på at ideologien deres på ingen måte hindrer folk i å praktisere noen form for religion, men ikke knytter kristendommen til ideologien slik NS gjør. Også vekten på det nordiske folk og ætt, og deres kulturarv og verdigrunnlag er svært synlig i NS' ideologi, men altså i første omgang ut fra kulturelle og sosiale faktorer. På et av NS' Rådsmøter fremheves deres plikt til å organisere og opprettholde et bolverk mot «kulturødeleggende bevegelser», eksempelvis kommunismen og derunder jødene.[513] Slike bevegelser anses for å være båret frem av «artfremmede folk», og begge deler er innslag NS ikke ønsker i det samfunnet de vil skape.[514] Quisling snakker om hvordan en tvekamp mellom det nordiske og det jødiske utkjempes, og hvordan folk av samme blod og ånd må stå sammen.[515]

Det å bevare den nordiske ætten, og ikke la den grumses til av andre raser blir etter hvert viktigere, og da ut fra et biologisk aspekt. Den type forskning som hevdet å kunne vise at man for å få et sunt samfunn måtte luke ut menneskenes dårlige egenskaper og fremme de gode, blir som nevnt stadig synligere i partiets propaganda. Vendinger som «høiverdig og mindreverdig individer» blir etter hvert viktig i NS' terminologi.[516] Hjort utdyper i 1936 betydningen av partiprogrammets 21 punkt som, som nevnt innledningsvis, tar for seg folkehelsen. I artikkelen «Hvad vi vil – folkehelsen og folkeætten» forklarer han hvordan menneskene gjennom medisin og hygiene, via legekunst og sosialpolitikk, har fjernet deler av den naturlige utvelgingsmetoden samfunnet er utstyrt med. I tilfeller hvor et svakelig individ tidligere ville dødd, kan det nå, ved hjelp av medisin, overleve. Slik Hjort ser det er rasehygienen således vitenskapens verktøy for å gjenopprette denne balansen og redde kommende slekter, og punktet om vern av folkehelsen i programmet er i følge han NS' uttrykk for dette.[517]

Både Østbye og Holst beskriver det som skjer i Tyskland som tragisk, men nødvendig, ettersom jødeproblemet der har blitt for stort til at det finnes noen annen løsning.[518] Ifølge Holst tok mennene på Eidsvoll heldigvis sine forholdsregler, slik at man ikke har det samme problemet i Norge, foreløpig.[519] Østbye mener at dersom man ikke skal få et slikt problem, må grep tas snarest. Hun viser til hvorledes ulike metoder har feilet opp gjennom tidene, før hun avslutningsvis konkluderer med at innvandring, samt ekteskap mellom jøder og ikke-jøder må

[513] *NS' Møteprotokoll*: 43.
[514] *NS' Møteprotokoll*: 43.
[515] *Fritt Folk* nr. 75, 76, 1936.
[516] *Fritt Folk* nr. 74, 85, 95, 100, 1936.
[517] *Fritt Folk* nr. 85, 1936.
[518] *Fritt Folk* nr. 65, 80, 1936.
[519] *Fritt Folk* nr. 80, 1936.

forbys, og jødene må flyttes til sitt eget område.[520] Dette siste har ifølge henne blitt diskutert opp gjennom i historien, og da har steder som Kenya, deler av Brasil, samt New Zealand har blitt nevnt, selv kan det synes om at hun holder med i franskmennenes valg om Madagaskar.[521] Ettersom Halldis legger store føringer på det antisemittiske innslaget i NS' ideologi mot slutten av perioden som her undersøkes, vil det være en naturlig slutning at hennes løsning blir partiets løsning. Ved denne formen for antisemittisme ender vi opp i Marrus' tredje sirkel ettersom som NS ønsket å fjerne jødene og det er biologisk begrunnet. Det må likevel nevnes at Østbye fremhever at en egen nasjonalstat for jødene er «den eneste lykkelig løsning» også for jødene.[522]

[520] Østbye, *Jødeproblemet og dets løsning*: 105-111.
[521] Østbye, *Jødeproblemet og dets løsning*: 110-111.
[522] Østbye, *Jødeproblemet og dets løsning*: 112.

Kapittel 6: Sammenlikning og avsluttende kommentarer

Iselin Theien skrev i en fotnote i sin doktoravhandling fra 2001 at en undersøkelse av britisk og norsk fascisme ville være særdeles interessant, ettersom disse tilsynelatende fulgte et likt mønster i sin utvikling.[523] Den samme noten som gav meg troen på at jeg hadde valgt et relevant tema for min undersøkelse, og var også den samme som hadde ledet til at Salvatore Garau valgte en undersøkelse av fascismen i Italia, Storbritannia og Norge for sitt PhD-prosjekt.[524] Og etter å ha forsket på de to mest relevante fascistiske bevegelsene i Storbritannia og Norge, og sett kort på disse to partienes forløpere, synes det klart at Theien hadde rett i sine antagelser. Utviklingen av fascismen følger et liknende mønster. Garau har ved sin undersøkelse visst hvordan både BUF og NS, i likhet med PNF, inneholdt elementer fra mange ulike, allerede eksisterende bevegelser, som et resultat av det han kaller totalitær inkludering.[525] Han har særlig sett på det sterke og noe motsigende innslaget av en «right-wing conservative-authoritarian strand» som fantes i alle tre bevegelsene. Dette kommer tydelig når man ser på hvordan BUF og NS begge ble til delvis som en slags samlebevegelse av mange tidligere grupperinger.

Grupperinger som BF og FL ble som vist begge stiftet som en reaksjon på marxismens stadige vekst, generelt i verden, men også i deres egne nasjoner. I begge disse bevegelsene lå et sterkt ønske om å beskytte og bevare nasjonen, og de bar begge preg av å være skeptiske til fremmede. Dette gjaldt både i form av fysiske personer, eksempelvis innvandrere, men også en fremmed «ånd» som ifølge slike høyreautoritære grupper eksempelvis lå i den marxistiske tankegangen. Disse gruppene kan sies å være reaksjonære i den forstand at de ønsket å stoppe den endringen de så i samfunnet, og deres ideer stod i sterk kontrast til den franske revolusjonens arv. Mange av de personene som var knyttet til bevegelsene som gikk forut for BUF og NS ble medlemmer av disse partiene da de ble stiftet. I både NS og BUF ser man en blanding av reaksjon og revolusjon, jamfør fascismens mange motsigelser som ble diskutert i kapittel 2.

Når man ser spesifikt på opprettelsen og utviklingen av BUF og NS bærer disse partiene preg av å være like, tross det forskjellige utgangspunktene de to nasjonene de ble til i hadde. Årsakene til at partiene stiftes og innholdet i deres ideologier stemmer godt overens, samt at partienes historie forløp etter et relativt likt mønster inntil krigen brøt ut. Tanken om at henholdsvis Storbritannia og Norge trengte et nytt parti som innkapslet de nye ideene og den moderne tidens ånd, og som tok den dystre situasjonen på alvor, var essensiell for hvorfor begge partiene ble

[523] Theien, «Norwegian Fascism 1933-40»: 7.
[524] Samtaler med Gaurau via mail vinteren 2015.
[525] Garau, *Fascism and Ideology*: 371.

stiftet. De nye partiene skulle ikke være tynget eller bundet av utdaterte tradisjoner og gammeldagse elementer som eksempelvis klassetilhørighet. Tross ulikheter ved deres personligheter, ble både Mosley og Quisling ansett av sine meningsfeller som den som kunne ta på seg en slik oppgave. Dyktige og karismatiske på svært ulike måter var de partienes udiskutable ledere.[526] Både BUF og NS ble møtt med kraftig motstand fra den marxistiske opposisjonen, som stemplet dem som fascistiske og utenlandske. Dette gjorde også delvis den borgerlige siden, men deres inntrykk av partiene bar også et preg av at de ikke tok dem på alvor, og kanskje heller latterliggjorde dem som useriøse etterapinger av de kontinentale bevegelsene. Arne Kokkvoll skriver eksempelvis om hvorledes sjefsredaktør i *Aftenposten* mellom 1930 og 1948, Johannes Nesse, brukte mye spalteplass på å advare mot NS utover i 1933.[527] Anklager fra opposisjonen om at BUF og NS ikke var nasjonale bevegelser, men kopier som hentet sine ordre fra Roma eller Berlin, var noe begge partiene helt fra begynnelsen standhaftig forsøkte å motbevise.

Det finnes mange likheter mellom hva BUF og NS ville oppnå, og hvordan dette skulle gjøres. Mange av elementene bærer i tillegg et klart og tydelig preg av å være inspirert av Fascismen og nasjonalsosialismen, slik disse ideologiene kom til uttrykk via regimene i henholdsvis Italia og Tyskland. Jeg tror, som nevnt, likevel at bevegelsenes nasjonale kontekst, og de personlige erfaringene Mosley, Quisling og deres meningsfeller i partiene hadde gjort seg, også veide tungt i utviklingen av tankesettene. Eksempelvis kan man se at Quisling hadde en rasemessig oppfatning av verden, som Mussolini ikke kan sies å ha hatt. Quislings tanker om rase var dog langt fra så altoppslukende og gjennomtrengende som Hitlers, slik disse kom til syne i NSDAPs ideologi. Som vi har sett ble slikt tankegods ikke gjeldende i NS' ideologi før partiet var redusert til en samling av personer som anså et slikt tankesett for å være korrekt.

De største likhetene man kan trekke frem mellom ideologiene til BUF og NS er A) deres motvilje mot og frykt for marxismen og dens internasjonalisme, B) en sterk overbevisning om at samfunnet de lever i er på randen av økonomisk, politisk og kulturell kollaps, og at deres ideologi er det eneste som kan sørge for at nasjonen kan gjenoppstå. Videre har vi C) troen på at det liberaldemokratiske, parlamentariske systemet har feilet og ikke har mulighet til å løse de nasjonale krisetilstandene, og til slutt D) at det inneværende systemet må byttes ut med deres måte å organisere stat og samfunn på. Alle disse komponentene er ofte koblet sammen, og er av

[526] Noen vil muligens hevde at Hjort var NS' ideologiske alibi, og at det var da han, blant andre, trådte ut av partiet rundt 1935/36, at NS gikk over fra å være et parti til en sekt. Finn Olstad skriver om hvordan Hjort personifiserte den norske høyreaktivismen i Finn Olstad, *Frihetens århundre. Norsk historie gjennom de siste hundre år*. (Oslo: Pax Forlag, 2010): 76. Se ellers Brevig og de Figueiredo, *Den norske fascismen*.
[527] Arne Kokkvoll, «'det prektige tyske folk.' En konservativ pressemann og nazismen.» i *Kontrast* nr. 3: 45.

og til vanskelig å se isolert, kanskje særlig fordi disse igjen kan hektes sammen med andre faktorer. Eksempelvis var både BUF og NS en form for anti-parti bevegelser, i den forstand at de ikke hadde troen på et slikt partisystem som hadde vokst frem i deres del av verden. Dette må ses i sammenheng med mistilliten til liberalismen og demokratiet. I tillegg fantes det i begge partienes tankesett en fremtredende forakt for tanken om mennesker som like. Dette var både Mosley og Quisling kategorisk var uenige i, og det ble også ansett for å være et resultat av liberalismen.

Forskjellene, som det er færre av enn likhetene, kommer i første omgang best til syne med tanke på den stillingen kristendommen har i NS' ideologi. BUF har som nevnt et fokus på at partiet er tolerante og åpne for ulike religioner, - en manns religion er hans privatsak. Partiet har derimot ikke et uttalt mål å bygge et samfunn basert på kristelige verdier, slik NS har. Det kan også se ut til at BUF ofte presiserer at de ikke er i mot religion for å påpeke at kommunismen er ateistisk, noe mange anså som fremmedgjørende. I andre tilfeller bruker BUF sin selverklærte toleranse for alle religioner som et argument for å fremme at de ikke var antisemittiske. Hos NS kan man se enkelte tilfeller av det motsatte, at kristendommen brukes til å legitimere antisemittismen. Blant annet hevdes det at en kristen kan være en antisemitt ettersom han skal være mot alt ondt.[528]

Den degenereringen man ifølge NS ser i samfunnet er mer enn noe annet en åndelig krise i form av at den jødiske kulturbolsjevismen har fått inntreden i det sunne, trauste Norge. For Mosley ses tilbakegangen mer i forhold til et økonomisk aspekt, noe som med tanke på Storbritannias og Norges forskjellige utgangspunkt, muligens kan sies å være et naturlig utfall av Storbritannias dalende posisjon i verdenshierarkiet. En annen forskjell som kan spores mellom de to ideologiene er forholdet til jorden og bondestanden. Dette er hele tiden viktig og fremtredende i NS' ideologi og retorikk, kommer ikke til syne i samme skala hos BUF. Etter at partiet skifter navn, og legger til «and National Socialists» ser man dog at bonden og det rurale Storbritannia får mer plass i partiorganer og annen propaganda. Slik dette fremstår for meg, virker det noe påtatt, og ikke som en naturlig del av Mosleys tankesett.

Korporatisme

Fagstyre over partipolitikk

Etter å ha gjennomgått kildene kommer det tydelig frem at korporatismen var en hjørnestein i både BUFs og NS' ideologi. Som jeg har forsøkt å gjøre rede for i kapittel 4 var det flere årsaker

[528] Tor Vikværing, «Nasjonal Samling og jødene. Kan en kristen være anti-semitt?» i *Fritt Folk* nr. 36, 1936.

til at disse partiene anså korporatismen som den mest fordelaktige måten å organisere staten på. Enkelte av resultatene en slik organisering vil føre til var ikke bare gode i seg selv, de var også en løsning på enkelte av de feilene bevegelsene mente det gamle systemet hadde. Eksempelvis var en viktig årsak til at både BUF og NS ønsket å erstatte det innværende systemet med en korporativ organisering at det innebar en faglig, i stedet for en partipolitisk organisering. Her kan man se at det lå en fordel ved fagstyre i seg selv, og i tillegg ville det sørge for at partivesenet opphørte. Ifølge Mosley var det den mest effektive og rasjonelle måten å organisere staten med tanke på den nye tiden, og både BUF og NS mente at partipolitikken og det inneværende systemet hadde spilt falitt.[529] Et styre basert på politiske partiers representanter og geografisk votering fordret ifølge Mosley og Quisling splittelse, ikke samling av folket og nasjonen. Ettersom partilederne nærmest så de partiene som eksisterte på 1930-tallet som anakronistiske, fordi de var stiftet under helt andre forhold enn tiden de nå stod foran, fantes det liten tiltro til at de hadde noen som helst forutsetning for å løse krisene av den nye tiden.

Fordelene BUF så ved fagstyre og en korporativ organisering av næringslivet gikk, i likhet med NS, blant annet ut på en effektivisering av styresmakten i form av selvstyrende korporasjoner eller yrkeslaug, underlagt staten. Slik kunne mange saker som tidligere falt inn under Parlamentets eller Rikstingets ansvarsområde i stedet bestemmes i korporasjonene eller laugene. Parlamentets sammensetning av mennesker fra ulike yrkesgrupper, stemt frem som de beste innen sine yrker, hadde et mye bedre utgangspunkt for å diskutere og vedta de lover og regler som gjaldt deres felt. Rikstinget skulle settes sammen og arbeide på en relativt tilsvarende måte. Dersom som skulle voteres over et forslag som angikk stålindustrien, ville det være folk som arbeidet med dette som kunne utale seg om det på kyndig vis på forhånd. Så fremt de ulike partene der kom til enighet slik de skulle, kunne dette foregå uten innblanding fra staten.

Likhetene i hva de to partiene så som fordelaktig ved systemet er mange, og på flere måter var selve organiseringen også lik, til tross for at dette er gjort relativt mye tydeligere rede for av BUF enn av NS. Når man studerer «oppskriften» BUF har på den korporative organiseringen av staten har den, som jeg sporadisk har fremhevet underveis, veldig mange likheter til det italienske regimet. Det at BUF erkjenner likhetene til den italienske organiseringen og at de ser dithen for inspirasjon, gjør det muligens noe enklere å sette sine egne tanker inn i system, ettersom de nærmest bare kan følge en mal. For Quisling og NS' del er likhetene også svært synlige, men de forsøker i større grad å fremstille sine planer som deres egne og originale, noe som fører til at det er mer uoversiktlig.

[529] Mosley, *The Greater Britain*; Quisling, «Opfordring».

Et organisk samfunn uten klasseskiller

Som jeg har vært inne på, både i bakgrunns-kapittelet, samt i redegjørelsen av de to partienes ideologier, er anti-marxismen en av de mest synlige likhetene de to imellom. Spalter som «De røde mener» og artikler med overskrifter som «Red razors v. Fascist fists» er til stadighet å se på trykk i begge partienes organer.[530] Troen på at marxistenes materialistiske verdensanskuelse og internasjonale preg var ødeleggende for samfunnet var stor. At befolkningen innad i en nasjon var delt inn i grupper på grunnlag av parti- og klassetilhørighet var i sterk motsetning til det samarbeidssamfunnet partiene ville skape. I den korporative staten skulle slike kunstige klasseskiller opphøre ved at hele folket skulle jobbe sammen som en velfungerende kropp, en sammenlikning jeg har vist flere steder at både Mosley og Quisling gjør.

For Mosley, som hadde et gjennomgående økonomisk utsyn på hvordan samfunn og stat fungerte, var det viktig at de finansielle og økonomiske komponentene kom på rett kjøl, og gjennom det ville alt annet følge. For Quisling bestod det organiske samfunnet mer i at befolkningen fikk en slags gjenreising av sine verdier og at det åndelige grunnlaget kom på plass som en grunnstein. I begge idelogiene ligger det både implisitte og eksplisitte planer om hvordan folkets mentale og fysiske helse skal forbedres og opprettholdes. De vektlegger begge at idrett og aktivitet skal være viktige, og at staten skal sørge for at slike tilbud finnes. Det sies også at staten skal kunne avgjøre hva befolkningen leser, ser på scenen og hører på radioen.

Som en viktig del av samfunnet som skal skapes står et arbeidsliv uten konflikter. Dette skal oppnås ved at alle partene, arbeidsgiver, arbeidstaker og andre representanter for næringen og befolkningen, skal jobbe sammen ut fra et fastsatt regelverk skrevet ned i en arbeids-lov. Spørsmål som angår de ulike næringene skal i stor grad løses innad i den «kroppen» som bygges av korporasjoner eller laug, slik at «hjernen» kan konsentrere seg om de viktige oppgavene. «Hjernen» skal først og fremst være rådgivende overfor «kroppen», men vil alltid ha høyest autoritet og kunne gripe inn dersom de ulike partene ikke kommer til enighet. Denne omorganiseringen av ansvarsområder vil ifølge Mosley og Quisling føre til et mer effektivt og saklig styre. Mulighet til å gjennomføre lockouts eller streiker vil ikke være til stede i BUFs og NS' stater. Fagorganisasjoner som ikke er innordnet i staten er forbudt, og disse kan heller ikke være basert på partier.

[530] Se eksempelvis *Fascists Week* nr.4, 1933; *The Blackshirt* nr. 56, 1934; *Nasjonal Samling* nr.2, 29, 1934; *Fritt Folk* nr. 5, 1937.

En sterk stat med full kontroll

Slik BUF og NS tegner opp sine korporative stater ser vi tydelig at en innskrenking av borgernes rettigheter vil finne sted. Alt til befolkningens eget beste, ifølge partiene selv. Sensur av alt materialet BUF og NS mener ikke fremmer nasjonens interesser, vil føre med seg at svært mye av det som ytres i offentligheten vil fjernes. Ikke bare meninger som strider mot deres politiske ideer, men også holdninger med tanke på eksempelvis moral. Bøker som har et innhold som BUF eller NS stempler som upassende vil ikke kunne leses, teaterstykker som inneholder en seksuell undertone vil ikke settes opp og musikk som betegnes som usunn vil ikke spilles.

Ellers ser man at flere av det inneværende systemets mekanismer for folkets innflytelse på landets styre vil forsvinne ved BUFs og NS' organisering. Dette ser man blant annet ved at regjeringen ikke lenger skal utgå fra parlamentsflertallet, men kan settes sammen av helt andre personer. Ettersom regjeringen heller ikke skal kunne kastes av folkeforsamlingen, nå basert på yrker i stedet for partier, vil denne ha nærmest uinnskrenket makt. All denne kontrollen, på alle samfunnets områder, vil føre til et totalitært styre, med svært liten grad av pluralisme.

Antisemittisme

Konspirasjonsteorier

Av analysen i forrige kapittel ser vi at i begge partiene kommer antisemittismen først og fremst til syne gjennom troen på den jødiske verdenskonspirasjon og at jødene representerte en stat i staten som jobbet for andre enn vertsnasjonens interesser. Jødenes påståtte innflytelse innen finans, kultur og presse er synlig i begge ideologiene helt fra begynnelsen av. Dette taler mot påstander om at antisemittiske holdninger kun tas inn som følge av den internasjonale konteksten. Man kan også se hvordan en sterk nasjonalisme fører til at dette hele tiden ligger latent i bevegelsene, jamfør teoriene om dette i kapitel 2. Dette blir synligere og synligere etter hvert som en ny krig virker å være i emning, men kan altså ikke bare ses på som et resultat av dette.

Jødene som skaperen av marxismen, en av fascismens største fiender, kommer også sterkt til syne i begge partienes organer gjennom hele perioden. Koblingen til marxismen kommer muligens noe skarpere frem i NS' retorikk, som følge av DNAs plass i norsk politikk, men den er altså meget tilstedeværende i begge ideologiene. Konspirasjonsteorier om hvordan jødene har et verdensomspennende nettverk, med kontakter i alle kriker og kroker og som alle jobber for

den samme jødiske sak, kommer mer og mer til syne utover i perioden. Samtidig er tanken om jødene som en særskilt gruppe, som ikke kan og heller ikke ønsker å bli en del av de nasjonene de oppholder seg i, synlige helt fra begynnelsen av. Også bestemte karakteristikker av jødene, det være seg fysiske trekk eller mentale egenskaper, er vanlige å se uttrykt i BUFs og NS' organer gjennom hele perioden.

Rase versus kultur

Felles for begge partiene er også at antisemittismen ikke er programfestet i noen av partiprogrammene da partiene stiftes. Undersøkelser viser dog at det i begge partier hele tiden fantes fraksjoner innad i partiene som ønsket å innlemme slike tanker. Slik antisemittismen kommer til uttrykk utover i perioden ser man en krassere tone, men for det aller meste forblir holdningene basert på kulturelle og sosiale premisser. Religiøst og kulturelt står jødene i en særklasse, som står sterkt i mot den britiske og norske. De ses på som bærere av en helt spesiell mentalitet som ikke er ønskelig å ha i nasjonen slik BUF og NS ser det. Det nevnes ved flere anledninger at der finnes gode og dårlige jøder, som bestemmes ut i fra deres vilje til å passe inn i samfunnet. Likevel, ettersom jødene også kategorisk beskrives som annerledes og umulige å assimilere og integrere i et samfunn, står dette igjen som tomme ord.

I første omgang er karakteristikkene jødene tillegges ikke som følge av biologi, men dette endrer seg om andre faktorer. Den største forskjellen man ser mellom BUF og NS på dette feltet er at NS etter hvert tillegger rasebiologien og eugenikken større vekt, og rasespørsmålet etter 1936/37 blir langt mer biologisk og sosialdarwinistisk betonet, og løsningen på jødeproblemet må dermed være å kvitte seg med dem. Dette skal dog ikke skje ved pogromer, men ved at jødene skal få sitt eget område å være på. Som nevnt ville Halldis Neegård Østbye at en slik jødisk koloni skulle opprettes på Madagaskar. Med tanke på det som faktisk skjer under okkupasjonen kan det synes som om NS har tatt en annen avgjørelse med tanke på denne løsningen. Dette faller dog utenfor denne oppgavens tidsramme. Selv om det fantes noen personer som muligens hadde slike tanker innad i BUF, ble dette aldri en del av partiets ideologi.

En avslutting. Flest likheter, en stor forskjell og en stat uten jøder

Når man oppsummerer de likheter og forskjeller som kommer til syne i BUFs og NS' ideologier vedrørende korporatisme og antisemittisme i perioden 1932/33-1939, vil man først og fremst se de mange likhetene, da det definitivt er flere av dem enn forskjellene. Mosley og Quisling vektlegger de samme feilene ved det inneværende systemet og arbeider ut i fra en sterk tro på at samfunnet står for fall. Farene de ser ved utbredelsen av marxismen, det gamle systemets totalt

fraværende muligheter til å hamle opp med den moderne tidens utfordringer og det åndelige og moralske forfallet som foregår i befolkningen, har blitt altoverskyggende og krever en løsning. Denne løsningen ligger for begge partiene i den korporative statens samlende og effektive egenskaper og troen på at en slik organisering vil fjerne utdatert partipolitikk, unødvendig klassekamp og sørge for en organisk nasjon, er stor. Ved å oppnå ro og orden i arbeids- og næringsliv, ville man ifølge BUF og NS få ringvirkninger til resten av samfunnet. Slik skulle en organisert, organisk stat, hvor fellesnytten alltid hadde forrang for egennytten, og hvor alle medlemmer forventes å støtte opp om statens sak, komme til.

Selv om ordbruken, og i hvor stor grad den korporative staten er planlagt i partienes tankegods varierer mellom de to, må man kunne konkludere med at også selve oppbygningen av staten er svært lik. De ønsker begge et faglig basert parlament eller riksting som med hjelp av korporasjoner eller laug sørger for at et effektiv og kyndig styre for en sterk og handlekraftig regjering, hvor alle partene av nærings- og arbeidsliv samarbeider, ut ifra en fastsatt arbeidets lov. Streiker, lockouts og partibaserte fagforeninger skal forbys, som et ledd i å sørge for ro, orden og trivsel. En forskjell vil være hvordan BUF vekter det økonomiske aspektet, mens NS fremholder at den korporative staten vil sørge for åndelig samhold. Resultatet av det BUF og NS ser for seg er et samfunn med liten grad av pluralisme og lav terskel for statens inngripen. Statens mulighet for inngripen på alle områder, tilsier at det vil bli snakk om et totalitært samfunn.

Også med tanke på antisemittismen vil likhetene stå frem, både i innhold og hvordan den kommer sterkere til uttrykk utover i perioden. Jødene som en stat i staten og skaperne av marxismen, samt nærmest alt annet som er feil ved samfunnet, er måten slike holdninger først kommer til syne i begge partienes organer. Holdningene eskalerer ved at troen på et organisert arbeid for et jødisk verdensherredømme eksisterer, vokser seg sterkere, samt at jødene anklages for å framprovosere en ny krig i Europa. En stor forskjell mellom BUF og NS, er at BUF aldri adopterer er rasebiologisk aspekt, mens NS får et stadig sterkere innslag av dette utover i perioden. Det fantes enkeltpersoner innad i BUF som hadde slike tanker, men det kommer sjeldent til syne i partiets offisielle ideologi.

Uavhengig om man legger biologi til grunn eller ikke tror jeg at et drømmesamfunn for både NS og BUF ikke skulle inkludere jøder. Jeg treffer denne konklusjonen ettersom troen på at jødene ikke egentlig kan assimileres kommer så tydelig frem hos begge. Ettersom det samfunnet Mosley og Quisling vil skape skal bestå av individer som går opp i staten og blir ett som en nasjon, vil det ikke være plass til en gruppe de mener alltid vil legge sin lojalitet utenfor

vertsnasjonen. Selv om det hevdes at så lenge jødene oppfører seg som gode borgere vil de ikke støte på noen problemer, vil den grunnleggende antagelsen om at en jøde alltid først og fremst er en jøde, føre til at jeg ikke kjøper denne påstanden. Ettersom jødene ifølge BUF og NS ikke kan kvitte seg med denne «jødiskheten» vil løsningen være at de ikke skal være en del av de samfunnene ønsker å skape.

Tanker om videre forskning

I undersøkelsen av disse to partienes ideologier i mellomkrigstiden, har det til stadighet dukket opp likhetstrekk til utviklingen og situasjonen i verden i vår tid. Paroler i Storbritannia om at de skal sette «Britain First», en presidentkandidat som vil bygge en mur mellom sin nasjon og naboens, og nordmenn som er redd for at utlendinger skal komme å stjele jobbene deres, og heller burde drukne på reisen hit, låter mer kjent enn jeg har lyst til å innrømme. Man har til stadighet sett at partier som spiller på nasjonalisme og proteksjonisme øker sin popularitet i perioder rammet av kriser, og dette ser vi tydeligere enn på lenge ved å se på det siste tiåret. Et mulig videre prosjekt kunne derfor være å ta for seg i hvor stor grad Mosleys og BUF tankesett kan skimtes i høyreaktivistiske partier eller bevegelser i Storbritannia i dag, eksempelvis gjennom English Defense League eller British National Party.

Kilder og litteratur

Sekundærlitteratur:

Benewick, Robert. *The Fascist Movement in Britain.* London: Allen Lane The Penguin Press, 1972.

Brandal, Nik., Hagtvet, Bernt og Thorsen, Dag Einar (red.). *Folkemordenes svarte bok.* 2.utgave Oslo: Universitetsforlaget, 2014.

Brandal, Nik., Hagtvet, Bernt og Sørensen, Øystein. *Intellektuelle og det totalitære. Pervertert idealisme?* Oslo: Dreyers Forlag, 2014.

Brevig, Hans Olaf og Figueiredo, Ivo de. *Den norske fascismen. Nasjonal Samling 1933-1940.* Oslo: Pax Forlag A/S, 2002.

Dahl, Hans Fredrik. «Fascismen i Norge 1920-40. Et overblikk.» i *Kontrast* nr.3. Oslo: Pax, 1966

Dahl, Hans Fredrik. *Hva er fascisme? Et essay om fascismens historie og sosiologi.* Oslo: Pax Forlag A/S, 1972.

Dahl, Hans Fredrik. *Norge mellom krigene. Det norske samfunn i krise og konflikt 1918-1940.* Oslo: Pax Forlag A/S, 1975

Dahl, Hans Fredrik. *Quisling –en norsk tragedie.* Oslo: Aschehoug, 2004.

Dahl, Hans Fredrik, Hagtvet, Bernt og Hjeltnes, Guri. *Den norske nasjonalsosialismen. Nasjonal Samling 1933-1945 i tekst og bilder.* Oslo: Pax Forlag A/S, 2009.

Dahl, Ottar. *Problemer i historiens teori.* Oslo: Universitetsforlaget AS, 1986.

Dahl, Ottar. «The Historical Studies of Ideologies.» i Björk, Ragnar og Molin, Karl (red.) *Societies Made Up of History: Essays in Historiography, Intellectual History, Professionalisation, Historical Social Theory, & Proto-industrialisation,* Akademitryck AB 1996.

Danielsen, Rolf og Larsen, Stein Ugelvik (red.). *Fra idé til dom. Noen trekk i utviklingen av Nasjonal Samling.* Oslo: Universitetsforlaget, 1976.

Danielsen, Rolf. *Borgerlig oppdemmingspolitikk 1918-1940* (bind 2 av Høyres historie)., Oslo: Cappelen, 1984.

Eatwell, Roger. *Fascism. A History.* London: Pimlico, 2003.

Eatwell, Roger. «Towards a New Model of Generic Fascism.» i *Journal of Theoretical Politics.* Vol.4(2), april 1992.

Emberland, Terje. *Da fascismen kom til Norge. Den nasjonale legions vekst og fall: 1927-1928.* Oslo: Dreyers Forlag, 2015.

Eriksen, Trond Berg, Harket, Håkon og Lorenz, Einhart (red.). *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag.* Oslo: Cappelen Damm, 2009.

Feldman, Matthew (red.) *A Fascist Century. Essays by Roger Griffin.* Houndmills: Palgrave Macmillan, 2008.

Fredrickson, George M. *Racism. A Short History.* Princeton og Oxford: Princeton University Press, 2002.

Garau, Salvatore og Tilles, Daniel (red.). *Fascism and the Jews: Italy and Britain.* London og Portland, Or: Vallentine Mitchell, 2011.

Garau, Salvatore. *Fascism and Ideology. Italy, Britain and Norway.* London og New York: Routledge, 2015.

Gregor, James A. *The Ideology of Fascism. The Rationale of Totalitarianism.* New York: The Free Press og London: Collier-Macmillan limited, 1969.

Griffin, Roger. *The Nature of Fascism*. London og New York: Routledge, 1993.

Hagtvet, Bernt, Larsen, Stein Ugelvik og Myklebust, Jan Petter (red.). *Who were the Fascists. Social Roots of European Fascism.* Bergen, Oslo og Tromsø: Universitetsforlaget, 1980.

Hagtvet, Bernt (red.) *Folkemordenes svarte bok. Politisk massevold og systematiske menneskerettighetsbrudd i det 20.århundret.* Oslo: Universitetsforlaget, 2008.

Hayes, Paul M. «Quisling's Political Ideas.» i *Journal of Contemporary History.* Vol.1, nr.1, 1966.

Hayes, Paul M. *Quisling. The Career and Political Ideas of Vidkun Quisling 1887-1945.* Newton Abbot: David & Charles, 1971.

Holmes, Colin. Anti-Smitism in Brithish Society 1876-1939. London: Edward Arnold, 1979.

Høidal, Oddvar. «Hjort, Quisling and Nasjonal Samling's Disintegration.» i *Scandinavian Studies.* Vol.47, nr.4, høst 1975.

Jensen, Tom B. *Vidkun Quisling. En bibliografi.* Oslo: A/S Historisk Forlag Røyken, 1996.

Kaldal, Ingar. *Historisk forsking, forståing og forteljing.* Oslo: Det Norske Samlaget, 2003.

Karcher, Nicola Kristin og Kjøstvedt, Anders G. (red.). *Movements and Ideas of the Extreme Right in Europe. Positions and Continiues.* Frankfurt og Main: Peter Land Edition, 2012.

Levy, Carl. «Fascism, National Socialism and Conservatives in Europe, 1914-1945: Issues for Comparativists. » i *Contemporary European History*, Vol. 8, nr. 1, mars 1999.

Linehan, Thomas. *British Fascism, 1918-39: Parties, Ideology and Culture*. Manchester: Manchester University Press, 2000.

Lindemann, Albert S. *The Jew Accused. Three Anti-semitic Affairs (Dreyfus, Beilis, Frank) 1894-1915.* Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

Lindemann, Albert S. og Levy, Richard S. (red.). *Antisemitism: A History*. Oxford: Oxford University Press, 2010.

Loock, Hans-Dietrich. *Quisling, Rosenberg og Terboven: den nasjonalsosialistiske revolusjonen i Norge, dens forhistorie og forløp.* Norsk utgave av Astrid og Einhart Lorenz, Oslo: Gyldendal, 1972.

Love, Gary. ««What's the Big Idea?»: Oswald Mosley, the British Union of Fascists and Generis Fascism.» i *Journal of Contemporary History.* Vol.42, nr.3, juli 2007.

Olstad, Finn. *Frihetens århundre. Norsk historie gjennom de siste hundre år*. Oslo: Pax Forlag A/S, 2010.

McCloud, Nedra. «Oswald Mosley and the British Union of Fascists. A Brief Historiographical Inquiry» i *History Compass*, vol.4, nr.4, juli 2006.

Paxton. Robert O. *The Anatomy of Fascism.* London: Allen Lane Penguin Books, 2004.

Payne, Stanley G. Fascism. Comparison an Definition. Madison: The University of Wisconsin Press, 1980.

Payne, Stanley G. *A History of Fascism 1914-45.* Abingdon: Routledge, 2005.

Pugh, Martin. *Britain since 1789. A Concise History*. New York: Palgrave, 1999.

Pugh, Martin. *Hurrah for the Blackshirts! Fascists and Fascism in Britaim between the Wars.* London: Pimlico, 2005.

Rees, Philip. *Fascism in Britain.* Hassocks: The Harvester Press, 1979.

Rubin, Bret. «The Rise and Fall of British Fascism: Sir Oswald and the British Union of Fascists.» i *Intersections.* Vol.11, nr.2, høst 2010.

Sørensen, Øystein. *Hitler eller Quisling. Ideologiske brytninger i Nasjonal Samling 1940-1945.* Oslo: J.W. Cappelens Forlag, 1989.

Sørensen, Øystein. *Solkors og solidaritet. Høyreautoritær samfunnstenkning i Norge ca. 1930-1945.* Oslo: J.W. Cappelens Forlag, 1991.

Skidelsky, Robert. *Oswald Mosley*. London: Macmillan, 1975.

Toftesund, Rikard Andre. «"Da allt folket skulde tro løgnen" Halldis Neegård Østbye – Antisemittisk ideologi i Nasjonal Samling» Hovedoppgave, historisk institutt ved universitet i Bergen, 2001.

Theien, Iselin. «Norwegian Fascism 1933-40: the position of the Nasjonal Samling in Norwegian politics» Ph.D fra - University of Oxford, 2001.

Thurlow, Richard. *Fascism in Britain. A History, 1918-1985.* Oxford: Basil Blackwell, 1987.

Tingsten, Herbert. *Nazismens och fascismens idéer. Den nationella diktaturen.* Gøteborg: Ratio, 1992.

Wiarda, Howard J. *Corporatism and Comparative Politics. The Other Great «Ism».* Armonk: M.E. Sharpe, 1997.

Wiess-Wendt, Anton og Yeomans, Rory (red.) *Racial Science in Hitler's New Europe, 1938-1945.* Lincoln og London: University of Nebreska Press, 2013.

Williamson, Peter J. *Varieties of Corporatism. A Conceptual Discussion.* Cambridge: Cambridge University Press, 1985.

Wolff, Elisabetta Cassina. *Starting from the End. Fascist Ideology in Post-War Italy (1945-1953).* Oslo: Acta Humaniora, 2008.

Woolf, S.J. (red.). *The Nature of Fascism.* London: Weidenfeld and Nicolson, 1968.

Woolf, S.J. (red.). *European Fascism*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1970.

Worley, Matthew. *Oswald Mosley and the New Party*. New York: Palgrave Macmillan, 2010.

Worley, Matthew. «Why Fascism? Sir Oswald Mosley and the Conception of the British Union of Fascists.» i *History*, vol.96, nr.321, januar 2011

Wyller, Thomas Chr. «Hovedtrekk av Nasjonal Samlings idéer om stat og samfunn, 1930-40.» i *Statvetenskapelig Tidskrift för politik, statistik, ekonomi.* Årg.56, hefte 2-3. Lund: Fahlbecksa Stiftelsen, 1953.

Tidsskrifter og aviser

(*Vestlandets Avis*, årgang 1934.)

Nasjonal Samling, årgangene 1934-1936.

Fritt Folk, årgangene 1936-1939.

Fascist Week, årgangene 1933 og 1934.

Blackshirt, årgangene 1933-1939.

Action, årgangene 1936-1939.

Fascists Quarterly, Vol.1-4 1935 og 1936.

Lydopptak av BUF-møter

Taler av Mosley

BUColl. Sheffield: Kassett 1, side A: "The first 21 months of British Union" Including Royal Albert Hall 22.4.1934 and Olympia 7.6.1934.

Special Collections, OMD 3/2/1/2 : Kassett side A, 1: "Comrades in Struggle" Mosley's message to the Blackshirts,1938.

_____2: "British Union" Message to British Union Supporters, 1938.

_____3: “Royal Albert Hall” Mosley’s Speech, 22.5.1934.

_____4: “Earl Courts Peace Rally” Pageant of the Drums and Mosley’s speech to 30, 000, the largest indoor meeting in the World, 16.7.1939.

Kassett side B, 1: “The Marching Song” Sung by Blackshirts, 1936.

_____ 2: “We will make Peace” The Leaders Statement to the News Media.

_____ 3: “Olympia” Massed Bands of British Union and excerpts from Mosley’s speech incorporated. Red interruption and their ejection, 7.6.1934.

Trykte primærkilder

Chesterton, A.K. *Oswald Mosley: Portrait of a Leader*. London: Action Press Ltd.,1937.

_____ Fascism and the Press, 1938.

Joyce, William. *Skymring över England*. Stockholm: Svea Rikes Forlag 1941.

_____ Fascism and Jewry

_____ India

Thomson, Alexander Raven. The Coming Corporate State, 1935.

Mosley, Oswald. The Greater Britain

_____ The Mosley Memorandum 1930

_____ Britain First (Tale) 1939

_____ On his Resignation (Tale)

_____ Unemployment (Tale)

_____ 100 Questions asked and answered

Quisling, Vidkun. Russland og vi. (Jacob Dybwads Forlag, 1930)

_____ Redegjørelser for Nordisk Folkereisnings retningslinjer 1931

_____ Statsråd Quislings tale i Stortinget 7. april 1932

_____ Klare linjer 1933

_____ Opfordring til Nasjonal Samling 1933

_____ Quisling har sagt II Ti års kamp mot katastrofepolitikken 1941

Østbye, Neegård Halldis, *Jødeproblemet og dets løsning.* Andre utgave. (Eget forlag, 1939)

Arkiver:

ARBARK: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, Oslo.

- AAB/ARK-2366 Nasjonal Samling -trykksaksamling

RA: Riksarkivet, Oslo.

- -PA 0758: NS Hovedkontor.
- -PA 0750: Vidkun Quisling.
- -PA 0760: NS Partiarkiv.

NA: National Archives, London.

- -MEPO 2: Metropolitan Police: Office of the Commissioner: Correspondence and Papers.
- -MEPO 3: Metropolitan Police: Office of the Commissioner: Correspondence and Papers, Special Series.
- -MEPO 38: Metropolitan Police: Special Branch: Registered Files.
- -KV 2: The Security Service: Personal (PF series) Files.
- -KV 3: The Security Service: Subjects (SF series) Files.
- -KV 4: The Security Service: Policy (Pol F series) Files.
- -HO 45: Home Office: Registered Papers.
- -HO 144: Home Office: Registered Papers, Supplementary.

BUColl: British Union Collection, University of Sheffield

- -1: Journals
- -2: Books
- -3: Pamphlets
- -3L: Leaflets
- -4: Friends of Oswald Mosley

- -6: Miscellaneous inc. Security files
- -8: Photographs
- -9: Memorabilia
- -10: Anti-Fascists and related items

Special Collections, Cadbury Research Library, University of Birmingham.

OMD: Papers of Sir Oswald Mosley, principally deposited by Lady Diana Mosley.

- -OMD 1/ Personal and political correspondence. (1922-1981)
- -OMD 2/ Political and literary writings. (1925-1980)
- -OMD 3/ Speeches, broadcasts, interviews and conferences. (1920s -late 20th cent.)
- -OMD 4/ Autobiography and related papers. (1966-1975.)
- -OMD 5/ Personalia. (20th cent.)
- -OMD 7/Union Movement/Mosley Secretariat subject files. (1921-1992.)
- -OMD 9/ Publications of the British Union of Fascists and the Union Movement. (1934-1980s.)

OMN: Papers of Sir Oswald Mosley: Nicholas Mosley deposit

B –papers of Oswald Mosley

- -OMN/B/2 Personal and political correspondence.
- -OMN/B/3 Press cuttings.
- -OMN/B/4 Political and literary writings.
- -OMN/B/7 Political papers: pre 1940.
- -OMN/B/9 Research papers generated by Nicholas Mosley.

MS784: British Union of Fascists newspapers 1933-1940.